

Aanvulling n.a.v. voorlopig toetsingsadvies van de Commissie Milieueffectrapportaged.d 17 oktober 2016. over het milieueffectrapport van het Plussenbeleid veehouderij Gelderland

Van: Provincie Gelderland
Dd: 1 november 2016

Inleiding

De M.e.r.-Commissie heeft op 17 oktober 2016 een voorlopig toetsingsadvies uitgebracht over het milieueffectrapport (PlanMER) dat is opgesteld voor het Gelderse Plussenbeleid. In haar advies beveelt de Commissie m.e.r. aan om het PlanMER op een vijftal onderdelen aan te vullen, zijnde (samengevat):

1. Probleemanalyse en doelstellingen Plussenbeleid
2. Alternatief beschrijven waardoor er meer sturing op provinciaal niveau plaatsvindt
3. Maximale effecten beschrijven als slechts een van de plussen wordt gerealiseerd
4. Beschrijving van effectbeoordeling op respectievelijk gezondheid, landschap en leegstand
5. Monitoring en maatregelen achter de hand: hoe doet de provincie dit

Op 4 oktober is een gesprek met de Commissie m.e.r. geweest over het voorlopig toetsingsadvies. In dat gesprek is nader van gedachten gewisseld over hoe de Commissie m.e.r. tot haar advies is gekomen en hoe de aanvullingen vorm gegeven kunnen worden.

In deze notitie wordt hierop voor de vijf onderdelen op ingegaan, waarbij vooraf wordt aangegeven hoe de provincie aankijkt tegen het ruimtelijke instrument Plussenbeleid en hoe zij dit zien in de bredere context van het beleid.

Vooraf

Om te komen tot een duurzame veehouderij is inzet van alle partijen in de keten nodig: vanaf de productie van grondstoffen via de agrariërs naar de verwerkers en supermarkten. Maar ook de overheid heeft hierin een rol te spelen. De provincie kent verschillende instrumenten om de agrarische sector te stimuleren en te ondersteunen bij het proces van de verduurzaming. Denk hierbij aan het verstrekken van subsidies voor innovaties, de programmatische aanpak stikstof (PAS) om ruimte voor economische ontwikkelingen en sterke natuur te bieden en het ruimtelijk instrumentarium. Door het bieden van extra ontwikkelingsruimte aan bedrijven die extra verduurzamingsmaatregelen treffen ondersteunt de provincie met een ruimtelijk instrument het proces van verduurzaming in de sector. Bij de ontwikkeling van het huidige omgevingsbeleid is veel en indringend gesproken over de wijze waarop de groei van de niet grondgebonden veehouderijbedrijven kan worden gereguleerd. De uitkomst hiervan was dat niet langer strakke oppervlaktematen moet worden gehanteerd maar dat er gestuurd moet worden op kwaliteit. Het argument hierachter was dat de mogelijke overlast van een bedrijf naar zijn omgeving niet zozeer afhangt van de oppervlakte van het agrarisch bouwperceel (schaal van het bedrijf), maar des te meer van de mate waarin duurzaam verantwoord wordt geproduceerd. Daarbij komt dat een strikte sturing op oppervlakte mogelijk leidt tot volgepropte bebouwing op het erf dat vanuit een oogpunt van ruimtelijke kwaliteit en brandveiligheid niet wenselijk is. Met het beoogde nieuwe beleid kunnen ondernemers hun groei "verdienen" door het bieden van extra plussen en het volgen van een transparante procedure). Los van deze "license to produce" moeten bedrijven nu en in de toekomst voldoen aan de generieke wet en regelgeving.

Uiteindelijk hebben de Staten een amendement A8 aanvaard waarin het college van Gedeputeerde Staten werden verzocht bovenstaand principe verder uit te werken waarmee in de toekomst de groei van niet grondgebonden veehouderijbedrijven kan worden gereguleerd. Het –in-cocreatie-uitgewerkte beleid ligt nu voor.

In dit beleid zijn maatwerk in het gebied en het in proces komen tot goede afwegingen belangrijke onderdelen. Dit sluit aan bij andere ontwikkelingen zoals de recente Handreiking Veehouderij en Gezondheid van het RIVM. Hun conclusie is dat de bestaande afwegingskaders volstaan en dat een handreiking nodig is voor een participatie en afwegingsproces. De handreiking schetst een aanpak via workshops, waar de dialoog wordt gefaciliteerd met omwonenden en belanghebbenden. Door op provinciaal niveau de spelregels hiervoor te bepalen wordt geborgd dat dit proces op een adequate manier gebeurt.

In deze notitie wordt verder ingegaan op de vijf onderdelen waarvoor een aanvulling is gevraagd. De commissie heeft bij de beoordeling van het PlanMER het uitgangspunt gehanteerd dat het MER inzichtelijk moet maken welk probleem het GPB moet oplossen, hoe dat proces is vormgegeven, en in hoeverre de beoogde verbetering van landschappelijke inpassing, milieu en dierwelzijn ten opzichte van het vigerend beleid wordt bereikt.

Het uitgangspunt van de provincie voor het Gelders Plussenbeleid is dat zij de agrarische sector wil ondersteunen bij het proces van verduurzaming. Het inzichtelijk maken van de vraagstukken in de provincie Gelderland en welk beleid en instrumenten daarvoor moet worden ontwikkeld is onderdeel geweest van de ontwikkeling van de omgevingsvisie in zijn totaal en de verschillende beleidsonderdelen (zoals discussienotitie Veehouderij in omgevingsvisie, Kernkwaliteiten Gelderse nationale landschappen) in het bijzonder. Specifiek voor het Gelders Plussenbeleid is in het planMER ingegaan op de relevante aspecten van het GPB.

In onderstaande aanvullingen zijn relevante passages uit het beleid opgenomen evenals een verdere toelichting op vragen. Hiermee wordt een beeld geschetst hoe het GPB past binnen het geheel van het (omgevings)beleid en hoe de provincie aankijkt tegen centrale sturing en de maximale effecten. Ook wordt aangegeven waarom met betrekking tot landschap geen extra onderzoek zal worden gedaan en wordt verder een aanvulling gedaan op de vragen rondom monitoring. In de verschillende bijlagen wordt meer achtergrondinformatie gegeven.

Overzicht van de bijlagen:

- Bijlage 1: Agenda Vitaal Platteland
- Bijlage 2: Overzicht beleid en activiteiten provincie Gelderland
- Bijlage 3: drie voorbeelden uit de praktijk
- Bijlage 4: twee fictieve situaties
- Bijlage 5: Provinciale kaderstelling voor landschap
- Bijlage 6: Bescherming van de diverse landschappen in de provinciale Omgevingsverordening
- Bijlage 7: Autonoom beleid in een overzicht
- Bijlage 8: Waarborgen voor plus-maatregelen in de visie
- Bijlage 9: Nadere aanpassing reikwijdte van het PlanMER n.a.v. zienswijze GNMF
- Bijlage 10: Discussienotitie Veehouderij in de omgevingsvisie

1 Probleemanalyse en doelstellingen Plussenbeleid

Zoals in het actualisatievoorstel van de ontwerp-Omgevingsvisie is aangegeven, vindt het Plussenbeleid zijn oorsprong in een opdracht van Provinciale Staten die is gegeven na een discussie over hoe de groei van de niet grondgebonden veehouderij moet worden gereguleerd. Uitgangspunt hierbij was hoe de sector kan worden ondersteund in het proces naar duurzaamheid.

Opdracht Provinciale Staten = van sturen op ruimtelijke maten naar sturen op kwaliteit

Bij de vaststelling van de eerste provinciale integrale provinciale Omgevingsvisie- en Omgevingsverordening in 2014 zijn op provinciaal niveau maximale maten opgenomen die groei van niet-grondgebonden veehouderijactiviteiten beperken. Dit nadat het Rijk het Reconstructiebeleid introk in 2014.

De Gelderse Omgevingsvisie en -verordening

De hoofddoelen van de Omgevingsvisie zijn:

1. een duurzame economische structuur;
2. het borgen van de kwaliteit en veiligheid van onze leefomgeving.

Spelregels en kaders i.p.v. sturen op maten, middelen en gebieden

De Gelderse Omgevingsvisie (2014) beschrijft hoe de provincie de komende tien jaar wil omgaan met ontwikkelingen en initiatieven rond economische structuurversterking, duurzaamheid, innovatie en bereikbaarheid. Maar ook met natuur, landschap, cultuurhistorie en ruimtelijke kwaliteit. Daarbij is er sprake van regionale diversiteit en een andere wijze van werken door de provincie: minder vooraf vastleggen wat wel of niet mag. Wel vanuit heldere doelen over economische structuur en kwaliteit van de leefomgeving ruimte bieden voor initiatieven in een veranderende omgeving.

De Omgevingsvisie geeft richting en biedt ruimte; geen exacte antwoorden. Ofwel: de Omgevingsvisie en -verordening gaan over het speelveld en de spelregels, niet over de uitkomst van het spel. Sturen op doelen en kwaliteit, niet op de exacte middelen. De vóór 2014 vigerende provinciale beleidskaders en -verordeningen zijn alle ingetrokken met deze visie.

De provincie en haar partners streven samen naar een vitaal buitengebied:

- met behoud van levendigheid,
- met een verbetering van de kwaliteit van wonen, werken en vrijetijdsbesteding,
- rekening houdend met grote verschuivingen door schaalvergroting in de landbouw, energietransitie en urbanisatie de komende jaren.

In de landbouwsector vinden veel vernieuwingen plaats. De provincie wenst duurzame vernieuwingen te stimuleren door extra groeiruimte te bieden aan bedrijven die zich extra inzetten om met kwaliteit te ontwikkelen op het terrein van duurzaamheid, dierenwelzijn, gezondheid en ruimtelijke kwaliteit. Daarbij denken partners en provincie de bestaande zoneringen los te kunnen laten.

Dit beleidsvoornemen is sinds 2012 in voorbereiding: "Ons toekomstige beleid willen we meer ontwikkelingsgericht inhoud te geven. Het strikt hanteren van een absolute bouwblokmaat voor een agrarisch bedrijf mag de innovatie en de ontwikkeling van nieuwe diervriendelijke stalsystemen niet blokkeren. Integendeel, de ruimtelijke ordening dient bedrijven die duurzamer werken (op onderdelen volksgezondheid, dierenwelzijn, milieu en ruimtelijke kwaliteit) juist extra ontwikkelingsruimte te bieden" (PS 2012-279). Deze passage is al opgenomen in de Statenbrief 'Duurzame veehouderij: ruimtelijke zonering' en het vervolgvoorstel geheten: 'Discussienotitie Veehouderij in de omgevingsvisie' (PS 2012-279). Zie bijlage 10 voor de volledige notitie.

M.b.t. de ontwikkelingen in de niet-grondgebonden veehouderij worden in dat document de volgende zaken benoemd.

Extracten uit 'Discussienotitie Veehouderij in omgevingsvisie' (PS 2012-279)

De hele notitie is opgenomen als bijlage 10

De Nederlandse intensieve veehouderij maakt zowel economisch als maatschappelijk een moeilijke fase door. De opbrengsten stonden afgelopen jaren onder druk terwijl op het vlak van dierenwelzijn verplicht investeringen moesten worden gedaan. Veel bedrijven zijn gestopt. De blijvers daarentegen

hebben de investeringen veelal gecombineerd met een forse groei van het bedrijf. Deze schaalvergroting roept in toenemende mate maatschappelijk verzet op. De vele humane Q-koortspatiënten in 2009/2010 hebben de weerstand tegen de intensieve veehouderij verder doen toenemen. Procedures om de nodige vergunningen te verkrijgen nemen vele jaren in beslag.

Dierziekten en volksgezondheid zijn beleidsterreinen waarvoor het Rijk verantwoordelijk is. Om antwoord te krijgen op de vraag of omwonenden van veehouderijbedrijven onaanvaardbare gezondheidsrisico's lopen en of aanvullend beleid daartoe noodzakelijk is, heeft het kabinet de Gezondheidsraad om advies gevraagd. Dit advies wordt op korte termijn (november 2012) verwacht. Op basis van dit advies zal het kabinet en de Tweede Kamer een standpunt in moeten nemen. Indien het Rijk op grond van volksgezondheid aanvullend beleid vaststelt dan zullen wij dat overnemen en indien dat gewenst is, ook opnemen in onze omgevingsvisie.

Breed gedragen is de mening dat de intensieve veehouderij fundamenteel een andere koers moet gaan varen. In het advies van de commissie Van Doorn en in het Verbond van Den Bosch is dit toekomstbeeld vastgelegd. De ambitie is om in 2020 in de Nederlandse winkels enkel duurzaam geproduceerd vlees te verkopen. Niet de overheid maar de diverse partijen in de keten gaan afspraken maken om dit te realiseren. De overheid wordt gevraagd dit waar nodig te faciliteren. Met dit nieuwe verdienmodel zal de druk op verdere schaalvergroting afnemen. Hoe deze "zorgvuldige veehouderij" er precies uit gaat zien is nog niet bekend. Hiervoor zal nog het nodige onderzoek nodig zijn en zullen innovaties beproefd moeten worden. In het advies van de commissie Van Doorn wordt het dier centraal gesteld, maar zal bij het ontwikkelen van nieuwe stalconcepten een evenwicht moeten worden gevonden met de overige duurzaamheidsaspecten zoals de emissie van geur en ammoniak en het risico op dierziekten.

De intensieve veehouderij is voor Gelderland in economisch opzicht een belangrijke productietak. Naast ongeveer 1000 gespecialiseerde hokdierbedrijven komt op veel grondgebonden bedrijven de intensieve veehouderij als neventak voor. Bovendien zijn in Gelderland veel agribusinessbedrijven te vinden in de toelevering en verwerking. Door het hoge vakmanschap, de schaalgrootte en de sterke ketenorganisatie kan de intensieve veehouderij concurrerend werken t.o.v. omringende Europese productielanden. Het toekomstperspectief van de sector is dan ook gunstig. De verduurzamingseisen zullen nog wel leiden tot een verdergaande specialisatie en schaalvergroting. De opgave van de verduurzaming zal (later) ook in andere Europese landen gaan gelden. De kennis, ervaring en de nieuw ontwikkelde stalsystemen kunnen daarmee in de toekomst van "exportwaarde" zijn.

Gelderse visie

Provincie Gelderland wenst het proces van verduurzaming in de sector te ondersteunen. In de omgevingsvisie wordt een toekomstgericht beleid geformuleerd waarbij extra ontwikkelingsruimte wordt geboden aan die bedrijven welke extra verduurzamingsmaatregelen treffen. Bedrijven stoppen en bedrijfslocaties verliezen hun agrarische functie. Belangrijk is echter om toekomstlocaties voor de sector te behouden. Duurzame toekomstlocaties zijn bestaande bedrijfslocaties die zodanig ten opzichte van andere kwetsbare en gevoelige bestemmingen zijn gelegen, dat het bedrijf zich kan ontwikkelen om nu en in de nabije toekomst werk te kunnen bieden aan twee volwaardige arbeidskrachten. Dit moderne gezinsbedrijf is in economische zin (schaal-optimalisatie) en sociaal opzicht (werkverdeling / vrij weekend) het concurrerende bedrijf dat op het Gelderse platteland toekomst moet houden.

In de beleidsuitwerking land- en tuinbouw (PS 2011-644) is opgenomen dat een actieve bijdrage wordt geleverd aan de (in IPO verband ondertekende) "Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij". Ons college wil het ontwikkelen en in de praktijk beproeven van nieuwe innovatieve stallen stimuleren. Stallen die goed zijn voor dier, mens, milieu, omgeving en economie.

Naast het stellen van duurzaamheidseisen aan de veehouderij zal ook de "afstand tot de burger" verkleind moeten worden. Primaire taak daarvoor ligt bij de sector en bij de individuele varkens- of pluimveehouder. Ondernemers welke voornemens zijn hun bedrijf te laten groeien moeten in gesprek met hun burens. Naast het verlagen van emissies (geur, geluid, licht, ammoniak, fijnstof) en extra maatregelen voor dierwelzijn en volksgezondheid, zal een nieuw te bouwen stal er ook mooi moeten uitzien. De stal zal goed ingepast moeten worden zowel op de schaal van het erf als in de omgeving. Het vroegtijdig daarbij betrekken van deskundigen zoals architect en landschapsontworper, kan leiden tot meer ruimtelijke kwaliteit en bijdragen aan snellere procedures.

Kansen en bedreigingen; opgaven voor de Gelderse omgevingsvisie

1. Om te komen tot een duurzame veehouderij is inzet van alle partijen in de keten noodzakelijk.

Alle relevante ketenpartijen hebben de Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij ondertekend. In IPO verband heeft ook Gelderland deze samenwerking ondertekend. De provincies zijn primair aanspreekpunt voor één van de 6 speerpunten: te weten “maatschappelijke inpassing”. Binnen dit item gaat het met name om interactie veehouder-burger, transparantie productie en ruimtelijke kwaliteit en landschappelijke inpassing. De slag naar een duurzame veehouderij kan niet in één keer gemaakt worden. Soms staan duurzaamheidselementen haaks op elkaar en zal er een evenwicht gevonden moeten worden. Op andere onderdelen is er nog geen bedrijfssysteem of technologie beschikbaar of praktijkrijp. Vanuit ons budget duurzame veehouderij zullen we komende jaren innovaties die bijdragen aan de verduurzaming ondersteunen.

2. Strikt toepassen van de maximum bouwblokgrootte heeft in toenemende mate negatieve neveneffecten: kan remmend werken op het treffen van dierwelzijnsmaatregelen, kan het bereiken van ruimtelijke kwaliteit hinderen, kan de brandveiligheid verlagen en kan stimulerend werken op het bouwen in meer bouwlagen. De bouwblokgrootte voor de intensieve veehouderij, zoals vastgelegd in de drie Reconstructieplannen, worden in de toekomst minder rigide toegepast voor bedrijven die extra duurzaamheidsmaatregelen treffen.

3. Het bouwen van stallen met meerdere bouwlagen wordt door de provincie niet uitgesloten. Gemeenten bepalen in het bestemmingsplan de toegestane nok- en goothoogtes. Deze hoogtes bepalen of er binnen die maten ook 2 bouwlagen mogelijk zijn. Zeker in de drogere zandgebieden is het mogelijk de eerste bouwlaag enigszins verdiept aan te leggen. In plaats van twee stallen naast elkaar kan met één stal –met een iets hogere nokhoogte – gesproken worden van zuinig ruimtegebruik. Gemeenten maken hierin een eigen afweging. Enkele gemeenten hebben los van nok- en goothoogte in hun bestemmingsplan, besloten het bouwen in twee bouwlagen niet toe te staan.

4. Jaarlijks stopt ongeveer 3% van de agrarische bedrijven. Daardoor zullen in de komende jaren veel bouwpercelen hun agrarische functie dreigen te verliezen. Een deel van deze locaties is zeer gunstig gelegen en kan worden aangemerkt als “toekomstlocatie”. Intensieve veehouderijbedrijven welke hun bedrijf willen verplaatsen dan wel verder willen ontwikkelen kunnen deze locaties benutten. Buiten de landbouwontwikkelingsgebieden (LOG's) wordt daarom geen ruimte geboden om een nieuw intensief veehouderijbedrijf op te richten.

5. Het huidige beleid ten aanzien van de intensieve veehouderij is voor de regio's Vallei, Veluwe en Achterhoek onderbouwd en vastgelegd in de drie Gelderse Reconstructieplannen; respectievelijk Gelderse Vallei / Utrecht Oost, Veluwe en Achterhoek/de Liemers. Dit beleid is bovendien verankerd in het streekplan 2005. De reconstructiezonering -het gedifferentieerde beleid in respectievelijk extensiveringsgebied, verweingsgebied en landbouwontwikkelingsgebied – heeft tot doel een afwaartse beweging te bewerkstelligen. Uit onderstaande tabel blijkt dat de veestapel sterker is gekrompen in de extensiveringszones in vergelijking met de verweingsgebieden en nog sterker met de LOG's. Natuurgebieden hebben dus te maken met een duidelijke verlaging van de ammoniakdepositie vanuit de lokale veehouderij. Het rijk is voornemens de Reconstructiewet in te trekken en vraagt aan de 5 reconstructieprovincies hierop te anticiperen. Uitgangspunt voor Gelderland is om waardevolle elementen uit de reconstructiezonering op te nemen in de nieuwe omgevingsvisie en omgevingsverordening. Tegelijk met de vaststelling van de omgevingsvisie en omgevingsverordening door Provinciale Staten, zullen de drie Gelderse reconstructieplannen buiten werking worden gesteld.

6. In de landbouwontwikkelingsgebieden (LOG's) houdt de landbouw en dan met name de intensieve veehouderij, het primaat. De intensieve veehouderij heeft binnen deze zone ruimere ontwikkelingsmogelijkheden. Het beperkte aantal nieuwvestigingslocaties dat inmiddels in bestemmingsplannen is vastgelegd, is primair bedoeld om de VIV verplaatsingen te faciliteren. Ook in de LOG's staat het maximaal gebruik maken van bestaande locaties (herbenutting van vrijkomende toekomstlocaties) voorop. In de LOG's zijn nieuwe niet-agrarische ontwikkelingen mogelijk voor zover deze de ontwikkelingsruimte voor de intensieve veehouderij niet aantasten. Het behouden van de agrarische ontwikkelingsruimte geeft invulling aan de verwachtingen en toezeggingen aan de ondernemers – van zowel de bestaande intensieve veehouderijbedrijven als de bedrijven die met VIV subsidie naar de LOG gebieden verplaatsen – bij de aanduiding van landbouwontwikkelingsgebied. Dit beleid is recent, na een jarenlang gemeentelijk planontwikkelingsproces, vastgelegd in bestemmingsplannen.

7. In de verweingsgebieden is sprake van verweving van diverse activiteiten. De mogelijkheden voor de intensieve veehouderij worden in belangrijke mate bepaald door andere (gevoelige) functies en bestemmingen. In het huidige beleid hebben bedrijven in de regel ontwikkelingsruimte tot 1

hectare intensieve veehouderij. De mogelijkheden daartoe - ook om te groeien tot boven een bouwblok grootte van 1 hectare - zijn per bedrijfslocatie verschillend. De reconstructieplannen bieden nu de mogelijkheid om aan bepaalde gunstige bedrijfslocaties (toekomstlocatie) de status van "sterlocatie" toe te kennen en het bouwblok te vergroten naar maximaal 1,5 hectare. Zoals onder 2 aangegeven zal in het toekomstige beleid een bedrijf in verwevingsgebied dat groter wil groeien dan 1 hectare moeten voldoen aan verhoogde duurzaamheidseisen. De aanduiding sterlocatie kan daarmee in het toekomstige beleid komen te vervallen.

8. Gebieden buiten de drie reconstructieplannen (zuid Veluwezoom en gehele Rivierengebied) krijgen te maken met het beleid dat bovenstaand is geformuleerd voor de verwevingsgebieden. Kort samengevat luidt het toekomstig beleid:

- nieuwvestiging voor intensieve veehouderij is overal uitgesloten (reeds vigerend beleid),
- bestaande bouwpercelen voor de intensieve veehouderij kunnen voor zover andere functies in de directe omgeving zich daar niet tegen verzetten, worden vergroot tot 1 hectare,
- gemeenten kunnen het intensief veehouderij-bouwblok vergroten tot boven de 1 hectare wanneer de ondernemer bovenwettelijke maatregelen treft en daardoor op alle 4 duurzaamheidsthema's extra stappen zet.

9. Het vigerende beleid voor de agro-productieparken – een specifieke werklocatie voor een gerichte ruimtelijke clustering van (agro)productiefuncties. wordt voortgezet. Het bundelen van hoog dynamische functies, het verminderen van transportstromen, en het beter benutten van de reststromen (stoffen, energie) zijn de belangrijkste motieven voor bundeling. Vestiging van de primaire veehouderij in het park is mogelijk maar dit zal per initiatief kunnen verschillen.

De opgave voor veehouderij die door partners en provincie is benoemd en is vastgelegd in de Omgevingsvisie is: "vernieuwing landbouwsector":

- hoe omgaan met het afnemende aantal bedrijven;
- schaalvergroting combineren met innovatie: license to produce.

In deze hiervoor geschetste context en aansluitend bij de hoofddoelen van de Omgevingsvisie past de opdracht van Provinciale Staten – bij vaststelling van deze visie in 2014 - om de maatvoering voor de niet-grondgebonden veehouderij in 2016 *af te schaffen* zodra in 2016 aanvullende *ruimtelijke* kwalitatieve regels zijn ingevoerd. Voor gebieden waar voorheen een mate van zonering gold (bv voor wonen en werken, voor natuur en landschap) is in de Omgevingsvisie het concept van 'begrenzen' verlaten en staan niet de grenzen en maten, maar kwaliteiten centraal. Niet: deze activiteiten kunnen hier niet, maar: mits u deze voorwaarden (soms heel strenge) in acht neemt, is een initiatief welkom. Ook in de niet-grondgebonden landbouw was de wens om te sturen op kwaliteit en niet langer op beperkende regels. De omvang van een bedrijf zegt niets over

- de belasting van een bedrijf op milieu,
- de mate van dierwelzijn,
- over landschappelijke inpassing: er zijn meer stalconcepten mogelijk dan loodsen zo dicht mogelijk op elkaar in een afgestapt gebied plaatsen.

Gaandeweg 2015 is dit beleidsvoornemen het 'Gelders Plussenbeleid' gaan heten. De provincie ziet de behoefte aan verdergaande schaalvergroting bij de sector: minder maar grotere bedrijven. Het aantal dieren per bedrijf neemt toe; het totaal aantal dieren blijft hetzelfde.

In 2014 luidde de opdracht van Provinciale Staten voor het Plussenbeleid (PS2015-44) als volgt. "Het planologische beleid voor veehouderij moet meer ontwikkelingsgericht worden: niet sturen op generieke regels maar kwaliteit centraal stellen. Met een nieuw beoordelingssysteem moet in de toekomst de groei van niet grondgebonden veehouderijbedrijven worden gereguleerd. Niet langer strakke oppervlaktematen hanteren maar sturen op kwaliteit. (...) Met het beoogde beleid kunnen ondernemers hun groei "verdienen" door het bieden van extra plussen en het volgen van een transparante procedure. Bedrijven moeten nu en in de toekomst voldoen aan de generieke wet en regelgeving. Bedrijven die verder willen groeien, zullen meer duurzaamheidsmaatregelen moeten treffen dan de wet van hun vraagt. Het Gelders Plussenbeleid zal dus voor een kwaliteitsimpuls zorgen ofwel een plus voor de omgeving."

Doel

De opdracht luidt in hoofdlijnen: ruimte bieden aan bedrijven voor groei als zij vanuit het ruimtelijk wettelijke spoor extra kwaliteit leveren, meer dan wat nu noodzakelijk is vanuit vigerende regels voor landschap, milieu en/of dierwelzijn. Doe dit binnen de kaders van de wettelijke mogelijkheden. En daarmee een bijdrage leveren aan de verduurzaming van de niet-grondgebonden landbouw. D.w.z.

een bijdrage leveren aan extra maatregelen indien een bedrijf met zijn activiteiten groeit waardoor er - waar passend – een mogelijkheid ontstaat om:

- minder belasting te creëren voor het milieu dan strikt via milieuregels noodzakelijk is,
- meer aansluiting komt met de wensen van de omgeving en inpassing in de omgeving dan via het reguliere landschappelijke beleidsspoor en beleidsregels vereist wordt,
- meer mogelijkheden ontstaan voor dierenwelzijn dan volgens huidige regels vereist wordt.

Dit doen door:

- het laten vervallen van de reconstructiezonering;
- het laten vervallen van de sturing via een maximale oppervlaktemaat voor agrarische bouwpercelen voor de niet grondgebonden veehouderij.

Begrip duurzame landbouw

De uitwerking van het begrip 'meer duurzame landbouw' leent zich in dit kader niet voor een eenduidige definitie of strikte afbakening. De locatie en de omgeving van het bedrijf zijn elke keer sturend voor de gewenste maatregelen die vanuit ruimtelijk perspectief gewenst zijn.

Binnen kaders van provinciale wettelijke mogelijkheden

Met juridische experts is gecheckt welke maatschappelijke tegenprestaties kunnen worden gevraagd bij de groei van bedrijven, gegeven dat bedrijven voldoen aan de vigerende milieunormen. In het advies komt naar voren dat de provincie dit via het ruimtelijk spoor kan regelen en dat er – gegeven de bestaande jurisprudentie – vooral gedacht moet worden aan de maatschappelijke tegenprestaties – plussen - voor dierenwelzijn, landschap, dierenwelzijn en volksgezondheid. Bovendien kunnen deze niet generiek worden geëist: in elke uitbreiding moet ruimtelijk worden onderbouwd wat de ruimtelijke situatie nodig heeft. Niet elke plus-maatregel voor milieu, landschap of dierenwelzijn is noodzakelijk of te onderbouwen vanuit een goede ruimtelijke ordening gegeven de locatie en het gebied. De argumentatie hiervoor moet dus per geval gevoed worden en gerelateerd worden aan de plek en het gebied van de uitbreiding.

Conclusie

De doelstelling is geconcretiseerd. Een hernieuwde toetsing van het uiteindelijk geformuleerde beleid leidt tot de conclusie dat de geformuleerde doelstelling voor het overgrote deel gehaald wordt.

Er is in het PlanMER één ongewenst (bij)effect geconstateerd, indien de reconstructiezonering zou zijn losgelaten en het Plussenbeleid in zijn geheel van toepassing zou zijn geweest. Dit heeft geleid tot de instelling van de ammoniakbuffergebieden, hierdoor kon de doelstelling om de reconstructiezonering los te laten niet volledig worden gerealiseerd.

2 Alternatief beschrijven waardoor er meer sturing op provinciaal niveau plaatsvindt

De Commissie adviseert om een alternatief Plussenbeleid te beschrijven waar de 'gesignaleerde milieuknelpunten' worden aangepakt. Hieronder een reactie.

'Gesignaleerde milieuknelpunten' i.r.t. centrale sturing

Alle gebieden in Gelderland voldoen op dit moment aan de wettelijke regels voor milieu (fijnstof en geur), zo ook in de FoodValley. In delen van de regio FoodValley en in mindere mate in de Noord-Veluwe is sprake van verhoogde blootstelling aan geur en fijn stof ten opzichte van andere delen in Gelderland. Partners en de provincie voeren hiertoe flankerend beleid uit (zie verder in dit document) dat op verbeteringen van deze situatie gericht is.

Zoals uit de doelstelling van het Plussenbeleid blijkt, is het Plussenbeleid niet ontwikkeld om milieuknelpunten op te lossen maar om op een andere manier met de groei van de niet-grondgebonden veehouderij om te gaan, niet vanuit maten, maar vanuit kwaliteiten. Dit om de sector te ondersteunen in het proces naar duurzaamheid. Vanuit dat perspectief is met partners hoe de aanvullende maatregelen die vanuit een goede ruimtelijke ordening gevraagd worden bij kunnen dragen aan reductie van bijvoorbeeld de verhoogde blootstelling. Daarom hebben we in de Omgevingsvisie opgenomen dat de provincie verwacht dat in de FoodValley vooral ingezet wordt op milieumaatregelen. Terwijl we ook recht willen doen aan lokale situaties en kennis – dus hier is ook maatwerk altijd nodig. In dezelfde lijn hebben we in de Achterhoek gekeken naar de gewenste inhoudelijke accenten en provinciale sturing op landschappelijke kwaliteit. Deze accenten zijn benoemd en vertaald in de Omgevingsvisie.

Conclusie

Een centrale sturing op inhoudelijke maatregelen zou geen adequaat instrument zijn. Centrale sturing op spelregelniveau is juist een belangrijk element in het Plussenbeleid. Dit is ook in het PlanMER onderzocht en beschreven.

3. Maximale effecten

Het advies van de Commissie is om aan te geven wat de effecten zijn als er in gebieden slechts op een van de drie plussen een maatschappelijke tegenprestatie wordt gegeven.

Als in een gebied alleen wordt ingezet op landschappelijke kwaliteit, dan verbetert alleen de landschappelijke kwaliteit ten opzichte van de wettelijke en beleidsmatige eisen die nu al gelden voor milieu en dierenwelzijn.

Als in een gebied alleen wordt ingezet op dierenwelzijn, dan verbetert alleen het dierenwelzijn. De inpassing in het gebied vanuit landschappelijk oogpunt en vanuit milieu voldoen dan aan de huidige normen.

Als in een gebied alleen wordt ingezet op milieu, dan wordt in dat gebied tegelijk ook voldaan aan alle huidige landschappelijke en dierenwelzijneisen.

Het doel van de provincie is niet om te sturen op waar uitbreidingen plaatsvinden en op welke maatschappelijke tegenprestaties moeten worden geleverd. De ondergrens van wat de provincie als een maatschappelijke tegenprestatie (plus) ziet, is opgenomen in de spelregels van het Plussenbeleid (zie bijlage 8).

De huidige vigerende kaders zijn hiervoor leidend. Als er wordt uitgebreid, dan dient wel iets extra's te gebeuren. Maatwerk en het hebben van een dialoog over de uitbreiding en de daarbij behorende extra's is essentieel. Regionaal en lokaal moet er binnen de drie plussen ook echt ruimte zijn voor maatwerk, anders kan ook de juridische onderbouwing van het ruimtelijke spoor in gevaar komen. Dit is ook in de Omgevingsvisie aangegeven.

Zie bijlage 3 en 4 voor enkele voorbeelden van hoe het maatwerk in de praktijk kan uitwerken.

4. Beschrijving van effectbeoordeling

Effectbeoordeling op gezondheid

Volgens de huidige wet- en regelgeving is er voor volksgezondheid nog geen eigenstandig normenkader. Het is (op dit moment) geen normenkader voor gezondheid in het kader van de Omgevingswet, recent is de handreiking Veehouderij en Gezondheid van RIVM uitgekomen. Hierin is aangegeven dat bestaande afwegingskaders volstaan maar dat een handreiking nodig is voor participatie- en afwegingsproces. Volksgezondheid wordt nu ingevuld door invulling te geven aan (rijks)normen voor milieu (fijn stof en geur), dierenwelzijn en ruimtelijke kwaliteit.

Voor ons geldt gezondheid als basisvoorwaarde. Het is lastig om af te meten wanneer gezondheid op orde is. Wel zien we een verwevenheid tussen gezondheid en de drie "plussen" landschappelijke inpassing, milieu en dierenwelzijn. Deze verwevenheid is in de Omgevingsvisie bij het Plussenbeleid benoemd en wordt door gezondheidsdeskundigen erkend. Zo schrijft de GGD in haar zienswijze op het voorgenomen Plussenbeleid:

"GGD Gelderland staat positief tegenover het Plussenbeleid. GGD Gelderland heeft in een constructieve samenwerking met de provincie actief geparticipeerd in de invulling van het Plussenbeleid. Dit heeft geleid tot erkenning van gezondheid als basisvoorwaarde. Ook is de verwevenheid tussen gezondheid met de "plussen" landschappelijke inpassing, milieu en dierenwelzijn duidelijk benoemd."

Positief effect op gezondheid hebben maatregelen voor:

- milieu: emissiebeperkingen;
- landschappelijke inpassing:
 - landschappelijke elementen voorkomen (ten dele) emissie-verspreiding;
 - houdt rekening met de plaats van het bedrijf t.o.v. overige bestemmingen en houdt rekening met de overheersende windrichting;

- meer ruimte voor dieren en meer scheiding tussen diersoorten in stallen waardoor zij minder ziek worden; aanleggen hygiënesluis bij pluimvee en varkens.

Deze maatregelen zijn ook genoemd in de brief van de GGD aan de provincie eind 2015: “De Gelderse GGD’en zijn voorstander van optimaliseren van veehouderijbedrijven in Gelderland. De volksgezondheid wordt beter beschermd wanneer bedrijven zijn ingericht met het oog op verminderen van emissie en verspreiding van bacteriën en virussen.”

Effectbeoordeling op landschap

De Cie. m.e.r. adviseert in te gaan op kwaliteitsverlies en soms kwaliteitswinst, gegeven de regionale verschillen.

In de Omgevingsverordening zijn de beleidsregels opgenomen die andere partijen in juridische zin binden. In de Omgevingsvisie is daarvoor de basis opgenomen qua doelen en beleid.

Voor sommige landschappen gelden *provinciale regels* voor de bescherming van kernkwaliteiten in de provinciale Omgevingsverordening:

- Groene Ontwikkelingszone
- Nationaal landschap (zie bijlage 5 en 6)
- Waardevol open gebied (zie bijlage 6)
- Nieuwe Hollandse Waterlinie (zie bijlage 6)
- Limes (zie bijlage 6)

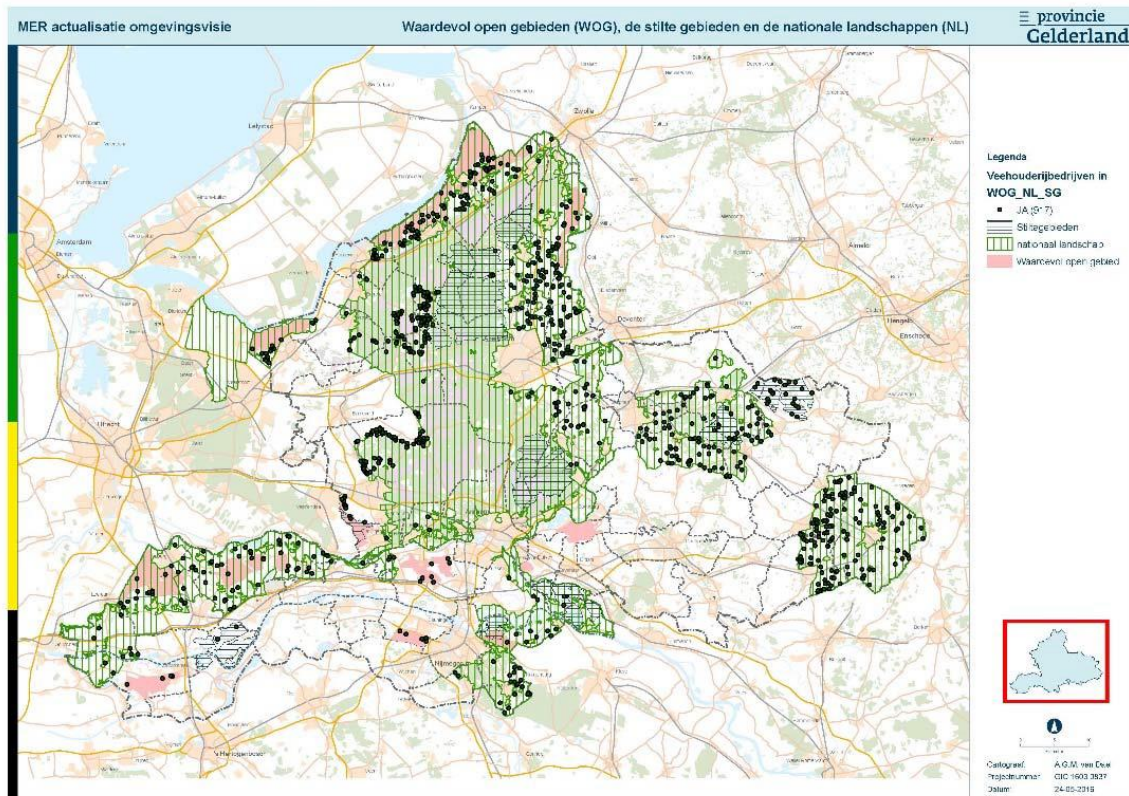
Hiervoor verwijzen we naar de spelregels die in de Omgevingsverordening zijn opgenomen (zie bijlage 6 en ook 5) voor initiatieven in deze gebieden. Deze regels geven invulling aan de eerder genoemde andere manier van denken die met de Omgevingsvisie in gang is gezet: *Spelregels en kaders i.p.v. sturen op maten, middelen en gebieden*. Een initiatief is welkom, mits het past binnen de kaders en de spelregels. Juist een meer gedeelde verantwoordelijkheid en het expliciet delen van kwaliteiten en waarborgen voor het landschap maakt dat het landschap meer actief als ‘van mensen zelf’ wordt ervaren. Lees bijvoorbeeld de derde casus in bijlage 3.

Onder meer is het Gelders Genootschap betrokken geweest in de zoektocht naar hoe om te gaan met landschap in het PlanMER voor het Plussenbeleid. De vraag die in een expert meeting hierover centraal stond, was: is een maximale maat nodig om de kernkwaliteiten van landschappen te beschermen? Het antwoord in deze expertmeeting op 19 mei 2016 was: ‘neen’. In de expert meeting kwam naar voren dat de bestaande beleidskaders voldoende waarborgen bieden voor landschappelijke waarden. Lees meer hierover in het PlanMER.

De toelichting van de werking van de provinciale kaderstelling voor landschap is opgenomen in bijlage 5. De kaarten van het aantal bedrijven in deze landschappen zijn opgenomen vanaf pagina 111 in het originele PlanMER.

Kortom, voor de landschappen van provinciaal belang zijn negatieve effecten uit te sluiten.

Aanvullend op wat we als provincie vanuit landschap vragen, is in de Omgevingsvisie een extra waarborg opgenomen, te weten: een plus-maatregel op het gebied van landschap is geen ‘reguliere erfinpassing’ zoals dat nu al lokaal door de gemeente wordt vereist. De eisen die gemeenten stellen op het gebied van landschappelijke inpassing vormen een basismaatregel. Indien gemeenten geen basisbeleid hiervoor wensen uit te werken, dan is dat een keuze voor de betreffende gemeente en dan is dat de verantwoordelijkheid van de gemeente en wordt dit niet in dit PlanMER provincie-breed onderzocht. Dat geldt in die zin voor alle gebieden die niet op de volgende kaart ‘groen-gekleurd’ staan aangegeven. Zie ook pagina 50 van het PlanMER.

Voor de overige gebieden zijn geen negatieve effecten te verwachten want als dit wel zo zou zijn, dan hadden gemeenten hier beleid voor ontwikkeld.

Zie bijlage 3 en 4 voor enkele voorbeelden.

Het opnemen van juridische regels voor de Groene ontwikkelingszone, Waardevol open gebied en Nationaal Landschap in de Omgevingsverordening is een eigen provinciale keuze geweest in 2014. De kernkwaliteiten zijn uitgewerkt en hangen 'aan' de Verordening. Het beleid voor landschap is overigens meer dan regels alleen. Juist ook behoefte aan actieve partijen die de kwaliteit zichtbaar en voelbaar maken.

De Omgevingsverordening is geheel in lijn met de Omgevingsvisie maar bevat juridische teksten: deze klinken minder uitnodigend. Dat we de regels goed vastleggen is belangrijk. Dit is het kader waarbinnen we ruimte geven. In die zin vormen de regels vooral een vangnet. Niet voor alle goede gesprekken die we in cocreatie hebben, maar voor die situaties dat we er niet in goed overleg uit kunnen komen. Dit is de bottom line. Daar spreekt in uiterste gevallen ook de Raad van State ons op aan ("als u dat aan wil, waarom heeft u het niet in de verordening verankerd"). Burgers kunnen de provincie daar ook op wijzen, ook zij kunnen er immers (indirect) rechten aan ontlelen.

Kortom, voor de gebieden waar de provincie geen landschappelijk beleid heeft en gemeenten lokaal landschappelijk beleid hebben, zijn negatieve effecten uit te sluiten.

De Commissie heeft de vraag gesteld: "wil de provincie dit nader onderzoeken? In hoeverre is dit echt zo?" Het provincie-breed in beeld brengen van alle lokale landschappelijke beleidskaders is kostbaar. Een specifieke studie is niet zinvol omdat niet vooraf te bepalen is waar toekomstige initiatieven zullen plaatsvinden. Het provinciale landschapsbeleid in de omgevingsvisie borgt de kwaliteiten die voor de provincie van belang zijn en middels monitoring van het Plussenbeleid worden eventuele neveneffecten opgemerkt wat kan leiden tot aanpassing van het beleid. De gemeente is het bevoegd gezag dat een uitbreiding mogelijk maakt – de gemeente – moet per situatie ofwel een project- ofwel planMER voor een uitbreiding doorlopen (inclusief landschap). Deze aspecten (voldoende borging, kostbaar, plaats niet vooraf te bepalen, monitoring en gemeente is bevoegd gezag) leidt tot de afweging om geen aanvullend onderzoek te doen.

Effectbeoordeling gegeven leegstaande stallen

We vragen in de Achterhoek in de Omgevingsvisie om de 'plus' voor ruimtelijke kwaliteit in te zetten op leegstand waar dit qua maatwerk nodig is.

In de FoodValley valt sloop buiten het financiële bereik van het Plussenbeleid; sloop wordt via een andere gemeentelijke beleidsregeling al geregeld. Gegeven de hoge grondprijs en sloopkosten, hebben gemeente een separate sloopregeling in de FoodValley uitgewerkt.

In de Achterhoek is de vastgoedprijs veel lager dan in de FoodValley, daarom is de plusinvestering in sloop wel mogelijk.

Er is een analyse van de ontwikkeling van leegstand als autonome ontwikkeling (Alterra-rapport, bijlage 2). In hoeverre het Plussenbeleid leidt tot een extra leegstand is lastig te zeggen.

In het PlanMER is deze ontwikkeling wel erkend, om die reden is in de Omgevingsvisie opgenomen dat juist in de gebieden waar de leegstand is te verwachten en binnen bereik van het Plussenbeleid valt, de gemeente lokaal beleid moet formuleren voor sturing op de plus richting leegstand. En dan geldt lokaal beleid over hoe vervolgens met de vrijkomende bebouwing om te gaan.

Ook hier: centrale sturing op inhoudelijke knelpunten zou geen adequaat instrument zijn. Centrale sturing op spelregelniveau is juist een belangrijk element in het Plussenbeleid. Dit is ook in het PlanMER onderzocht en beschreven.

5. Monitoring en maatregelen achter de hand

Monitoring onbedoelde consequenties

De provincie is in brede zin betrokken bij ontwikkelingen in het landelijk gebied. De ontwikkelingen in het landelijk gebied waaronder leegstand vinden op een dergelijke schaal plaats, dat de provincie hiervoor al flankerend ander beleid heeft ontwikkeld en nog verder gaat ontwikkelen met de Agenda Vitaal Platteland. Hiervoor zijn niet alle onbedoelde effecten toe te schrijven aan vergroting van de veehouderij en zijn daarom ook niet in het PlanMER voor het Plussenbeleid beschreven. Ook omdat het op de schaal van de provincie niet concreet te voorspellen is hoe en waar groei van bedrijven zullen plaatsvinden. Het is kortom een bewuste keuze bij het PlanMER om hier geen voorspellingen te doen die niet te onderbouwen zijn.

Wel vullen we op dit punt graag aan hoe het Plussenbeleid kan worden gemonitord.

Het uitgangspunt is om jaarlijks in ogenschouw te nemen hoe de elementen van het Plussenbeleid worden toegepast bij uitbreidingen van veehouderijen. Daarbij zullen de volgende zaken worden belicht:

- hoe en in welke zin zijn er afspraken gemaakt over de maatregelen passend bij gebiedsaandachtspunten;
- hoe is omgegaan met de berekening van de extra investering (en waarin) passend bij de situatie en het gebied – meer maatwerk;
- hoe is verslag van de dialoog – met het samenspel tussen bevoegd gezag, ondernemer en omgeving – verlopen;
- hoe hebben de betrokken bevoegde gezagen de rechtmatigheid in de uitvoering vorm gegeven;
- hoe ervaren de betrokken partijen de praktische uitvoerbaarheid;
- welke ongewenste neveneffecten lijken op te treden vanwege de uitbreiding; bv effecten rond verkeersveiligheid.

Daarnaast zijn *alle* uitbreidingen van bouwpercelen die groter worden dan 1,5 hectare onderhavig aan een provinciale zorgvuldigheidstoets om te bezien of de elementen van het Plussenbeleid voldoende zijn toegepast. In de Omgevingsverordening is een verbod op uitbreiden opgenomen. Bevoegde gezagen mogen – na vaststelling van het Plussenbeleid – alleen ruimte geven voor uitbreiden als zij voldoen aan de spelregels van de Omgevingsvisie en bij uitbreidingen van bedrijven die groter worden dan 1,5 hectare alleen indien Gedeputeerde Staten een ontheffing verlenen.

provincie
GELDERLAND

Zodra met het monitoren zichtbaar zou worden dat een of meer elementen in het Plussenbeleid niet voldoende of als er manieren zijn die naar onze mening beter kunnen werken, dan zal ons college een voorstel doen om het Plussenbeleid nader aan te passen.

3 Bestaand beleid c.q. kader

In de eerdere Statenbrief PS2016-351 hebben we de bestaande beleidskaders genoemd: beleid voor land- en tuinbouw, natuur en landschap, milieu en water, ruimtelijk en energiebeleid. We gaven aan dat dit beleid, gelet op de ontwikkelingen, mogelijk niet voldoende is om de kwaliteiten van het platteland duurzaam te borgen. Eén van de genoemde oorzaken daarvoor is het gebrek aan regie in diverse ketens. We gaven aan dat we met betrokken partijen in gesprek willen om te verkennen welke agendapunten voor positieve doorbraken kunnen zorgen en welke bijdrage eenieder daar aan kan geven.

4 Argumenten/afwegingen/risico's

In Gelderland krijgt het beleid richting duurzame kwaliteit via het zogenoemde plussenbeleid vorm voor agrarische bedrijven die in schaal willen vergroten. Dit plussenbeleid wordt in coöperatie met de partijen uitgewerkt in het traject van de Omgevingsvisie en –verordening. Maar niet alle bedrijven willen in schaal vergroten. In de afgelopen maanden hebben we met partners verkend welke items doorbraken kunnen bewerkstelligen voor een duurzaam vitaal platteland. Naast landbouw kunnen ook andere economische functies een vitaal platteland in stand houden.

Gevolgte proces

Voor deze verkenning hebben de gebiedscoöperatie O-gen¹ en het CLM² ons daarbij in belangrijke mate geholpen. Mede daardoor konden we spreken met medewerkers en bestuurders van LTO Noord, de NVV en de Agrarisch Jongeren (GAJK). We zijn op bezoek geweest bij diverse agrarisch ondernemers, die zelf al invulling geven aan duurzaam ondernemen. We hebben gesproken met landgoedeigenaren en hun federatie, met gemeentebestuurders en –ambtenaren, we zijn in Brussel geweest in het kader van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid, we hebben geleerd van en afgestemd met andere provincies, het IPO, de GGD, het RIVM en de ministeries van IenM en EZ. We hebben met de partijen in de Provinciale Raad voor het Omgevingsbeleid gesproken, hebben contact gehad met accountants, voerleveranciers en vleesverwerkers. We hebben gesproken met de georganiseerde retail/ detailhandel (CBL), zijn op bezoek geweest bij ondernemers in de horeca en de toerisme- en recreatiesector. We hebben gesproken met adviesbureaus en kennisinstellingen en met groene coöperaties, voedselcoöperaties en –bewegingen en een energiecoöperaties (de AGEM).

Inhoudelijke perspectieven

Uit deze brede inventarisatie komen vele kansen naar voren. Als we dit alles clusteren, lijken doorbraken wenselijk en mogelijk voor de volgende thema's:

1. **LANDBOUW EN GEZONDHEID:** hoe de landbouw de blootstelling van omwonenden aan gezondheidsrisico's kan verlagen.
2. **VOEDSELBELEID:** hoe een 'voedselbenadering' voor doorbraken kan zorgen ten behoeve van een vitaal platteland;
3. **DE KETENS SLUITEN:** meer verdien capaciteit in de ketens organiseren, via meer samenhang en regie tussen de spelers in de keten;
4. **LOCAL FOR LOCAL:** meer succes genereren voor korte voorzieningsketens;
5. **NATUURINCLUSIEF ONDERNEMEN:** invulling geven aan natuurinclusief ondernemen, zodat er ook buiten het GNN meer aandacht komt voor landschap, bodem en biodiversiteit;
6. **VAB'S EN ANDERE ECONOMISCHE DRAGERS:** een impuls geven aan nieuwe, niet-agrarische economische functies in het buitengebied, zoals toerisme en recreatie, aanpak van de VAB-problematiek en energie-opwekking;
7. **MESTVERWERKING:** hoe kan via scheiding van mest de kringloop worden gesloten en de import van kunstmeststoffen worden gereduceerd.

¹ De Gebiedscoöperatie O-gen verbindt maatschappelijke organisaties, overheden, terreineigenaren, ondernemers, bedrijven en particulieren in de regio Gelderse Vallei, Kromme Rijnstreek en op de Heuvelrug.

² CLM – Centrum voor Landbouw en Milieu, een onafhankelijk kennis- en adviesbureau op het gebied van landbouw, voedsel, natuur en milieu.

Hieronder beschrijven we in het kort welke doorbraken momenteel mogelijk zijn of lijken. In de bijlage bij deze Statenbrief beschrijven we dit uitgebreid. In het vervolgproces moeten we samen met de betrokken partijen verdere focus aanbrengen, welke perspectieven écht kansrijk zijn. Dat proces komt nog.

4.1 Vitaal platteland en de gezondheid van de bewoners

Gezondheid, milieu en dierenwelzijn gaan ons zeer ter harte. Onderzoeken laten een relatie zien tussen veehouderij en gezondheid, met name tussen fijnstofuitstoot en longklachten/longontstekingen. Uw Staten hebben bij Motie 65 (2016) ons opgeroepen dit aan te pakken. Wij willen met de Agenda Vitaal Platteland inzetten op een aanpak bij de bron: het veehouderijbedrijf. Zo willen we bevorderen dat ondernemers nieuwe, emissie-arme staltypen kunnen toepassen. De gemeente is hierin bevoegd gezag. Daartoe willen we samen met hen bij lenM pleiten voor aanpassing en actualisatie van de huisvestingsregels, met name voor de pluimveehouderij. Voorts dienen ondernemers, die meedoen met de stoppersregeling en niet meer investeren in hun stallen, echt te stoppen en is het wenselijk dat vergunningsvoorschriften periodiek worden geactualiseerd ('APK voor stallen').

4.2 Kansen van voedselbeleid voor een vitaal platteland

Het Rijk vindt het belangrijk om het accent van landbouwbeleid te verschuiven naar voedselbeleid. Door de voedselproductie meer vanuit de consument te beschouwen, komt er meer aandacht voor een gezonder en duurzamer voedingspatroon en meer oog voor gezondheid, ecologie en klimaat. Met deze voedselbenadering – niet meer vanuit de boer kijken, maar vanuit de consument – kunnen we nieuwe energie aanboren die bijdraagt aan bijvoorbeeld de bewustwording en het belang van de volksgezondheid. Daarmee verschuift het zwaartepunt ook naar andere spelers zoals burgergroeperingen, gezondheidspartijen, gemeenten en andere belangenorganisaties.

4.3 Mogelijke doorbraken in de agrarische ketens ten behoeve van een vitaal platteland

In de agrarische ketens wordt veel geld verdiend. Echter, er is geen sprake van een evenwichtige verhouding tussen inkomsten en uitgaven bij de verschillende schakels in de keten, te weten de toeleveranciers van grondstoffen, de primaire producenten, de levensmiddelenindustrie en de retail. De boeren klagen over de lage prijzen. Wanneer er door de boeren weinig verdiend wordt, blijft er ook weinig over om te investeren in een vitaal platteland.

Een mogelijke doorbraak zit in het bevorderen van samenwerking tussen primaire producenten, bijv. in coöperatief verband. Als zij de krachten bundelen is er meer mogelijk op het gebied van redelijke prijzen en gegarandeerde afzet. We willen de ketenspelers zoals verwerkers inniger verbinden met de problematiek in de sectoren en overwegen om daarmee te beginnen bij de Gelderse pluimveeketen. Verder is het van belang de retail en levensmiddelenindustrie te blijven aanspreken op de noodzaak van transparantie, eventueel via publieksacties.

4.4 Meer succes voor korte ketens voor een vitaal platteland

In korte voorzieningsketens of korte ketens produceert de landbouw met name voor de lokale of regionale markt. Dit wordt ook wel 'local for local' genoemd. De prijzen die de boer ontvangt zijn vaak hoger.

Om tot een groter marktaandeel te komen zitten mogelijke doorbraakpunten in het voor de producenten verbeteren van de toegang tot de markt, door professionele organisatie van initiatiefnemers, in het vergroten van de afzet door als overheden en instellingen bij lokale producenten in te kopen (launching customer), door het overwegen van een bewustmakingscampagne onder consumenten en door gemeenten te ondersteunen in het oplossen van andere, meer lokale knelpunten zoals de praktische logistiek. Acties die de inzet van velen vergt.

4.5 Mogelijkheden voor natuurinclusief ondernemen voor een vitaal platteland

In de Rijksnatuurvisie (2014) is de term natuurinclusief ondernemen geïntroduceerd. Daaronder verstaan wij een vorm van bedrijfsvoering (- agrarisch of niet-agrarisch -) waarbij aandacht is voor de biodiversiteit. Ten behoeve van de Agenda Vitaal Platteland zoeken we hoe deze benadering kansen kan bieden in de gebieden buiten het GNN.

Landgoedeigenaren kunnen agrarische pachters meer inzetten voor natuurbeheer. Ook schaalverkleining in de melkveehouderij en overgaan op biologische en biologisch-dynamische bedrijfsvoering helpt en kan financieel uit. Een bodemcertificeringssysteem kan interessant zijn om de bodemtoestand uit te drukken in een getal, wat weer van invloed kan zijn op de waarde van grond en producten. Voorts blijken studiegroepen met agrariërs en verwaarding van 'natuurproducten' zoals bosvruchten en leer perspectiefvol. Overheden en ontwikkelaars kunnen vrijliggende gronden inzetten voor natuur, en ook recreatiepartijen kunnen natuurdoelen realiseren (green deals).

4.6 Mogelijkheden voor nieuwe economische functies ten behoeve van een vitaal platteland

Veel agrarisch ondernemers zijn de afgelopen jaren gestopt met hun agrarische bedrijf, anderen overwegen te stoppen. Daardoor komt veel agrarisch vastgoed vrij. Een deel zal leeg blijven staan, maar het biedt ook ruimte voor nieuwe economische functies. Diverse gemeenten bieden al de mogelijkheid om - na sloop - een extra woning op het bouwblok te realiseren. Mogelijke doorbraken zitten in een doorontwikkeling van de regionale aanpak, het creëren van verhandelbare slooprechten, het koppelen van sloopplekken aan ontwikkelgebieden, het in de VAB's toestaan van *tijdelijke* functies met verdienvermogen (en later slopen) en ruimte bieden aan groeiende functies als windenergie, zonne-energie, woon-zorgfuncties en recreatie. Daarmee kan ook tegenwicht geboden worden aan ongewenste en/of illegale benutting van het vastgoed, een fenomeen waar, zo blijkt uit het traject weerbare overheid, ook Gelderse gemeenten tegen aan lopen.

4.7 Mestverwerking voor een vitaal platteland

Er is in Gelderland een overschot aan organische meststoffen. Het gevolg is dat mest wordt geëxporteerd naar andere provincies en naar het buitenland. Aan de andere kant wordt er kunstmest geïmporteerd. Het is in het belang van de agrarische sector, maar ook in belang van bodem en waterkwaliteit dat de kringloop zo veel mogelijk wordt gesloten. Door de mest te scheiden en op te werken naar verschillende fracties kan fosfaat en stikstof verschillende nuttige bestemmingen krijgen. Voor een vitaal platteland lijkt een actieve inzet nodig in het wegnemen van belemmeringen voor vestiging van (nieuwe) mestverwerkers, het bevorderen van innovaties gericht op verdere scheiding van mest in verschillende producten, het bevorderen van de afzet van organische mestproducten uit scheidingsinstallaties in de landbouw en het in Europa en Den Haag lobbyen voor het wegnemen van belemmeringen voor een gesloten kringloop.

4.8 De agrarisch ondernemer staat centraal

Heel veel perspectieven grijpen aan bij de agrarisch ondernemer. Hij is het, die de beslissingen neemt. Maar agrarisch ondernemers staan daarin steeds meer alleen. Vroeger werd de ondernemer geholpen door het consulentenschap en andere erfbetreders. De consulenten zijn er nu niet meer en erfbetreders als banken en voerleveranciers geven geen integrale adviezen meer. Doorbraken naar nieuwe (ondernemers-)perspectieven voor een vitaal platteland kunnen worden bereikt door meer integrale advisering te bevorderen en door de agrariër te verbinden aan liefst onafhankelijke vertrouwenspersonen.

5 Financiële consequenties

Wij kunnen nu nog geen financiële gevolgen overzien, omdat we met de partners het proces van selectie en agendasetting nog niet hebben uitgevoerd. Wel is duidelijk dat veel perspectieven door partijen zelf al worden opgepakt en gefinancierd. Ook voorziet het huidige beleid al deels in subsidiemogelijkheden, zoals bijvoorbeeld voor korte ketens of innovaties. Van mening zijn we dat een agenda vitaal platteland gaat werken wanneer de andere partijen in principe ook steeds hun financiële commitment tonen.

6 Proces en evaluatie

We informeren u nu over de mogelijke doorbraken voor een Vitaal Platteland, die we hebben opgehaald en we zijn benieuwd naar uw mening. Zoals gezegd nemen vele partners al actie voor een vitaal platteland. Maar vaak is er meer nodig om tot doorbraken te komen. We willen daarom dit najaar nog een bijeenkomst organiseren waarin we aan verschillende tafels ode in deze Statenbrief met bijlage opgenomen perspectieven gaan bespreken. Tijdens de verkenningen

is ons opgevallen dat veel ondernemers 'pionieren' en met hun innovatieve acties voor de troepen uitlopen; veelal hebben zij geen georganiseerd verband achter zich waarop ze terug kunnen vallen. Dat betekent dat wij ook ondernemende koplopers aan tafel willen uitnodigen. Daarnaast zijn o.i. in alle discussies landbouworganisaties en standsorganisaties (LTO, NVV, NMV, GAJK), banken en accountantskantoren, adviesbureaus en kennisinstellingen partij. Dat geldt ons inziens ook voor het groene beroepsonderwijs en voor burger- en consumentencollectieven.

In de discussie over Landbouw en gezondheid gaat het verder om de gemeenten als bevoegd gezag incl. de Omgevingsdiensten, de WUR als kennisinstelling rondom emissies, het ministerie van IenM als voorschrijvende partij inzake technische maatregelen en de GGD als behartiger van de volksgezondheid.

In de discussies over Voedselbeleid, de Ketens sluiten (lange ketens) en de Korte ketens gaat het naast genoemde partijen om gemeenten, coöp. afnemers, lokale en regionale voedselcoöperaties, de horeca, de verpakkers, de handel, de logistiek en export, de levensmiddelenindustrie en de retail.

Bij Natuurinclusief ondernemen gaat het verder om landgoedeigenaren, natuur- en milieuorganisaties, recreatieondernemers, landschapsbeheer, terreinbeheerders, kennisinstellingen zoals CLM, WUR en Louis Bolk Instituut en waterschappen.

In de discussie over de VAB's en andere economische dragers gaat het om de gemeenten, de horeca en de toerisme- en recreatiesector en de groene / energiecoöperaties zoals AGEM.

Wij beogen uit de tafelgesprekken meer zicht te krijgen welke van de opgehaalde perspectieven als zeer kansrijk worden gezien. We hopen via de gesprekken ook te bereiken dat duidelijker wordt hoe gewerkt kan worden aan doorbraken. We nodigen uw Staten graag uit om als toehoorder aan te sluiten bij deze bijeenkomst en bij de tafelgesprekken.

Wanneer er aldus meer draagvlak en inhoudelijke richting is bepaald, zullen we de resultaten daarvan aan uw Staten voorleggen, naar verwachting in het vroege voorjaar van 2017. De geselecteerde perspectieven willen we vervolgens samen met de partijen verder gaan uitdiepen en die punten vormen dan de Agenda Vitaal Platteland. Het uitvoeren van de Agenda Vitaal Platteland zal dan bestaan uit het samen verder vormgeven aan die doorbraken in de komende jaren. Zoals gezegd is een voorwaarde dat er voor de punten steeds (financieel) commitment is bij de betrokken partijen. De Agenda Vitaal Platteland wordt daarmee niet enkel een agenda voor de provincie, maar ook van anderen.

Arnhem, 1 november 2016 - zaaknummer 2016-004947

Gedeputeerde Staten van Gelderland
C.G.A. Cornielje - Commissaris van de Koning
P.G.G. Hilhorst - secretaris

Bijlagen:

- ☐ Ontwerpbesluit
- ☐ Begrotingswijziging
- ☒ Bijlage: Notitie Mogelijke doorbraken voor een Vitaal Platteland

Bijlage bij Statenbrief - zaaknummer 2016-004947

Mogelijke doorbraken voor een Vitaal Platteland

Inhoudsopgave

1. Ontwikkelingen op het gebied van Vitaal Platteland	2
• Een vitaal platteland is van groot belang	2
• Verbinding met de maatschappij verbeteren	2
• Om het platteland vitaal te houden zijn verdienmodellen nodig	2
2. Ontwikkelperspectieven	3
• Schaalvergroting wordt duurzame ontwikkeling	3
• Andere ontwikkelrichtingen voor een vitaal platteland	3
• Pas later focus	3
3. Resultaten perspectievenverkenning	4
3.1 Vitaal platteland en gezondheid van de bewoners	4
• Wat speelt er op het gebied van gezondheid en veehouderij?	4
• Perspectieven vanuit gezondheid en veehouderij voor een vitaal platteland	4
3.2 Naar een voedselbeleid voor een Vitaal Platteland	5
• Wat speelt er in het voedselbeleid?	5
• Perspectieven vanuit voedselbeleid voor een vitaal platteland	6
3.3 De ketens sluiten ten behoeve van een vitaal platteland	7
• Wat speelt er in de ketens?	8
• Perspectieven voor de ketens voor een vitaal platteland	8
3.4 Meer succes voor korte ketens – ook voor een Vitaal platteland	10
• Wat speelt er bij de korte ketens?	10
• Perspectieven voor korte ketens voor een vitaal platteland	10
3.5 Mogelijkheden voor natuurinclusief ondernemen voor een vitaal platteland	13
• Wat speelt er met het natuurinclusief ondernemen?	13
• Perspectieven voor natuurinclusief ondernemen voor een vitaal platteland	15
3.6 Een vitaal platteland door nieuwe economische functies in het buitengebied	18
• Wat speelt er t.a.v. nieuwe economische functies?	18
• Perspectieven voor nieuwe economische functies voor een vitaal platteland	19
3.7 Mestverwerking	21
• Wat speelt er op het gebied van mestverwerking?	21
• Perspectieven voor mestverwerking, voor een vitaal platteland	22
4. Kom in beweging!	23

1. Ontwikkelingen op het gebied van Vitaal Platteland

Een vitaal platteland is van groot belang

Een vitaal platteland is belangrijk voor een aantrekkelijk woon-, werk- en vestigingsklimaat in Gelderland. De vraag wordt regelmatig gesteld of het platteland ook in de toekomst nog vitaal kan blijven. Niet alleen economisch, maar ook in termen van milieukwaliteit, ruimtelijke kwaliteit en biodiversiteit. En niet te vergeten wat betreft de invloed van veehouderijbedrijven op de gezondheid van omwonenden.

Zo staan veel veehouders er bedrijfseconomisch slecht voor en wordt voorspeld dat er nog veel meer agrariërs zullen stoppen dan nu al het geval is. Rond de 60 procent van de Nederlandse melkveehouders ontvangt een melkprijs onder hun kostprijs. Ook het aantal varkenshouders dat het bedrijf beëindigt is hoog; sinds 2009 daalde het aantal bedrijven al met een derde. Dit kan leiden tot verrommeling van het platteland, bijvoorbeeld door leegstaande agrarische gebouwen.

Anderzijds zien we in de landbouw schaalvergroting, waarbij agrarische cultuurgrond intensief wordt gebruikt. Er zijn signalen dat de biodiversiteit in landbouwgebieden de laatste jaren sterk is achteruitgegaan (zie o.a. Balans van de Leefomgeving 2016, PBL). Dat roept de vraag op of er ook buiten het Gelders natuurnetwerk (GNN) koppelingen mogelijk zijn tussen de agrarische bedrijfsvoering en biodiversiteitsdoelen.

Er is een grote groep agrariërs die weinig ontwikkelmogelijkheden hebben en naar verwachting zonder aanvullend beleid weinig ontwikkeling zullen laten zien. Vaak hebben ze de financiële ruimte niet om te ontwikkelen en wachten ze betere of andere tijden af. Wanneer er in hun bedrijfsvoering weinig geïnvesteerd wordt, blijft de emissie van geur en/of fijnstof op een hoger niveau dan technisch mogelijk is, wat in gebieden met hoge bedrijfsdichtheid tot overlast en vrees voor gezondheidsrisico's kan leiden.

Verbinding met de maatschappij verbeteren

De uitdaging voor de landbouw is om de verbinding met de maatschappij en met maatschappelijke doelen te verbeteren. Maatschappelijk draagvlak. Of het nu gaat om milieu, gezondheid, dierenwelzijn of ruimtelijke kwaliteit: bijna dagelijks komen voorbeelden in het nieuws van dingen die beter kunnen. Het maatschappelijk debat omtrent overlast en misstanden in de landbouw en voedselproductie wordt scherper. Burgers verenigen zich om ongewenste ontwikkelingen te bestrijden. Steeds meer bewegingen ontstaan die onderzoeken of het ook anders kan. In die zin ontstaat er meer bewustwording voor duurzaamheid en kwaliteiten op het vitaal platteland. Maar om aan alle eisen te kunnen voldoen en mee te kunnen bewegen in de trends, is voldoende verdien capaciteit bij plattelandsondernemers nodig.

Om het platteland vitaal te houden zijn verdienmodellen nodig

Behoud van een vitaal platteland en herstel van maatschappelijk vertrouwen zal kortom gepaard moeten gaan met het doen van extra investeringen. Er zijn verdienmodellen nodig, om de natuurlijke kwaliteit, de milieukwaliteit of de ruimtelijke kwaliteit te behouden of te verbeteren. Deze vraag, hoe voldoende toegevoegde waarde gecreëerd kan worden zodat het platteland vitaal kan worden gehouden, staat centraal in de Agenda Vitaal Platteland. Daarbij hoeft het niet alleen om agrarische functies te gaan, ook andere economische dragers kunnen de gewenste waarde toevoegen. In deze briefbijlage doen wij verslag van allerlei mogelijke ontwikkelperspectieven die we voor die vraag hebben opgehaald. Nieuwe perspectieven zijn van belang voor ons beleid in de komende jaren, maar ook bijvoorbeeld voor de voorbereiding van het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid na 2020. Het nadenken over de vormgeving van het nieuwe Europese beleid is reeds gestart. Duidelijk is dat vergroening van het landbouwbeleid (ten behoeve van meer biodiversiteit), werken aan innovaties en plattelandsonwikkeling opnieuw speerpunten worden, naast de (hectare-)steun voor bepaalde gewassen of teelten. Het Kabinet pleit voor een Gemeenschappelijk Landbouw- en Voedselbeleid. In paragraaf 3.2 gaan we daar nader op in.

2. Ontwikkelperspectieven

Schaalvergroting wordt duurzame ontwikkeling

Voor agrarische ondernemers (m.n. intensieve veehouders), die in schaal willen vergroten, is beleid opgesteld richting duurzame ontwikkeling via het zogenoemde Gelderse Plussenbeleid (GPB) (PS2016-416). De cocreatie, discussie en besluitvorming hierover vindt plaats binnen het traject van de Omgevingsvisie en –Verordening.

Andere ontwikkelrichtingen voor een vitaal platteland

Schaalvergroting is echter niet het enige perspectief voor ondernemers. Er zijn voor ondernemers ook andere ontwikkelrichtingen kansrijk voor een vitaal platteland. Wat we op dat gebied hebben opgehaald, beschrijven we in deze brief. Om dat te inventariseren hebben wij onze partners ingeschakeld, waarbij we in het bijzonder willen roemen de inzet van Gebiedscoöperatie O-gen en het Centrum voor Landbouw en Milieu.

Uit deze (nog lopende) inventarisatie komen vele kansen naar voren om voldoende toegevoegde waarde te creëren zodat het platteland vitaal kan worden gehouden. U zult ze hierna aantreffen.

Door op die kansen actie te ondernemen zien we de eerste contouren van een Agenda vitaal platteland ontstaan. Verdere doorbraken lijken namelijk haalbaar en mogelijk op de volgende gebieden:

1. **LANDBOUW EN GEZONDHEID:** hoe de landbouw de blootstelling van omwonenden aan gezondheidsrisico's kan verlagen.
2. **VOEDSELBELEID:** hoe een 'voedselbenadering' voor doorbraken kan zorgen ten behoeve van een vitaal platteland;
3. **DE KETENS SLUITEN:** meer verdien capaciteit in de ketens organiseren, via meer samenhang en regie tussen de spelers in de keten;
4. **LOCAL FOR LOCAL:** meer succes genereren voor korte voorzieningsketens;
5. **NATUURINCLUSIEF ONDERNEMEN:** invulling geven aan natuurinclusief ondernemen, zodat er ook buiten het GNN meer aandacht komt voor landschap, bodem en biodiversiteit;
6. **VAB'S EN ANDERE ECONOMISCHE DRAGERS:** een impuls geven aan nieuwe, niet-agrarische economische functies in het buitengebied, zoals toerisme en recreatie, aanpak van de VAB-problematiek en energie-opwekking;
7. **MESTVERWERKING:** hoe kan via scheiding van mest de kringloop worden gesloten en de import van kunstmeststoffen worden gereduceerd

De vraag of dit inderdaad mogelijke doorbraken zijn is tussentijds voorgelegd aan de Provinciale Raad voor het Omgevingsbeleid. Die heeft dat bevestigd. We willen de scope van de verkenning dan ook tot deze zeven thema's beperken. De sociaal-economische vitaliteit binnen de dorpen en kernen op het platteland, toegespitst op het voorzieningenniveau, nemen we bijvoorbeeld niet mee, daar dit al wordt opgepakt in het programma Leefbaarheid. Voorts willen we, separaat van de Agenda Vitaal Platteland, nog inventariseren hoe we doorbraken kunnen bewerkstelligen op het gebied van agrarisch waterbeheer.

Pas later focus

Zeven thema's met voor elk daarvan een aantal mogelijke perspectieven is heel veel. Dat realiseren wij ons. Wij willen daarom in het vervolgproces samen met betrokken partijen focus aanbrengen: welke perspectieven zijn kansrijk. Dat proces komt nog.

3. Resultaten perspectievenverkenning

In de paragrafen hierna beschrijven we meer concreet welke doorbraken voor een Vitaal Platteland we hebben opgehaald. In een vervolgstadium willen we die thema's en mogelijke doorbraken met betrokken partijen bespreken en de meest perspectievolle daarvan selecteren en uitdiepen. Pas dan ontstaat er focus.

Het uitvoeren van de Agenda Vitaal Platteland zal in de komende jaren bestaan uit het verder vorm geven aan die doorbraken.

3.1 Vitaal platteland en gezondheid van de bewoners

Deze paragraaf in het kort:

Mogelijke agendapunten vitaal platteland inzake 'Gezondheid bewoners':

1. Bevorderen dat ondernemers nieuwe, emissie-arme staltypen kunnen toepassen. Daartoe bij IenM pleiten voor aanpassing en actualisatie van de huisvestingsregels, met name voor de pluimveehouderij.
2. Bevorderen dat ondernemers, die niet meer willen investeren in hun stallen en meedoen met de stoppersregeling, echt gaan stoppen.
3. Bevoegde gezagen voeren een periodieke actualisering van de vergunningsvoorschriften in.

Wat speelt er op het gebied van gezondheid en veehouderij?

In het lopende jaar zijn diverse onderzoeken verschenen over de veehouderij en de gezondheid van omwonenden¹. Uit de rapporten blijken verbanden tussen het wonen in de omgeving van veehouderijen en de gezondheid. Het is niet helder hoe het precies werkt. Wel is duidelijk dat het verlagen van de emissies uit stallen de blootstellingsrisico's vermindert.

Uw Staten hebben ons ons bij Motie 65 (2016) opgeroepen om actief met het kabinet mee te werken aan instrumenten en wetgeving om de volksgezondheidsproblemen die veroorzaakt worden door de intensieve veehouderij concreet aan te pakken.

Gezondheid, milieu en dierenwelzijn gaat ons zeer ter harte. Wij willen niet dat de gezondheid van mensen in het geding is. Daarom willen wij met de Agenda Vitaal Platteland inzetten op een aanpak bij de bron: het veehouderijbedrijf.

Perspectieven vanuit gezondheid en veehouderij voor een vitaal platteland

Veehouders kunnen de uitstoot van fijnstof reduceren door stalmaatregelen, zoals luchtwassers, olievernevelaars of ionisatietechnieken. Echter, een relatief grote categorie ondernemers investeert niet meer in de stallen, bijvoorbeeld omdat zij zonder opvolger richting de pensioengerechtigde leeftijd gaan en/of opteren voor de stoppersregeling. De stoppersregeling staat het ondernemers toe om stalinvesteringen na te laten, mits zij de bedrijfsvoering uiterlijk in 2020 beëindigen.

De regiogemeenten (Ede, Barneveld, Scherpenzeel en Renswoude (Utr.)) zijn nu in overleg met de sector voor een aanpak. Ook de WUR en de GGD zijn aangesloten. De veehouderijsectoren (de regionale LTO, de LTO vakgroep Pluimveehouderij, de agrarisch jongeren, de NVV en de NPV) hebben aangegeven zich in te willen zetten om de problemen aan te pakken. Dit juichen wij toe.

¹ Zie hierover Statenbrief Veehouderij, gezondheid en het voornemen tot een Wet Dieraantallen (PS2016-587)

De gemeenten komen met de volgende stappen. (1) Ondernemers die niet meer willen investeren in hun stallen, moet bevorderd worden dat deze ondernemers ook echt gaan stoppen. De sector zal hiertoe gesprekken met betreffende categorie van ondernemers gaan entameren.

Als tweede overwegen deze gemeenten het invoeren van een periodieke actualisering van de vergunningsvoorschriften. De gemeenten willen afstappen van het principe dat een vergunning 'voor het leven' geldt. Net als in de industrie is het redelijk te vragen om de huisvestingssystemen periodiek tegen het licht van de actuele beschikbare technieken te houden. Gedacht wordt aan een 'APK voor stallen', om de zoveel jaar. Vergunningverlening zal - met ander woorden - meer gekoppeld worden aan de economisch levensduur van de stallen.

Als derde is het daartoe van groot belang dat er een actuele en erkende lijst is van stalsystemen en – technieken, die de uitstoot van fijnstof verlagen. Op dit moment is er de Rav-lijst (Regeling ammoniak en veehouderij), maar daarop ontbreken intussen vele nieuwe stalsystemen ter verlaging van fijnstofemissies in de pluimveehouderij.

Wij willen daarom samen met de gemeenten Ede en Barneveld overleggen met de verantwoordelijk bewindspersoon op het ministerie van IenM. Daar zullen wij pleiten voor aanpassing en actualisatie van de huisvestingsregels, ook voor de biologische pluimveehouderij die nu is vrijgesteld van huisvestingseisen voor fijnstof. Aanpassing van dat Besluit Huisvesting kan alleen landelijk worden opgepakt. Als alternatief is wellicht een pilotstatus voor het betreffende gebied denkbaar. In combinatie met een 'APK voor stallen' moet dat op termijn effect gaan sorteren.

3.2 Naar een voedselbeleid voor een Vitaal Platteland

Deze paragraaf in het kort:

Mogelijke agendapunten vitaal platteland inzake 'voedselbeleid':

1. Met de voedselbenadering – niet meer vanuit de boer kijken, maar vanuit de consument – kunnen we nieuwe energie aanboren die bijdraagt aan bijvoorbeeld de bewustwording en het belang van de volksgezondheid.
2. Met de voedselbenadering in het beleid verschuift het zwaartepunt ook naar andere spelers (zoals burgergroeperingen, gezondheidspartijen, andere belangenorganisaties).
3. daarmee geeft de voedselbenadering kansen voor thema's waar we als provincie aan werken, zoals Duurzame landbouw; Beter verdienmodel voor land- en tuinbouw, meer gelijkwaardigheid in de keten; Invulling circulaire economie, Werken aan innovaties.

Wat speelt er in het voedselbeleid?

Het Rijk vindt het belangrijk om het accent van landbouwbeleid te verschuiven naar voedselbeleid.

Citaten uit de EZ-landbouwbegroting 2017:

Het kabinet wil zich inzetten voor een transitie naar een voedselsysteem dat niet bijdraagt aan klimaatverandering maar deze juist helpt op te lossen. En dat niet leidt tot teruglopende biodiversiteit, ontbossing en uitputting van natuurlijke hulpbronnen op het land en in zee, maar juist de draagkracht van de aarde versterkt.

Als producenten en consumenten van voedsel weten waar het voedsel vandaan komt, wat de samenstelling ervan is, hoe gezond en duurzaam het is, dan kunnen zij bewuster kiezen en worden producenten gestimuleerd voedsel op de markt te brengen met positieve eigenschappen op het gebied van gezondheid, dierenwelzijn en milieu.

In 2014 heeft de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid het advies *Naar een voedselbeleid* opgeleverd. Boodschap: voedsel is niet meer een agrarische productiekwestie, maar een consumptievraagstuk. Door de voedselproductie meer vanuit de consument te beschouwen, komt er meer aandacht voor een gezonder en duurzamer voedingspatroon en meer oog voor gezondheid, ecologie en klimaat.

Het Kabinet wil naar aanleiding van het WRR-advies werken aan een meer integraal voedselbeleid, waarbij de robuustheid, duurzaamheid en gezondheid belangrijke punten zijn. Het Kabinet heeft een Voedselagenda¹ opgesteld met een groot aantal onderwerpen binnen de thema's volksgezondheid, ecologische houdbaarheid en robuust voedselsysteem.

Uit de Voedselagenda (2015):

Bij volksgezondheid in het voedselbeleid gaat het bijvoorbeeld over voedselveiligheid, antibioticaresistentie en educatie.

Bij ecologische houdbaarheid in het voedselbeleid gaat het bijvoorbeeld over voedselverspilling en duurzame voedselketens.

Bij robuust voedselsysteem gaat het bijvoorbeeld over verminderde import eiwitgewassen. Ook heldere en objectieve informatie op etiketten (transparantie) vindt het kabinet belangrijk.

'Food', ofwel aandacht voor voedsel en de wereld daaromheen, is een trending topic. Zowel op gemeentelijk en regionaal niveau leeft voedsel. Regio Food Valley heeft een integrale Voedselvisie opgesteld. Regio Stedendriehoek maakt werk van het tegengaan van voedselverspilling. The Economic Board Arnhem–Nijmegen richt zich op Food, Health and Energy. Er zijn vele foodgerelateerde initiatieven, waarbij (het kweken van) voedsel een centrale rol in neemt. Recent hebben uw Staten een amendement Eiwittransitie en een motie voedselvisie aangenomen en is provincie Gelderland gevraagd om mee te doen met de City Deal Voedsel op de stedelijke agenda, waarin gemeente Ede de belangrijkste trekker is.

Ede heeft een lokaal voedselbeleid dat zich kenmerkt door integraliteit: door ontwikkeling van kennis van en over voedsel inzetten op economische en sociaalmaatschappelijke versterking van de gemeente. Daarnaast is Ede als centrumstad trekker van de uitvoering van de regionale voedselvisie in de regio Food Valley.

Perspectieven vanuit voedselbeleid voor een vitaal platteland

Met het oog op een Vitaal Platteland, waar deze Statenbrief over gaat, is de vraag of de voedselbenadering inhoudelijk veel toevoegt aan wat we tot nu toe hier al beschreven hebben. De voedselagenda van het Rijk kent grote boodschappen, zoals voedselveiligheid, waarin we als provincie niet zo heel veel kunnen betekenen.

Wel kunnen partijen via de voedselbenadering – niet meer vanuit de boer kijken, maar vanuit de consument – nieuwe energie aanboren die bijdraagt aan bijvoorbeeld de bewustwording en het belang van de volksgezondheid. Met de voedselbenadering in het beleid verschuift het zwaartepunt naar andere spelers (zoals burgergroeperingen, gezondheidspartijen, andere belangenorganisaties) en dat geeft kansen voor thema's waar we als provincie aan werken, zoals

- Duurzame landbouw;
- Beter verdienmodel voor land- en tuinbouw, meer gelijkwaardigheid in de keten;
- Invulling circulaire economie: tegengaan voedselverspilling, groene eiwittransitie, mineralenkringlopen;
- Werken aan innovaties met marktpotentie (verduurzaming, nieuwe grondstoffen) en daarmee aan economische ontwikkeling.

² <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2015/10/30/kamerbrief-over-de-voedselagenda-voor-veilig-gezond-en-duurzaam-voedsel>

Daarnaast heeft voedselbeleid ook met andere beleidsterreinen te maken en verbindt het. Voedseleducatie heeft met jeugdzorg en onderwijs te maken; stadslandbouw met wijkregie en beheer openbare ruimte, etc.

Net als bij de energietransitie zijn er in de voedselketen gevestigde belangen van grote partijen die een dominante rol spelen. Maar met de voedselbenadering en met ondersteuning van lokale initiatieven en innovaties kan de provincie een bijdrage leveren aan een andere koers 'bottom up'.

3.3 De ketens sluiten ten behoeve van een vitaal platteland

Deze paragraaf in het kort:

Mogelijke agendapunten vitaal platteland inzake 'ketens sluiten':

1. Samenwerking bevorderen tussen primaire producenten, bijv. in coöperatief verband;
2. Krachten bundelen voor gezonde prijzen en gegarandeerde afzet;
3. De ketenspelers inniger verbinden met de problematiek in de sectoren en oplossingen 'verwaarden' (o.a. via export);
4. Hiermee beginnen bij de Gelderse pluimveeketen;
5. De retail en levensmiddelenindustrie blijven aanspreken op de noodzaak van transparantie, eventueel via publieksacties.

Wat speelt er in de ketens?

In de agrarische ketens wordt veel geld verdiend. Echter, er is geen sprake van een evenwichtige verhouding tussen inkomsten en uitgaven bij de verschillende schakels in de keten, te weten de toeleveranciers van grondstoffen, de primaire producenten, de levensmiddelenindustrie en de retail. De producenten van voedsel (de boeren) klagen over de lage prijzen, zij voelen zich het kind van de rekening. Zeker omdat steeds meer eisen worden gesteld aan agrariërs voor het leveren van maatschappelijke prestaties op gebied van duurzaamheid, dierenwelzijn, biodiversiteit of vergroening. De inkomenssituatie van veel agrariërs is te slecht om zomaar aan deze eisen te kunnen voldoen. Er zijn veel boeren die dit best willen, maar zij zien geen kans om een hogere kostprijs vergoed te krijgen uit een hogere marktprijs.

De agrariërs hebben een zwakke positie in de keten, ze hebben weinig invloed op prijsvorming. Productschappen zijn er niet meer; erkenning via Algemeen Verbindend Verklaring van producentenorganisaties laat op zich wachten³. De marktmacht ligt vaak bij een beperkt aantal grote, (inter)nationale bedrijven, zowel bij inkoop, verwerking als verkoop.

Duidelijk is wel dat, wanneer er door de boeren weinig verdiend wordt, er ook weinig overblijft om te investeren in een vitaal platteland (milieu, ruimte, biodiversiteit).

- De toegevoegde waarde van het totale agrocomplex bedroeg € 48 mrd. in 2013, ruim 8% van het nationale totaal. Daarin zit de input die nodig is van de toeleverende industrieën (zaai- en pootgoed, kunstmest, veevoer, machines), de verwerking en de distributie tot aan de supermarkten.
- De voedings- en genotmiddelenindustrie (V&G) bood in 2012 werkgelegenheid aan 155.400 personen, bijna 1 op de 6 werknemers in de industrie werkt er.
- In 2012 genereerde de V&G-industrie een omzet van ruim 67 mrd. euro. De slachterijen en vleesverwerkende industrie hebben met 9,8 mrd. euro de grootste omzet, gevolgd door de zuivelindustrie met 9,2 mrd. euro.

In 2014 is onderzoek gedaan naar de vraag of er sprake is van oneerlijke praktijken en/of misbruik van economische macht in de productieketen. Wat er nu bijvoorbeeld op de zuivelmarkten gebeurt is

³ De landbouwsector moet net als elke andere economische sector rekening houden met de mededingingsregels. Hoewel er in de landbouwsector een apart mededingingsregime geldt, is het in beginsel niet toegestaan dat producenten van landbouwproducten prijsafspraken maken. Zo gezien is gezamenlijke verkoop niet mogelijk. Gezamenlijk verkoop impliceert immers dat er prijsafspraken worden gemaakt. Indien de producenten echter een producentenorganisatie oprichten, is gezamenlijke verkoop wel toegestaan, mits de producentenorganisatie als zodanig is erkend. Door gezamenlijke verkoop kunnen producenten van landbouwproducten dus hun positie op de markt verstevigen en proberen zo betere prijzen te krijgen voor hun producten.

echter redelijk goed te verklaren vanuit 'incidentele factoren', zoals de Russische productenboycot, de afschaffing van de melkquotering en daarna toegenomen melkproductie en de tegenvallende vraagontwikkeling in China. Ook in de varkenshouderij spelen dergelijke factoren. Prijzen kunnen sterk fluctueren. Een hoge of een lage prijs is op zichzelf geen bewijs van onrechtvaardigheid. Om te kunnen bepalen of het spel eerlijk wordt gespeeld is transparantie nodig over wat er in de keten gebeurt en welke marges er worden gemaakt. Die transparantie is er nu wel aan de kant van de landbouwers, maar nog niet in de keten.

De brutomarges op levensmiddelen (producten) variëren sterk. In de supermarkt loopt dit percentage uiteen van 16% bij kipfilet tot 68% bij uien en appels. Bij de overige producten varieerde dit percentage in 2013 onder acht onderzochte producten van 36% bij brood tot 60% bij paprika. De primaire producenten krijgen 14% tot 40% van de consumenteneuro. Een relatief laag deel (minder dan 25%) komt terecht bij de akkerbouwer (graan en uien), komkommerteler en vleeskuikenhouder. Relatief veel komt terecht bij de aardappelteler, fruitteler, paprikateler en leghennenhouder.

Een hoge bruto marge zegt niks over de winstgevendheid; hoge marges zijn nodig om de hoge kosten te vergoeden. Veel bedrijven in de voedselketen behalen een winst die lager is dan 3% van de omzet.

Bron: blogpost, WUR/LEI, Roel Jongeneel, 25 augustus 2015

Perspectieven voor de ketens voor een vitaal platteland

Op de vraag hoe we meer verdien capaciteit voor het platteland in de keten kunnen realiseren door meer samenhang en regie in de ketens te organiseren hebben we wat meer zicht gekregen. Uit gesprekken met spelers in de veehouderijsectoren blijkt, dat er nog veel meer samengewerkt kan worden tussen primaire producenten. Deze conclusie staat ook al centraal in het rapport van de regiegroep Vitale Varkenshouderij.

Veel veehouders maken individueel prijsafspraken met hun afnemers. Het inzicht groeit nu, dat door in de primaire sector meer samen te werken 'blokken' gevormd kunnen worden richting andere ketenspelers. Dat kan invloed hebben op de verkregen prijzen. Zo zijn varkensboeren in Spanje in coöperatieve verbanden georganiseerd en onderhandelen samen voor betere prijzen. Retailers zijn bovendien gebaat bij duurzame, stabiele aanlevering, liefst via vaste producenten; ook dat kan via samenwerking geborgd worden. In meer samenwerking liggen dus kansen. In Gelderland is samenwerking ook gelukt bij biologische eieren via coöperatie Biomeerwaarde-Ei, en bij biologische kippen via leveranciersvereniging Biomeerwaardekip. Ongeveer de helft van de bio-pluimveehouders doet hier aan mee en hebben dus enige marktmacht en enige invloed om de prijs te bepalen.

We zien het voorts als een kans om de ketenspelers inniger te verbinden met de problematiek in de sectoren. Daarmee zouden ze wellicht ook kunnen helpen om problemen als fijnstof om te buigen tot (te verwaarden en verhandelbare) kansen. Betere samenwerking kan in onze provincie ook interessant zijn voor agrifoodbedrijven (bijv. Plukon, Moba en Jansen): deze bedrijven zijn deels afhankelijk van de pluimveesector in de regio; ze verkopen de innovaties die ze hier ontwikkelen wereldwijd.

Tot nu toe houden veel retail- en levensmiddelenbedrijven zich afzijdig van deze discussie. Maar het kan anders. FrieslandCampina investeert bijvoorbeeld wel een deel van de zuivelopbrengst op de boerderij voor weidemelk, mestvergisters, bodemvruchtbaarheid etc. Deze zuivelcoöperatie neemt echt een regierol in de keten.

De voorman van het zuivelconcern FrieslandCampina, Roelof Joosten, wil melkveehouders helpen aan 'groene' mestverwerkingsinstallaties. Over vier jaar moeten minstens duizend bedrijven werken met een installatie waarmee ze mest kunnen verwerken tot biogas en -compost. Gebruik van aardgas en kunstmest gaat dan plaatsmaken voor biogas en mineralen, zoals fosfaten uit mest van eigen vee.

In de vleespluimvee is Plukon als grootste slachterij een regisseur in de keten. Plukon heeft de omslag ingezet naar langzamer groeiende kuikens en hiervoor verschillende 'Kip van Morgen'-concepten ontwikkeld. Dit heeft succes, Kip van Morgen heeft in korte tijd een flink marktaandeel veroverd in binnen- en buitenland, zelfs boven verwachting. Pluimveehouders gaan mee en delen in de wat hogere prijzen.

Doordat er te weinig binding is tussen bijvoorbeeld voerleveranciers, veehouders, slachters/verwerkers en de retail, hebben al die schakels hun eigen verdienmodel geoptimaliseerd. Binnen de keten levert dat gebrekkige aansluitingen en dus faalkosten op. 'Het geld wordt elders verdiend en blijft daar hangen'. Door schakels in de keten meer te verbinden, kan er bij boeren ook meer zicht ontstaan op wat er verderop in de ketens gebeurt. Bijvoorbeeld wat consumentwensen zijn. Nu zijn sommige agrariërs maar weinig met de markt bezig. Ze zijn al blij als de vrachtwagen hun producten meeneemt en denken nog weinig vanuit de consument en eindgebruiker.

De doorbraken kunnen starten door per sector de ketenpartijen om tafel uit te nodigen en het gesprek te beginnen over het verbinden van de schakels. We willen dit voor de pluimveesector als eerste doen (te onderscheiden naar de vleestak en de legtak), en denken ook aan de geitenhouderij en de kalversector.

De prijzen van eieren in de supermarkten lijken een eigen en stabiele ontwikkeling te volgen ten opzichte van de rest van de bedrijfskolom (inpakstations en legpluimveehouders). Een supermarkt let meer op de prijzen van haar concurrenten dan op de prijzen van haar leveranciers. Het gevolg is dat er zeer stabiele consumentenprijzen zijn in de periode 2011-2013. De gemiddelde prijs van een ei bedraagt in supermarkten 13,5 tot 15 cent. Voor de leghennenhouders schommelen de prijzen van ruim 3 cent tot 11,5 cent per ei.

Bron: Prijsvorming van voedsel, Ontwikkelingen van prijzen in acht Nederlandse ketens van versproducten, LEI Wageningen UR, december 2014

Van belang is ook om de retail (supermarkten) en levensmiddelenindustrie te blijven aanspreken op de gewenste transparantie. Zij die het het goed doen, verdienen het om in het zonnetje te worden gezet.

Wellicht kan een bewustwordingscampagne voor consumenten hoe het voedsel wordt geproduceerd helpen. Daarbij is een door velen verfoeide ontwikkeling, die qua omvang in belang toeneemt, dat steeds meer goedkope voedingsmiddelen (zoals eieren, kippenvlees) uit andere landen in Nederland verwerkt worden tot producten die vervolgens het stempel Made in Holland krijgen. Om dit te voorkomen moet onderzocht worden of aan gebruik van zulke voedingsgrondstoffen duurzaamheidseisen kunnen worden gesteld.

3.4 Meer succes voor korte ketens – ook goed voor een Vitaal platteland

Deze paragraaf in het kort:

Mogelijke agendapunten vitaal platteland inzake 'Meer succes

voor korte ketens:

1. Verbeter voor producenten de toegang tot de markt via een professionele organisatie van initiatiefnemers.
2. Vergoot de afzet door als overheden en instellingen voor de eigen cateringfuncties bij lokale producenten in te kopen (launching customer) en overweeg een bewustmakingscampagne onder consumenten voor gezond lokaal voedsel;
3. Andere knelpunten zijn de praktische logistiek en de financiering van initiatieven. Om die op te lossen ondersteunt de provincie de gemeenten in het coördineren, verbinden en ondersteunen van lokale initiatieven: via het kennisnetwerk, een consultant, subsidie voor een gemeentelijke voedselcoördinator of een professionaliseringsplan voor korte voorzieningsketens.

Wat speelt er bij de korte ketens?

In korte voorzieningsketens of korte ketens produceert de landbouw met name voor de lokale of regionale markt. Dit wordt ook wel 'local for local' genoemd. De provincie ziet deze korte voorzieningsketens als een ontwikkelrichting met een voorbeeldfunctie. Het levert een belangrijke bijdrage aan de eisen die de maatschappij in toenemende mate stelt aan de productie, verwerking en afzet van voedsel.

Intussen zijn steeds meer Nederlanders bereid extra te betalen voor producten waarvan ze weten dat ze duurzaam zijn geproduceerd, diervriendelijker en/of zonder antibiotica, etc. De markt voor voedsel, direct geleverd vanaf de boer bij de burger, groeit.

- In Gelderland wordt op diverse plekken vlees van vee in natuurgebieden rechtstreeks geleverd aan de consument of als kwaliteitsvlees naar een worstenmaker in Amsterdam.
- 'Rechtstreeks' is een model waarbij restaurants, cateraars en retail hun spullen betrekken van regionale leveranciers. 63 ct van elke euro gaat naar de boeren.
- In de fruitteelt wordt 80% van de appels industrie-appels. Deze gaan per vrachtwagen naar Duitsland en worden verwerkt tot sap. De opbrengsten zijn marginaal, de appelpulp wordt afgevoerd. In de Betuwe wordt nu geprobeerd hiervan een hoogwaardig streekproduct te maken.

Perspectieven voor korte ketens voor een vitaal platteland

Consumenten hebben toenemende interesse voor lokaal geproduceerd voedsel, maar kunnen het niet vinden in de supermarkt. De vraagkant kan gestimuleerd worden bij de consument en de vraag zou vanuit de stad gebundeld en zichtbaar gemaakt kunnen worden voor de producenten.

Anderzijds hebben agrariërs die zich op nichemarkten richten vaak problemen met het vinden van een afnemer. Supermarkten mogen niet alles zomaar in de schappen leggen.

De PLUS in Culemborg heeft veel lokale producten:, groenten van de plaatselijke stadsboerderij, jams en sappen van landgoed Mariënwaerdt, wijn uit Erichem, lokale biertjes, groenten van Willem & Drees. Elke supermarkt kent zijn eigen formule met zijn eigen regels, dat maakt het moeilijk om een groot assortiment streekproducten te voeren. Alle leveranciers moeten certificaten kunnen overleggen, bijvoorbeeld over bestrijdingsmiddelen bij de fruitteelt. Lokale producenten beschikken daar niet altijd over.

Van alles wat centraal door PLUS wordt ingekocht, zijn alle schakels te traceren tussen consument en producent. Daarom neemt de PLUS Culemborg geen vlees of eieren af van

lokale producenten, want als er iets besmet is, is minder makkelijk te achterhalen wat er mis is gegaan. Ook hele praktische zaken als het ontbreken van een barcode op lokale producten of het inefficiënte vervoer weerhouden veel supers ervan om lokaal assortiment te voeren.

Nota bene: naast de PLUS in Culemborg zijn er nog veel meer Plus-, Spar- en ook Jumbovestigingen die regionale producten verkopen.

Varkenshouder Gerald Deetman uit Putten legt al zes jaar de focus op de gezondheid en het welzijn van zijn varkens. Hij is gestopt met toedienen van antibiotica, tandenknippen, staartcouperen, ijzerinjecties. Hij gaf zijn varkens ook meer leefruimte. De bedrijfsvoering heeft hij geoptimaliseerd en gestandaardiseerd. Een gezond varken is gegarandeerd. Probleem is nu hoe hij dit concept 'Valleivarken' kan verwaarden. Supermarkten mogen het vlees niet zomaar in de schappen leggen. Via de kaasboer en internetverkoop is er nu een afzet van ca. 200 kg per week, slechts 2 varkens, terwijl hij ca. 200 varkens per week aflevert tegen reguliere prijzen. Dhr. Deetman heeft vele gesprekken gevoerd met slagers, maar het duurt lang voordat die een knoop doorhakken. Intussen wil de bank rendement zien op de investeringen. Dhr. Deetman is dan ook op het punt om met zijn concept te stoppen als perspectief uitblijft. Hij mist voor dit soort trajecten ondersteuning en ontzorging. Ook ontbreekt het tempo bij de gelieerde partijen.

Het lijkt tegenstrijdig dat steeds meer consumenten belangstelling lijken te hebben voor lokaal geproduceerd voedsel, terwijl de producenten moeilijk toegang vinden tot de markt. In de voorbeelden hierboven wordt duidelijk dat knelpunten onder andere zitten bij de voedselveiligheid en de leveringszekerheid. Om dit wel te kunnen garanderen is een professionele organisatie van initiatiefnemers nodig. Daartoe kan het wenselijk zijn, dat de ondernemers hun krachten bundelen, bijvoorbeeld in een coöperatie. In de provincie Gelderland zijn op dit moment vier grotere coöperaties actief die met elkaar een groot deel van de provincie bestrijken.

Oregional is een coöperatie bij Nijmegen met ca. 25 leveranciers, waarvan er 14 lid zijn. Oregional is nu al een volwaardige leverancier die jaarrond kwaliteit levert en daarmee voor afnemers een betrouwbare partner. Streefbeeld is dat over 5 jaar nog veel meer ondernemers zijn aangesloten en dat de diversiteit aan producten zo toeneemt dat jaarrond alles uit de eigen regio afkomstig is. Afgelopen jaar is een enorme groei gerealiseerd. Dat is vooral gebeurd door omzetsijging bij bestaande klanten, na de professionaliseringsslag die doorgevoerd is. Omzet naar zorginstellingen is wat gedaald, die naar horeca en retail is juist gestegen. Marketing en promotie gaat bij Oregional goed. Ze hebben een verkoper, die zich bijna 100% richt op klantcontacten, verkoop en een deel van de inkoop.

Bij het Achterhoekse samenwerkingsverband 'Eet Regionaal' doen ca. 25 producenten mee, die samen zo'n 400 verschillende producten aanbieden. De afnemers zijn heel tevreden. Het zoeken van nieuwe klanten en verkennen van alle samenwerkingsmogelijkheden kost erg veel tijd. Dat maakt het initiatief kwetsbaar. Er moet een keer rendement komen. Er is te weinig budget en capaciteit voor voldoende marketing en promotie, dat is een knelpunt. Er zit ook

In de Gelderse Vallei is sinds 2014 coöperatie Boerenhart actief. Zij richten zich vooral op horeca en grootverbruik, een markt die nog steeds groeit. Op dit moment zijn 14 boeren uit Vallei en Veluwe aangesloten. In de Kromme Rijn (Utrecht-Oost) bestaat coöperatie Local2Local, die ook een aantal leden heeft in de westelijke Betuwe en daar nog groeikansen ziet.

Op 25 mei 2012 is het 'Erkend Veluws Streekproduct' ontwikkeld. De meewerkende boeren hebben hun producten aldus laten certificeren. Het bekendste product is het Veluws Stoofpotje, met vlees afkomstig van Veluws wild uit de regio Apeldoorn. De producten zijn te bestellen via de webwinkel of te verkrijgen op evenementen en bij diversen speciaalzaken, restaurants en recreatieparken.

Om afzetmogelijkheden te vergroten zou het helpen wanneer overheden en instellingen de ingrediënten voor hun eigen cateringfuncties door lokale producenten laten verzorgen (launching customer). Nota bene: het restaurant van de provincie Gelderland doet dit al. Een andere oproep die de ondernemers doen is een meerjarige campagne te starten om consumenten bewust te maken en te informeren over gezond voedsel en over de verkrijgbaarheid ervan. Bijvoorbeeld naar analogie van 'Gelderse Streken' maar dan voor voedsel, bijvoorbeeld onder de naam 'Lekker Gelderland'.

Een risico is, dat samenwerkende ondernemers die lokaal willen leveren vanwege prijszetting worden beschuldigd van kartelvorming. Zo is eerder een duurzaamheidsafpraak tussen supermarkten, boeren en kipverwerkers over het alleen nog verkopen van dierwelzijnvriendelijke kip door de Autoriteit Consument en Markt (ACM) beoordeeld als in strijd met het kartelverbod. Mede naar aanleiding van dit voorbeeld werkt het Kabinet nu aan wetgeving⁴ die de mogelijkheid biedt om duurzaamheidsafspraken algemene gelding te geven, teneinde binnen Europese kaders maximaal ruimte en duidelijkheid te bieden aan partijen die een afspraak willen maken over duurzaamheid. In dit kader is ook van belang welke rapportage de Agricultural Markets Task Force, de Europese taskforce onder leiding van Cees Veerman dit najaar doet over de mogelijkheden voor structurele verbetering van de positie van de primaire producent in de voedselketen.

De praktische logistiek is ook vaak een probleem bij korte ketens. Het ophalen van de producten, het opslaan, koelen, uitleveren aan distributiepunten, horeca-afnemers en aan burgers vergt veel capaciteit en is ook aan regelgeving onderhevig.

Biodynamische boer Matthias van De Horsterhof uit Duiven levert groenten aan twee biologische supermarkten in Arnhem. Dit doet hij met zijn eigen bestelbus omdat er geen alternatief transport is. Eigenlijk kan dit financieel en qua tijdsbeslag niet uit en wil hij ook niet met zijn grote bus de stad in. Hoe mooi zou het zijn als hij zijn producten aan de rand van de stad af kan leveren en 'the last mile' door een gespecialiseerde partij kan laten doen.

De schoolkantine van het Arnhems Montessori College wil graag een duurzaam en gezond aanbod aan de leerlingen aanbieden. Dat lukt ze ten dele door gebruik te maken van een kleine regionale distributeur (PUURLand), echter niet zonder dat de school het verlies dat de kantine maakt bijpast en werkt met vrijwilligers. Voor veel scholen zijn de kantine en de snoep- en drankautomaten juist een extra inkomen, wat ze weerhoudt hun aanbod aan te passen.

Het project 'schoolsoep' verloopt ook nog niet zo soepel. Schoolsoep wordt gemaakt van (biologische) groenten uit horeca en supermarkten die tegen de houdbaarheidsdatum aanzitten. Logistiek ligt hier nog een uitdaging. Scholen moeten ook investeren in een koelkast, gaspitten en afwasmachine.

Uit de inventarisatie blijkt voorts dat startende ondernemers in korte ketens problemen hebben met zaken als 'hoe verkrijgen we grond' en 'hoe financieren we de bedrijfsplannen'.

Het coördineren, verbinden en ondersteunen van lokale initiatieven heeft de provincie Gelderland bij de gemeenten neergelegd. De provincie ondersteunt de gemeenten in deze rol:

- Via het Kennisnetwerk Voedsel voor Gemeenten faciliteren we een netwerk van gemeentelijke voedselcoördinatoren;
- We hebben een consulent aangesteld die aan gemeenten advies op maat levert;
- We verlenen subsidie voor een gemeentelijke voedselcoördinator
- We verlenen subsidie voor een of meerdere gemeenten voor het opstellen van een plan gericht op professionalisering van korte voorzieningsketens, dit plan kan de basis vormen voor de ontwikkeling van een innovatief concept;

⁴ Zie de brief van de minister van EZ aan de Tweede Kamer d.d. 23 juni 2016 over Mededinging en duurzaamheid

- We verlenen subsidie voor de (door)ontwikkeling van Innovatieve Concepten die betrekking hebben op korte voorzieningsketens;
- We werken aan het genereren van middelen voor de uitvoering van Innovatieve Concepten die betrekking hebben op korte voorzieningsketens.

Voorbeelden:

- De gemeenten Rheden-Arnhem-Overbetuwe hebben een samenwerkingsverband dat bijeenkomsten organiseert voor streekproducenten.
- In de gemeente Wijchen zijn plannen voor het opzetten van een Foodcommunity en een Foodfactory. In de Foodfactory worden producten verzameld, verwerkt en verkocht, zowel rechtstreeks naar de consument als via de horeca of zorginstellingen.
- In de gemeente Geldermalsen zijn plannen voor een winkel waar lokale producenten hun product kunnen verkopen.

Deze gemeenten hebben een voorbeeldfunctie voor de andere gemeenten. Ze maken zichtbaar wat de meerwaarde is van verbinding, samenwerking en kennisuitwisseling.

Tot nu toe zijn 15 gemeenten bezig om gebruik te gaan maken van de ondersteuning. We overwegen voorts om initiatiefnemers bij elkaar te zetten in 'Community of Practice' (COP's).

3.5 Mogelijkheden voor natuurinclusief ondernemen voor een vitaal platteland

Deze paragraaf in het kort:

Mogelijke agendapunten vitaal platteland inzake 'natuurinclusief ondernemen':

1. Agrarische pachters op landgoederen meer betrekken bij natuurbeheer, hiertoe flexibeler omgaan met voor natuurontwikkeling begrensde landbouwpercelen;
2. Schaalverkleining in de melkveehouderij inzetten en combineren met hogere grondgebondenheid en extensiever grondgebruik;
3. Overgaan op biologische en biologisch-dynamische bedrijfsvoering (melkveehouderij);
4. Werken met een bodemcertificeringssysteem, waarbij de bodemtoestand wordt uitgedrukt in een getal. Kan van invloed zijn op waarde grond en producten en prikkelt agrariërs tot verbetering;
5. Via studiegroepen duurzaam bodem-, water- en mineralenbeheer bevorderen, gericht op kringlooplandbouw;
6. Natuurproducten verwaarden (bosvruchten, leer, zuivel, etc.);
7. Vrijliggende gronden inzetten voor natuur door overheden en ontwikkelaars;
8. Ander gebruik zoals recreatie koppelen aan natuurdoelen (green deals).

Wat speelt er met het natuurinclusief ondernemen?

In de Rijksnatuurvisie (2014) is de term natuurinclusief ondernemen geïntroduceerd en sindsdien neemt het denken hierover een grote vlucht, mede vanwege de inzet van het Kabinet voor het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid na 2020. In 2016 verscheen het rapport 'Natuurinclusief ondernemen: van koplopers naar mainstreaming?'.⁵

Toch is er (nog) geen algemeen erkende definitie voor natuurinclusief ondernemen. Onder natuurinclusief ondernemen verstaan wij een vorm van bedrijfsvoering (- agrarisch of niet-agrarisch) waarbij aandacht is voor de biodiversiteit. Aandacht voor biodiversiteit betekent ook altijd aandacht voor een vruchtbare bodem, schoon water, een herkenbaar landschap en weerstand tegen (dier)ziekten en plagen.

⁵ Zie: <http://edepot.wur.nl/380450>

Ten behoeve van de Agenda Vitaal Platteland willen we deze benadering specifiek toespitsen op de gebieden buiten het GNN. Het besef groeit immers steeds meer, dat ook buiten het Gelders Natuur Netwerk (GNN) de biodiversiteit moet toenemen (zie ook: Statenbrief Natuurvisie, **PS2016-...**). Uit onze verkenning blijkt dat met name ondernemen met natuurinclusieve landbouw het meest kansrijk is. Dit vanwege het belang van de landbouw als grondgebruiker en als sector die het meest direct met natuurlijke productiefactoren te maken heeft.

De melkveehouderij is in hoge mate afhankelijk van diversiteit van levende organismen. Andersom wordt de biodiversiteit beïnvloed door activiteiten van melkveebedrijven. Melkveebedrijven die bijdragen aan het behoud biodiversiteit verdienen waardering. Het behouden van biodiversiteit creëert kansen voor het vermarkten van zuivel en het behouden van maatschappelijke waardering.

Bron: Duurzame zuivelketen, biodiversiteitsmonitor 2016

De uitdaging is om in de landbouw slim gebruik te maken van de relaties tussen productie, ecologie en klimaat. Door dit slim te doen, kan natuur meer in de bedrijfsvoering geïntegreerd worden en kan agrarische productie tot meer biodiversiteit leiden.

Naast de landbouw zijn andere vormen van natuurinclusief ondernemen recreatie (bijv. verblijfsrecreatie, golfbanen) of bosbouw. Met deze vormen van ondernemerschap zijn als voorbeelden vastgelegd in Green Deals met het Rijk (zie verderop). Voor deze andere vormen van natuurinclusief ondernemen vormt de natuur vooral *het decor* voor het ondernemerschap.

Natuurinclusief ondernemen in de landbouw kan worden geïllustreerd met behulp van het 'biodiversiteitsschema voor het agrarisch bedrijf' van het Louis Bolk Instituut. Natuurinclusief ondernemen bevordert de functionele biodiversiteit (zie onderaan, in de bodem), draagt bij aan natuur- en landschappelijke diversiteit op het bedrijf en leidt tot meer specifieke soorten.

Wanneer we meer natuurinclusieve agrarische ondernemers krijgen die aldus gaan werken, krijgen we ook meer ecologisch hoogwaardiger gebieden en wordt aldus bijgedragen aan een vitaal platteland. Mits er uiteraard een goede boterham mee verdiend kan worden.

De maatregelen, behorend bij natuurinclusieve landbouw, gaan vaak over de volgende aspecten:

a. Aspect	b. Maatregel	c. Meten via...
d. Landgebruik	e. Verminderen	f. % Eiwit van het eigen bedrijf
g. Bodemgebruik	h. Verbeteren	i. Organische stof gehalte
j. Milieubelasting	k. Minimaliseren	l. Bodemstikstofoverschot
m. Landschap	n. Behouden	o. Aandeel
p. Soortenbeheer	q. Beschermen	r. Soortentelling

Perspectieven voor natuurinclusief ondernemen voor een vitaal platteland

Uit de kansenverkenning blijken de volgende, rendabele perspectieven:

- Agrarische bedrijven op landgoederen;
- Reguliere, maar meer extensieve bedrijfsvoering (inclusief schaalverkleining);
- Kringlooplandbouw;
- Biologische en biologisch-dynamische bedrijfsvoering.

Landgoederen: agrarische bedrijven op landgoederen zijn vaak traditioneel minder gericht op intensieve productie. Het gaat veelal om melkveehouderijen, die hun bedrijf uitoefenen midden in het vaak kleinschalige, verweven landschap. Er zijn mogelijkheden om deze bedrijven perspectief te bieden door natuurtaken in de bedrijfsvoering te vervlechten. Uit de verkenning blijkt, dat dit een flexibeler benadering vergt van het realiseren van natuurdoelen dan de huidige. Natuurinclusief ondernemen wordt dan mogelijk door de natuurdoelen (natuurstreefbeelden) op een grover niveau aan een gebied (= landgoed) toe te wijzen en daarvoor gebruikelijke beheervergoeding in het vooruitzicht te stellen, waarbij het echter aan het landgoed wordt overgelaten op welke delen de natuurdoelen worden behaald. Dat maakt het mogelijk om de bestaande agrarische percelen meer ecologisch te beheren, boeren actief te betrekken bij natuurbeheer en ecologische principes in te passen in de bedrijfsvoering.

Het kan niet zo zijn dat daartoe bestaande natuurgebieden uit het GNN worden gehaald. Wel is overweegbaar om begrensde landbouwgronden, waarop de intentie ligt deze om te vormen tot natuur, te herbegrenzen. Deze herbegrenzing kan bijvoorbeeld aansluitend aan de natuurrijke gebieden van het landgoed neerdalen en leiden tot buffergebieden om het GNN-gebied heen, of tot landschapstroken in het omliggende cultuurlandschap.

Meer extensieve bedrijfsvoering (inclusief schaalverkleining). Een kans voor natuurinclusief ondernemen ligt er zeker ook bij de reguliere landbouw. In Gelderland zijn melkveehouders die ervoor gekozen hebben om juist wat kleinschalig te blijven of kleiner te worden. Een kleinere veestapel vergt minder investeringen in stallen, melkrobots, voertuigen, etc. Daardoor daalt het kostprijsaandeel dat anders door de afschrijvingen van deze investeringen zou worden bepaald. Een kleinere veestapel gaat vaak samen met een hogere grondgebondenheid en een extensiever bodemgebruik. Daar ligt dus een kans voor de biodiversiteit van het platteland.

Dick Looman is melkveehouder in Halle, melkt 90 melkkoeien op 75 ha. 20 ha is van SBB voor hooi, 4 ha is rogge. Hij haalt gemiddeld 7000 kilo melk uit een koe, heeft weinig kosten, doet veel werk met de hand. Hij gebruikt grond van SBB en Natuurmonumenten voor het maaisel. Aanwending van maaisel ten behoeve van bodemverbetering stuit op problemen: als je het niet direct afzet is het afval, en/of het valt onder de meststoffenwet. SBB voert het maaisel daarom lever af om het te composteren, terwijl je de bodem ermee kan verrijken en werken aan een gesloten kringloop.

Dick zou ook wel snippers van landschapselementen willen verwaarden naar energie. Door aldus gewonnen warmte te verkopen aan grote afnemers (scholen, bejaardentehuizen, zwembaden) verbind je burgers met het Achterhoekse landschap.

Kringlooplandbouw

Als gevolg van de introductie van de Kringloopwijzer is er groter bewustwording ontstaan bij melkveehouders over de in- en uitgaande mineralenstroom. Uitgaande mineralenstromen vormen niet alleen een belasting voor grondwater, oppervlakte water en luchtkwaliteit, maar zijn ook een kostenpost voor de ondernemer. Door bijvoorbeeld de uitspoeling van organische mest te beperken, kan worden bespaard op de kosten van kunstmest. Wel blijkt dat er een groot tekort is aan kennis over de samenhang tussen bodem, water, mest, gewassen en rassen bij melkveehouders. Geïntegreerde voorlichting en kennisuitwisseling kan een belangrijke bijdrage leveren aan het sluiten van de kringloop op individuele bedrijven.

Er zijn op dit gebied al diverse projecten en studyclubs opgezet. In de Achterhoek nemen 265 melkveehouders deel aan het project Vruchtbare Kringloop Achterhoek. Vergelijkbare projecten in andere regio's van Gelderland staan in de startblokken.

Ook het hergebruik van organisch plantaardig afval uit het onderhoud van watergangen kan een bijdrage leveren aan het sluiten van de kringloop. Het waterschap RijnIJssel stelt onder voorwaarden stroken langs watergangen ter beschikking in ruil voor de benutting van het maaisel op de nabijgelegen percelen. Een belemmering is nog wel de afvalstoffenwetgeving die bepaalt dat maaisel dat wordt vervoerd over een afstand van meer dan 1 km, moet worden aangemerkt als een afvalstof.

De KringloopWijzer is een initiatief van NZO en LTO Nederland in samenwerking met de Nederlandse Vereniging Diervoederindustrie (Nevedi) en Vereniging van Accountants- en Belastingadviesbureaus (VLB). De KringloopWijzer brengt voor een individueel bedrijf eenvoudig de mineralenkringlopen in beeld. Uit de kringlopen volgen dan weer kringloopscores als excreties van stikstof en fosfaat, overschotten van stikstof en fosfaat, mineralenbenuttingen en ammoniakemissie. Indien de ondernemer beter presteert dan de norm, zou dat extra ontwikkelingsruimte kunnen betekenen. Boven die norm juist niet. Op deze manier wordt het management van de Nederlandse melkveehouderij gestimuleerd om meststoffen en voer beter te benutten. De Kringloopwijzer is ontwikkeld op het melkveeproefbedrijf De Marke in Hengelo (Gld). Met ingang van 2016 zijn alle 17.000 melkveehouders in Nederland verplicht om de KringloopWijzer in te vullen.

Biologische en biologisch-dynamische bedrijfsvoering. Ook deze vormen van bedrijfsvoering bevorderen de biodiversiteit en zijn economisch rendabel. Zie hieronder de verhalen van Gerjo Koskamp en John Arink.

Gerjo Koskam uit Halle heeft 50 stuks melkkoeien en jongvee. Hij werkt met een familiekudde: de kalveren blijven drie maanden bij de koe, gaan dan 6 maanden apart en komen later weer terug. Hij boert op 44 ha, heeft daarvan een deel rogge, graan, veel gras met rode klaver, 2 ha groentes. Hij doet aan permacultuur, hij houdt de bodem continu bedekt. Hij ploegt niet. Het gewas zorgt met de beworteling en het bodemleven voor een gezonde structuur. De rode klaver zorgt voor verrijking van de grasmant. De rogge gaat naar de stal, een potstalsysteem waar prima vaste mest ontstaat. De koeien (Fleckvieh) hebben geen krachtvoer nodig. Hij heeft geen dierenartskosten meer en is al 10 jaar antibioticavrij, door o.a. te zorgen voor maximale biodiversiteit in het rantsoen. Op het weiland staan wilgen, hazelnoten e.d. waar de koeien van kunnen eten, wat werkt als een natuurlijke apotheek. De melk is biologisch en de prijs is goed. Gerjo zit nu op een stikstofaanwending van 112 kg/ha (N.B. de derogatie staat 230 kg/ha toe).

John Arink te Lievelede is biologische melkveehouder met ca. 60 Fries-Hollandse koeien. Op 85 hectare wordt het voer voor de dieren zelf geteeld, waardoor ze niet afhankelijk zijn van voerimport uit verre oorden. Op de hoeve wordt een overheerlijke camembert gemaakt, genaamd

Zwaluwgekwetter. De 60 kalveren/jr worden geslacht en verkocht in de winkel, aan de horeca en in het restaurant van het strobalehotel, dat hij op zijn erf heeft gebouwd.

In de bedrijfsvoering staat de bodem centraal. Vooral het organische stofgehalte is van belang, dat is ca. 7%. John melkt nu 8.000 kg/koe. Hij boert biologisch-dynamisch.

John Arink is ervan overtuigd dat schaalvergroting in Nederland niet nodig is om de wereld te kunnen voeden. Juist de biologische landbouw is duurzaam. In Denemarken is de biologische consumptie al 25% van de markt. Ook in Nederland dienen we een landbouw over te houden die klein is, die niet vervuult, die geen luchtwassers nodig heeft en die door de burgers wordt omarmd in plaats van uitgekotst. John is ervan overtuigd dat kostprijsgedreven bedrijfsvoering niet goed is. Thema's van nu zijn volgens hem traceerbaarheid en waardering vanuit de samenleving.

Haalbaarheid bodemcertificeringssysteem. De nieuwe aandacht voor de bodem is er niet voor niets. In steeds meer gebieden lijkt de kwaliteit van de bodem waaronder de biodiversiteit snel achteruit te gaan. Het kan nuttig zijn om de kwaliteit van de bodem uit te drukken via een gecertificeerd waardesysteem. Zo'n zogenoemde Soil Health Index bestaat al in de USA. Diverse parameters, zoals bodemvruchtbaarheid en biodiversiteit, worden daarbij bekeken. De resulterende waarderingsindex van de bodem kan zich ook vertalen in de financiële waarde van de grond. Banken en institutionele beleggers (ASR) zouden hierin interesse kunnen hebben. De index kan ook van invloed zijn op de waarde van het eindproduct (bijv. melk, aardappels). Denkbaar is dat het eindproduct meer waard wordt, wanneer de bodem waarop het geteeld is een hoge index heeft. Het werken met een index kan de agrariër bovendien stimuleren tot het nemen van concrete stappen ter verbetering.

De provincie Gelderland heeft in het kader van het Meerjarenprogramma bodem en ondergrond opdracht verleend aan Alterra om de haalbaarheid van een Soil Health Index (SHI) in Nederland te onderzoeken. Er is ook al contact gelegd met Eurofins (voormalige BLGG), welke zeer geïnteresseerd is in een SHI.

We wachten de resultaten van het haalbaarheidsonderzoek met belangstelling af.

Andere voorbeelden van natuurinclusief ondernemen:

Vanuit de landbouw:

- In Lingezen is een eetbaar bos aangelegd, dat bosvruchten levert die geliefd zijn in de horeca;
- In en rond Vaassen wordt het leer van ossen, die natuurgebieden begrazen, voor schoenen gebruikt. Daarmee kunnen natuurboeren producten in de markt zetten die ecologisch en economisch in evenwicht zijn.
- In Gelderland zetten al diverse overheden hun grondposities in voor areaalvergroting van biologische boeren;

Braakliggende grond van een projectontwikkelaar kan tijdelijk (bijv. 5) jaar worden ingezet voor natuur of duurzame regionale landbouw. Zodra de grond in gebruik wordt genomen, meldt de fiscus zich. De grond is gekocht om te bouwen en daarover is de BTW aftrekbaar. Nu de grond anders wordt benut (ook al is dat tijdelijk) vordert de fiscus de BTW terug. Dat bedrag is dusdanig dat veel projectontwikkelaars hun medewerking stoppen. Fiscale belemmeringen voor tijdelijke gebruik van grond om natuur of duurzame voedselproductie zouden moeten worden opgeheven.

- In Noord-Nederland worden de agrarisch natuurverenigingen verbonden met partijen als Friesland Campina of Wereld NatuurFonds;
- De Stichting Veldleeuwewik stimuleert duurzame akkerbouw en wil Veldleeuwewikgroepen in Gelderland starten met als doel de uitwisseling van innovaties en praktijktoepassingen op het vlak van duurzaam bodembeheer tussen akkerbouwers te stimuleren. Tevens worden financieringsmodellen ontwikkeld voor geleverde bodemdiensten.

Vanuit de bosbouw:

- Staatsbosbeheer boort inkomsten voor natuurbeheer aan door excursie naar de Big Five te organiseren;
- In Arnhem ontwikkelt een bedrijf een nieuwe toepassing met geacetyleerd beukenhout, dat superieur is aan tropisch hout. Vanuit het perspectief van Nederlands bosbeheer ligt hier wellicht een ontwikkelkans.
- Het particuliere grondbezit wil meer natuur realiseren als ze ruimte krijgen voor o.a. woningbouw.
- In Gelderland zijn voorbeelden van natuurbeheer door recreatieondernemers of recreatiedoelgroepen, zoals mountainbikeclubs.

In een drietal recreatiegebieden op de Veluwe wil Leisurelands nieuwe recreatieve bedrijvigheid realiseren. In twee gevallen gaat het om nieuwe restaurant- en cafévoorzieningen, in het andere geval om de vestiging van een hotel. In samenhang hiermee is het bedrijf bereid te investeren in milieu, natuur en landschap. Deze economische impuls en 'groene impuls' wordt onderschreven door de Green Dealpartners (provincie Gelderland, Ministerie van EZ, STIRR en RECRON).

Binnen de looptijd van de Green Deal is door Leisurelands al geïnvesteerd in diverse maatregelen die goed zijn voor natuur, landschap en milieu, zoals een biomassacentrale, omzetting van enkele hectaren monofunctioneel recreatiebos naar bos met hogere natuurwaarden en aanleg van 5.000 meter landschapsversterkende laanbeplanting.

3.6 Een vitaal platteland door nieuwe economische functies in het buitengebied

Deze paragraaf in het kort:

Mogelijke agendapunten vitaal platteland inzake
'Nieuwe economische functies':

1. Ontwikkel de regionale aanpak van vrijkomende agrarische gebouwen door. Creëer handelbare rechten en koppel sloopplekken en ontwikkelgebieden aan elkaar. Realiseer nieuwe bebouwing niet op het erf, maar elders bij elkaar geclusterd.
2. Sta in de VAB's tijdelijke functies met verdienvermogen toe, om ze later te kunnen slopen;
3. Creëer geen sloopfonds.
4. Bevecht fiscale vrijstelling van stakingswinsten voor agrariërs die hun sloopmeters inbrengen.
5. Geef ruimte aan nieuwe energieopwekking, zoals windenergie (mits burgers participeren), zonne-energie op het staldak (Asbest eraf) en op het erf (mits de VAB's gesloopt worden).
6. Andere kansrijke functies zijn wonen en zorg in het buitengebied en recreatie.
7. Vergroot de kans op succes door de recreatief-toeristische initiatieven met elkaar te verbinden.

Wat speelt er t.a.v. nieuwe economische functies?

Veel agrarisch ondernemers zijn de afgelopen jaren gestopt met hun agrarische bedrijf, anderen overwegen misschien te stoppen of gedeeltelijk te stoppen. Belangrijke peilmomenten waar ondernemers wellicht rekening mee houden in hun overwegingen zijn 1 januari 2017, wanneer fosfaatrechten handelbaar worden (melkveehouders), 1 januari 2020 wanneer de deelnemers aan de stoppersregeling in het kader van de Wet Ammoniak en Veehouderij hun bedrijf moeten hebben beëindigd, en 1 januari 2024, wanneer asbestdaken moeten zijn opgeruimd. Een onzekerheid vormt nog de verlenging van de derogatie. Als de derogatie niet wordt verlengd of de bemestingsnorm wordt verlaagd, zal dat ook tot bedrijfsbeëindigingen leiden.

De verwachtingen omtrent stoppen zijn door WUR/Alterra vertaald naar inschattingen van vrijkomend agrarisch vastgoed:

De komende jaren komt in Gelderland ruim 6,3 miljoen vierkante meter agrarisch vastgoed beschikbaar, bijna 30% van de huidige omvang aan agrarisch vastgoed. Ruim driekwart van de agrarische gebouwen die vrij gaan komen zijn bedrijfsgebouwen (dus zonder woonfunctie). Totaal is dit in Gelderland 4,8 miljoen vierkante meter. In de Gelderse regio's Achterhoek en De Vallei is de omvang van de vrijkomende agrarische gebouwen absoluut het grootst. (bron: Alterra).

Met het stoppen komt de vraag wat er moet gebeuren met de voormalige agrarische bebouwing (VAB's). Diverse gemeenten bieden de mogelijkheid om, in combinatie met sloop, een extra woning op het bouwblok te realiseren. Punt is dat deze woning moet passen in de woningbouwprogrammering (zie verderop) en ook moet passen binnen de milieuregels die van toepassing zijn.

Steeds meer boeren stoppen en beginnen een ander bedrijf, liefst op hun eigen grond. Dat is goedkoper dan op het bedrijventerrein. De gemeente Ede is bang dat het buitengebied een soort bedrijventerrein wordt. De gemeente Ede telt nu ruim 800 boerenbedrijven. In 2030 zijn er naar verwachting nog 400 over. Nu is het zo dat een stoppende boer in combinatie met sloop van de agrarische opstallen één of twee woningen op zijn erf mag bouwen. Als al die boeren twee woningen op hun erf bouwen, dan blijft er van dat rustieke buitengebied niets meer over, vreest de gemeente. Kans is, dat er meer dan 1.000 woningen worden toegevoegd aan het buitengebied. De wens is om deze niet op de erven, maar elders geclusterd en aansluitend bij woonbebouwing te realiseren.

Perspectieven voor nieuwe economische functies voor een vitaal platteland

In de provincie worden als belemmeringen in een voortvarend omgaan met de VAB-vraagstukken de procedures van publieke partijen het meest genoemd: lange proceduredtijden, onduidelijkheid in het gemeentelijk beleid, een te beperkte focus op ruimtelijke kwaliteit.

Een andere belemmering is, dat het moeilijker wordt om goede herbestemmingslocaties te ontwikkelen naar wonen, aangezien de meest aantrekkelijke locaties al zijn herbestemd naar burgerwoningen. Over blijven de onrendabele locaties.

Ook voor andere vormen van vastgoed speelt dat er vaak sprake is van een overaanbod c.q. marktverzadiging. Vroeg of laat zal in de meeste gevallen sloop noodzakelijk zijn, kwantitatief gezien een grote opgave.

Mogelijke doorbraken die we hebben opgehaald zijn:

- Faciliteer het proces vooral van onderaf en werk steeds samen in een regionale aanpak met andere gemeenten. Schenk aandacht aan de relatie tussen stedelijk en landelijk gebied. Zo kent de energietransitie in de stad een ruimtegebrek; er is daarmee een vraag naar ruimte die te vinden is op het platteland;
- Creëer verhandelbare rechten: sloopplekken en ontwikkelgebieden aan elkaar koppelen, hiertoe sloopmeters registreren. Ontwikkelaars betalen hiervoor geld;
- Werk met ruimtelijke zonering, om nieuwe bebouwing niet op het erf te realiseren maar elders bij elkaar te clusteren. Baseer dit op een visie op de ruimtelijke kwaliteiten van het buitengebied;
- Versnel het proces voor functiewijziging;
- Tijdelijk bestemmen: sta in de VAB's tijdelijke functies met verdienvermogen toe om ze later te kunnen slopen, bijv. in een termijn van 5 tot 10 jaar;
- Pak als provincie een rol in het kennis genereren en ontsluiten en het stimuleren van netwerkvorming en in het koppelen van beleidsdossiers van VAB's aan andere maatschappelijke beleidsdossiers (energie, zorg).
- Creëer liever geen sloopfondsen, vanwege verwachte nadelen, en communiceer dat. Los van vraag wie dat gaat betalen, kan er uitstelgedrag ontstaan bij ondernemers als ze weten dat er een fonds komt. Ook zal dit 'verplichten' om ook voor andere soorten van leegstaand vastgoed (kantoren, detailhandel) sloopfondsen in te stellen. Vanuit het principe 'de vervuiler betaalt' is het beter te werken aan verdienmodellen en innovaties bij sloop, grootschaliger aanbesteden van sloop in combinatie met subsidies voor asbestverwijdering en het koppelen van de sloop aan andere maatschappelijke opgaven w.o. energietransitie.

- Tenslotte: zoek naar overtuigende mogelijkheden voor een fiscale vrijstelling van stakingswinsten voor agrariërs, die bijv. hun sloopmeters inbrengen. Dit zal in Den Haag bevochten moeten worden.

Wanneer een ondernemer geheel of gedeeltelijk stopt met zijn bedrijf, moet hij mogelijk afrekenen met de Belastingdienst. En wel over de stakingswinst, het verschil tussen de fiscale boekwaarde van het bedrijf en de werkelijke waarde op het moment van bedrijfsbeëindiging (of overdracht). Deze winst is onderdeel van het inkomen in het jaar van staking en inkomstenbelastingplichtig. De stille reserves (= meerwaarde onroerend goed boven de waarde op de balans) en de stand van de oudedagsreserve worden ook als stakingswinst beschouwd.

Het belang van nieuwe perspectieven is, dat daarmee ook tegenwicht geboden kan worden aan ongewenste en/of illegale benutting van het vastgoed, een fenomeen waar, zo blijkt uit het traject weerbare overheid, ook Gelderse gemeenten tegen aan lopen.

In de Gelderse plussenbeleid wordt het als één van de plussen gezien, als met de plusbijdrage (= 8% van de investering voor uitbreiding) leegstaand agrarisch vastgoed elders wordt gesloopt.

In Gelderland wordt gewerkt met programmeringen voor wonen, bedrijventerreinen en kantoren. We moeten voorkomen dat we met het realiseren van nieuwe functies op het platteland in of in plaats van de voormalige agrarische gebouwen nog meer ruimte creëren die tot leegstand leidt of concurreert met functies die elders (vaak op duurder grond) al een plek hebben. Naar verwachting hebben we straks meer ruimte en vrijkomende bebouwing voor nieuwe functies nodig, dan de programma's op dit moment kunnen bieden.

- Nieuwe energieopwekking. Energietransitie vormt op de korte en middellange termijn een grote en ingrijpende maatschappelijke opgave met ook grote ruimtelijke gevolgen. Voor een belangrijk deel zullen die ruimtelijke gevolgen zich in het buitengebied manifesteren. Binnen stedelijk gebied (bebouwde kom) is maar beperkt ruimte beschikbaar om energietransitie mogelijk te kunnen maken. Wind, zon en biovergisting vragen ruimte en die zal vooral in het buitengebied gevonden moeten worden.
- Windenergie blijkt op veel weerstand in de omgeving te stuiten, waardoor projecten vertraging ondervinden of worden afgeblazen. Geleidelijk worden er ervaringen opgedaan met nieuwe vormen van burgerparticipatie (zoals coöperaties). Dat geeft nieuwe kansen, zowel in termen van financiële participatie, alsook in de zin van gemeenschapsvorming en leefbaarheid.
- Zonne-energie heeft tot nu toe meer draagvlak. De (binnenkort eindigende) regeling Asbest eraf, zonnepanelen erop kan worden ingezet voor het verwijderen van asbestdaken en sinds januari 2016 is er door het Rijk nog eens extra subsidie beschikbaar gesteld. De subsidies mogen gestapeld worden; in totaal is dat € 9,- per m² te verwijderen asbestdak. In 2024, 30 jaar na het verbod op het toepassen van asbest, mogen er geen asbestdaken meer zijn in Nederland. Het project Zon op erf is een invulling waarbij het bouwblok, na sloop van de agrarische bedrijfsgebouwen, wordt gebruikt voor zonnepanelen (grondopstelling). In dit project worden sloop, asbestsanering en energietransitie gecombineerd. De financiële, technische en ruimtelijke haalbaarheid wordt nu verder onderzocht in tien concrete situaties door de Achterhoekse Groene EnergieMaatschappij AGEM. Financieel kan de SDE-subsidie (rijksbijdrage) de investering in zonnepanelen rendabel maken, maar de sloop van de VAB's kan er niet door betaald worden. Sloopkosten van asbesthoudende stallen liggen rond de € 500 per m². AGEM kan de zonnepanelen zodanig neerleggen dat er op ca. 1 ha ca. 1 MW aan rendement gehaald kan worden. Helaas is de SDE-regeling onlangs aangepast, zodanig dat een omgevingsvergunning nu vereist is. Voor ondernemers, die deze functieverandering willen realiseren, betekent dit een kostenpost van ca. € 15.000,- waarvan de kosten voor de (onzekere) baat uitgaan. Vanuit de Achterhoek wordt richting Den Haag gelobbyd om de SDE-regeling hierop aan te passen. Er is in de Achterhoek een potentie van 700 stoppende boeren. Dat zou in theorie ca. 700 MW op kunnen

leveren aan duurzame energie, ofwel de helft van het totale electriciteitsverbruik van de Achterhoek.

Te onderzoeken is ook de mogelijkheid of opstelling van zonnepanelen kan worden gecombineerd met vormen van agrarisch medegebruik (namelijk onder de stellingen met panelen).

- Wonen en zorg in het buitengebied. Door de vergrijzing stijgt de vraag naar woonzorgaccommodaties. In het buitengebied zie je nieuwe initiatieven met groepswonen van senioren/ouderen. Er is een toenemende belangstelling voor. Als er vormen van groepswonen worden gerealiseerd, al dan niet in het buitengebied, moet dit passen binnen de woningprogrammering. Een knelpunt kan zijn de afwezigheid van voorzieningen. Woonserviceconcepten vind je vaak in grotere kernen, waar voldoende massa is om een behoorlijk compleet pakket van voorzieningen te realiseren.
- Recreatie. De werkgelegenheid in recreatie en toerisme groeit al jarenlang gestaag in Gelderland. Voormalige agrarische bedrijven kunnen worden omgezet naar succesvolle recreatiebedrijven. De kans op succes wordt groter, wanneer grotere toeristische attracties met kleinere aanbieders en met evenementen in een soort netwerk worden verbonden. In het netwerk kunnen de ondernemers kijken hoe ze elkaar beter van dienst kunnen zijn en welke producten en diensten ze samen verder kunnen ontwikkelen. Het verbinden moet ook fysiek worden opgevat; een en ander vraagt nieuwe mobiliteitsoplossingen voor onderlinge bereikbaarheid. Dit biedt meeliftkansen voor meer kleinschalige functieveranderingen. Wanneer ondernemers die wat willen bij elkaar gaan zitten, is het wenselijk dat ook de gemeente en provincie daar in een vroeg stadium bij betrokken worden, zodat ze drempels kunnen gaan slechten. Maar vaak is het moeilijk om het juiste loket te vinden.

Bert van Zijtveld heeft het pannenkoekenhuis De Heikamp in Ruurlo uitgebouwd tot een onderneming die jaarlijks door inmiddels 200.000 gasten wordt bezocht. Hij heeft 14 mensen vast in dienst en 46 flexibel, waaronder mensen met een beperking. Succesformule is dat zijn bedrijf de gasten een beleving wil bieden in plaats van een product.

Het pannenkoekenrestaurant betreft veel van de naastliggende graanakker. Ook de eieren en de melk komen van boeren in de nabijheid. Maar aldus de ondernemer wordt met die streekproducten het commerciële verschil niet gemaakt. Op een perceel bos van Staatsbosbeheer is een klimbos gerealiseerd op een hoogwaardig niveau; spectaculair is de vrije val van 17 m hoog.

Tips van de ondernemer is dat je moet blijven investeren en niet denken 'ik doe er wel even iets bij'. Nevenactiviteiten opzetten is serious business. De kunst is om je aanbod onderscheidend te maken. "Zoek daartoe ook altijd andere partijen op die je kunnen helpen om het professioneel neer te zetten. En werk samen met ondernemers in de omgeving, zodat er een netwerk ontstaat waarin je elkaar kunt aanvullen."

3.7 Mestverwerking

Deze paragraaf in het kort:

Mogelijke agendapunten vitaal platteland inzake
'Mestverwerking':

1. Neem belemmeringen voor de vestiging van (nieuwe) mestverwerkers in Gelderland weg;
2. Bevorder innovaties, gericht op verdere scheiding van mest in verschillende mestproducten;
3. Bevorder de afzet van organische mestproducten uit scheidingsinstallaties in de landbouw;
4. Dring er in Europa en Den Haag op aan dat belemmeringen voor het sluiten van de kringloop worden weggenomen.

Wat speelt er op het gebied van mestverwerking?

Er is in Gelderland een overschot aan organische meststoffen. Het gevolg is dat mest wordt geëxporteerd naar andere provincies en naar het buitenland. Een deel van de pluimveemest wordt verbrand. Aan de andere kant wordt er kunstmest geïmporteerd, om voldoende gewasopbrengst te realiseren. Ook daalt door de onttrekking aan de bodem het organisch stof gehalte. Dit heeft negatieve gevolgen voor de waterhuishouding, de uitspoeling van mineralen naar het grondwater maar ook voor de gewasopbrengst.

Het is dus in het belang van de agrarische sector, maar ook in belang van bodem en waterkwaliteit dat de kringloop zo veel mogelijk wordt gesloten. Dit is mogelijk als de mineralen en de organische stof in dierlijke mest in de juiste verhouding en in constante kwaliteit kunnen worden toegepast. Dat is nu onmogelijk omdat dierlijke mest altijd een combinatie is van fosfaat, stikstof en organische stof.

Naast de initiatieven voor mestverwerking gericht op het sluiten van de kringloop, zijn er ook installaties in Gelderland gerealiseerd en in ontwikkeling die energie uit mest halen. Deze installaties dragen bij aan de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen en aan de productie van energie uit biomassa. Een bijzonder initiatief is de coöperatie Jumpstart van FrieslandCampina, Groen Gas Nederland, Duurzame Zuivelketen (DZK), LTO en NZO. Jumpstart faciliteert melkveehouders bij de plaatsing en het gebruik van monomestvergisters. Het streven is dat er volgend jaar 200 monomestvergisters in Nederland in gebruik zijn. De melkveehouder kan de groene energie uit de mest gebruiken voor zijn eigen bedrijf, waarmee de zuivelproductie verduurzaamt. Door verse mest te gebruiken en te vergisten op het eigen bedrijf is de energieopbrengst hoger en wordt de ammoniakuitstoot beperkt. De kostprijs van de installaties wordt gedrukt door te werken met een aantal standaardmodellen en die grootschalig in te kopen. Het Ministerie van EZ heeft € 150 miljoen voor dit project beschikbaar gesteld. De eerste installatie is in oktober in gebruik gesteld.

Perspectieven voor mestverwerking, voor een vitaal platteland

Door de mest te scheiden en op te werken naar verschillende fracties kan fosfaat en stikstof verschillende bestemmingen krijgen. De stikstofhoudende producten en de organische stof kunnen in de lokale landbouw worden afgezet. De fosfaat kan worden geëxporteerd of zelfs op termijn worden opgewerkt tot voedingsstof voor dieren.

Technisch lijken scheidingstechnieken binnen handbereik te zijn. In Gelderland zijn ook bedrijven gevestigd, zoals Nijhuis water Technology in Doetinchem, die deze kennis reeds toepassen in vergelijkbare scheidings- en zuiveringsprocessen. In het kader van de Achterhoek 2020 worden praktijkproeven en de opschaling daarvan bevorderd en gestimuleerd. Doel is, dat de verschillende producten kunnen worden toegepast in de kringlooplandbouw. Ook zullen we in het kader van de evaluatie van de Meststoffenwet aandringen op het wegnemen van belemmeringen voor de toepassing van organische reststromen, de zogenaamde groene meststoffen.

Parallel aan het verder verbeteren van de technieken zijn er inmiddels ook in Gelderland verschillende ondernemers die mestverwerkingsinstallaties willen realiseren. Het gaat hierbij om het scheiden, drogen en hygiëniseren van mest. Deze capaciteit is nodig om de kringloop te sluiten en om onnodig transport (van water) te voorkomen. De realisatie wordt echter belemmerd, omdat:

- a. initiatiefnemers geen zekerheid hebben of kunnen verkrijgen over de levering van mest door veehouders;
- b. financiering ontbreekt;
- c. onzekerheid is over de afzetmogelijkheden en daarmee de waarde van de verschillende reststromen;
- d. (lokale) overheden of omwonenden in ruimtelijke ordenings- en milieuprocedures belemmeringen opwerpen.

Het gebrek aan zekerheid wordt mede veroorzaakt door onduidelijkheid over de ontwikkeling van de markt en aanstaande beperkingen, zoals de Wet fosfaatrechten. Zolang veehouders niet weten hoe hun eigen toekomst er uit ziet, vinden ze het lastig lange termijnverplichtingen aan te gaan.

Voor de financiering lijkt wel een deeloplossing aanwezig. Een groot aantal voerleveranciers, waaronder Agrifirm in Apeldoorn en ForFarmers in Lochem, hebben samen met LTO en de NVV het MestInvesteringsFonds opgericht, dat financiering van mestverwerkingsinitiatieven mogelijk moet maken. Wij van onze kant zullen ons inzetten om belemmeringen als gevolg omgevingswetgeving weg te nemen. Met de meest betrokken partijen zullen we de verschillende initiatieven volgen en waar mogelijk onze invloed aanwenden om processen te versnellen.

4. Kom in beweging!

In de voorgaande paragrafen hebben we diverse ontwikkelperspectieven met mogelijke agendapunten beschreven voor een vitaal platteland. Het komt er nu op aan die thema's en mogelijke doorbraken met betrokken partijen te bespreken en de meest perspectiefvolle daarvan te selecteren. We willen daartoe een brede bijeenkomst houden, waar we aan verschillende tafels de mogelijke perspectieven gaan bespreken. We hebben al gemerkt dat veel betrokkenen aan meerdere tafels mee willen praten.

Vervolgstappen

We willen daarom dit najaar nog een bijeenkomst organiseren waarin we aan verschillende tafels de in deze Statenbrief-bijlage opgenomen perspectieven gaan bespreken. Tijdens de verkenningen is ons opgevallen dat veel ondernemers 'pionieren' en met hun innovatieve acties voor de troepen uitlopen; veelal hebben zij geen georganiseerd verband achter zich waarop ze terug kunnen vallen. Dat betekent dat wij ook ondernemende koplopers aan tafel willen uitnodigen. Daarnaast zijn o.i. in alle discussies landbouworganisaties en standsorganisaties (LTO, NVV, NMV, GAJK), banken en accountantskantoren, adviesbureaus en kennisinstellingen partij. Dat geldt ons inziens ook voor het groene beroepsonderwijs en voor burger- en consumentencollectieven.

In de discussie over Landbouw en gezondheid gaat het verder om de gemeenten als bevoegd gezag incl. de Omgevingsdiensten, de WUR als kennisinstelling rondom emissies, het ministerie van IenM als voorschrijvende partij inzake technische maatregelen en de GGD als behartiger van de volksgezondheid.

In de discussies over Voedselbeleid, de Ketens sluiten (lange ketens) en de Korte ketens gaat het naast genoemde partijen om gemeenten, coöp. afnemers, lokale en regionale voedselcoöperaties, de horeca, de verpakkers, de handel, de logistiek en export, de levensmiddelenindustrie en de retail. Bij Natuurinclusief ondernemen gaat het verder om landgoedeigenaren, natuur- en milieuorganisaties, recreatieondernemers, landschapsbeheer, terreinbeheerders, kennisinstellingen zoals CLM, WUR en Louis Bolk Instituut en waterschappen.

In de discussie over de VAB's en andere economische dragers gaat het om de gemeenten, de horeca en de toerisme- en recreatiesector en de groene / energiecoöperaties zoals AGEM.

Wij beogen uit de tafelgesprekken meer zicht te krijgen welke van de opgehaalde perspectieven als zeer kansrijk worden gezien. We hopen via de gesprekken ook te bereiken dat duidelijker wordt hoe gewerkt kan worden aan doorbraken. Ook de Provinciale Staten nodigen wij in de rol van toehoorder voor deze bijeenkomst en de tafeldiscussies uit. Wanneer er aldus meer draagvlak en inhoudelijke richting is bepaald, zullen we de resultaten daarvan aan uw Staten voorleggen, naar verwachting in het vroege voorjaar van 2017. De geselecteerde perspectieven willen we vervolgens samen met de partijen verder gaan uitdiepen en die punten vormen dan de Agenda Vitaal Platteland. Het uitvoeren van de Agenda Vitaal Platteland zal dan bestaan uit het samen verder vormgeven aan die doorbraken in de komende jaren. Zoals gezegd is een voorwaarde dat er voor de punten steeds (financieel) commitment is bij de betrokken partijen. De Agenda Vitaal Platteland wordt daarmee niet enkel een agenda voor de provincie, maar ook van anderen.

De ondernemer staat centraal – en vaak alleen

Heel veel perspectieven grijpen aan bij de agrarisch ondernemer. Het is nog steeds de agrarisch ondernemer die de beslissingen neemt. Maar agrarisch ondernemers staan daarin steeds meer alleen. Bij schuivende panelen qua opbrengstprijzen, maatschappelijke waardering en regelgeving moeten zij de beslissingen nemen, waarvan de gevolgen voor eigen rekening zijn.

Vroeger werd de ondernemer geholpen door het consulentschap en andere erfbetreders. De consulenten zijn er nu niet meer en erfbetreders als banken en voerleveranciers geven geen integrale adviezen meer. Een doorbraak kan worden bereikt door meer integrale advisering te bevorderen en door de agrariër te verbinden aan liefst onafhankelijke vertrouwenspersonen. Ook het agrarisch onderwijs is van belang. De verkenning laat zien dat er veel meer perspectieven zijn voor agrarische ontwikkeling dan enkel schaalvergroting. We willen daarom ook het onderwijs uitnodigen aan de gesprekken deel te nemen.

De provincie Gelderland doet al veel om de omstandigheden in het landelijk gebied en ontwikkelingen in de veehouderij in goede banen te leiden.

Onze huidige beleidsinspanningen bestaan uit:

- ☐ voor de land- en tuinbouw: structuurverbetering, keteninnovaties, technologische innovaties, uitwerking ruimtelijk plussenbeleid;
- ☐ natuur- en landschapsbeleid: realiseren natuurgebieden, bevorderen natuurbeheer;
- ☐ milieu- en waterbeleid: kaderstelling, beleidsbeïnvloeding, stimulering en (voorbeeld)projectuitvoering;
- ☐ ruimtelijk beleid: vastlegging en borging kwaliteiten o.a. door normering en zonering;
- ☐ energiebeleid: stimuleren ontwikkeling en toepassing duurzame energie-oplossingen.

Zo doet de provincie het volgende:

Beleid in uitvoering en in doorontwikkeling

We dragen bij aan structuurversterking. We...

- o bevorderen structuurversterking van de grondgebonden landbouw (verkaveling, watercondities, bodemvruchtbaarheid),
- o bevorderen clustering en herstructurering van de tuinbouw,
- o stimuleren innovaties.

Wat betreft de groter wordende bouwkvavels onderzoeken we of visievorming en een programmatische aanpak (met o.a. aandacht voor de ontsluiting) van nut kan zijn.

We versterken relaties met en tussen de spelers in ketens en netwerken. We willen helpen om de spelers in productieketens bij elkaar te brengen, vooral bij de zwakker georganiseerde sectoren, en bezien waar zij elkaar kunnen helpen en/of de verschillende ketens van elkaar kunnen leren, elkaar kunnen versterken. Zie bijvoorbeeld de agenda 2020 van de Greenport Gelderland. Dit alles met als doel

- de sectoren verder te brengen; er is behoefte aan regisserende partijen, die innovaties in de ketens kunnen aanjagen. We willen ketenregie helpen versterken;
- organisatorisch en bestuurlijk meer verbinding te leggen tussen de primaire agrarische bedrijven en de regionale triple helixen.
- beter af te stemmen met het Rijk en gemeenten, zodat we meer vanuit een eenheid opereren als drie overheidslagen.
- de spelers in de keten in contact helpen brengen met spelers buiten de keten, zij kunnen leren van elkaar, elkaar versterken, (technische vooruitgang, maatschappelijk draagvlak, organisatorische verbeteringen).

We gaan anders sturen op duurzame landbouw. Zo onderzoeken we met welk instrumentarium (ruimtelijke en andere mogelijkheden) we verduurzaming van de land- en tuinbouwsectoren verder nog kunnen ondersteunen. Daarbij hebben we de komende jaren speciaal aandacht voor:

- o de invulling van het Plussenbeleid uit de Omgevingsvisie en het ruimte bieden aan schaalvergroting;
- o nieuwe concepten zoals lokale dialoog voor maatschappelijke acceptatie;
- o het offensiever oppakken van de ondersteunende rol ten behoeve van realisering initiatieven rond mestverwerking;
- o het ondersteunen van betere verkaveling ten behoeve van een efficiënte bedrijfsstructuur;
- o lobby richting Rijk inzake de ontwikkeling van nieuwe wet- en regelgeving (dierrechten, wet Dieren, volksgezondheid, geur, fijn stof, fosfaatproductierechtensysteem) , waar nodig om provinciale beleidsruimte te verkrijgen en om ongewenste effecten te voorkomen. Wat betreft de PAS willen we samen met het Rijk een oplossing zoeken voor mogelijk snel opraken van ontwikkelruimte;
- o we bevorderen innovaties en cross-overs.

We gaan de ontwikkeling van innovatieve concepten stimuleren, wanneer die boven het individuele bedrijfsbelang uitstijgen (dus: gericht op een sector, keten of regio). Voorheen lag nadruk op

subsidieverstrekking aan een boer, vanaf nu ligt de nadruk op samenwerking, kennisuitwisseling en subsidie aan ketenspelers. Daardoor wordt de spin off groter.

We zien korte voorzieningsketens (local voor local) binnen de sector als een voorbeeldfunctie voor maatschappelijke eisen op het gebied van productie, verwerking en afzet van voedsel. Wij ondersteunen gemeenten in het coördineren, samenwerken en verbinden van lokale initiatieven op dit gebied.

We willen technologische innovaties (o.a. gebruik van big data) stimuleren, zoals voor

- o precisielandbouw,
- o onlinetoepassingen,
- o traceerbaar voedsel,
- o toepassingen van big data en cloud t.b.v. de volksgezondheid.

We bevorderen internationalisering t.b.v. nieuwe afzetmarkten en t.b.v. kennisuitwisseling via ons internationaliseringsbeleid (missies naar andere landen, ontvangsten van delegaties, samenwerking met NRW).

We behouden de kwaliteit van het landelijk gebied:

- o We stimuleren nieuwe gebruikstoepassing van vrijkomende agrarische bebouwing die past binnen de ruimtelijke, economische en ecologische randvoorwaarden. Gelet op de grote hoeveelheid vrijkomend vastgoed en mede gelet op het asbestverbod onderzoeken we of een gerichte, programmatische aanpak wenselijk is. Zie verderop.
- o Speciale aandacht krijgt ook de schaalvergroting in de melkveehouderij.
- o We denken na over de ruimtelijke consequenties van nieuwe ontwikkelingen zoals professionalisering van korte voorzieningsketens (toename van voedselproductie in en rondom de stad).

Leegstand

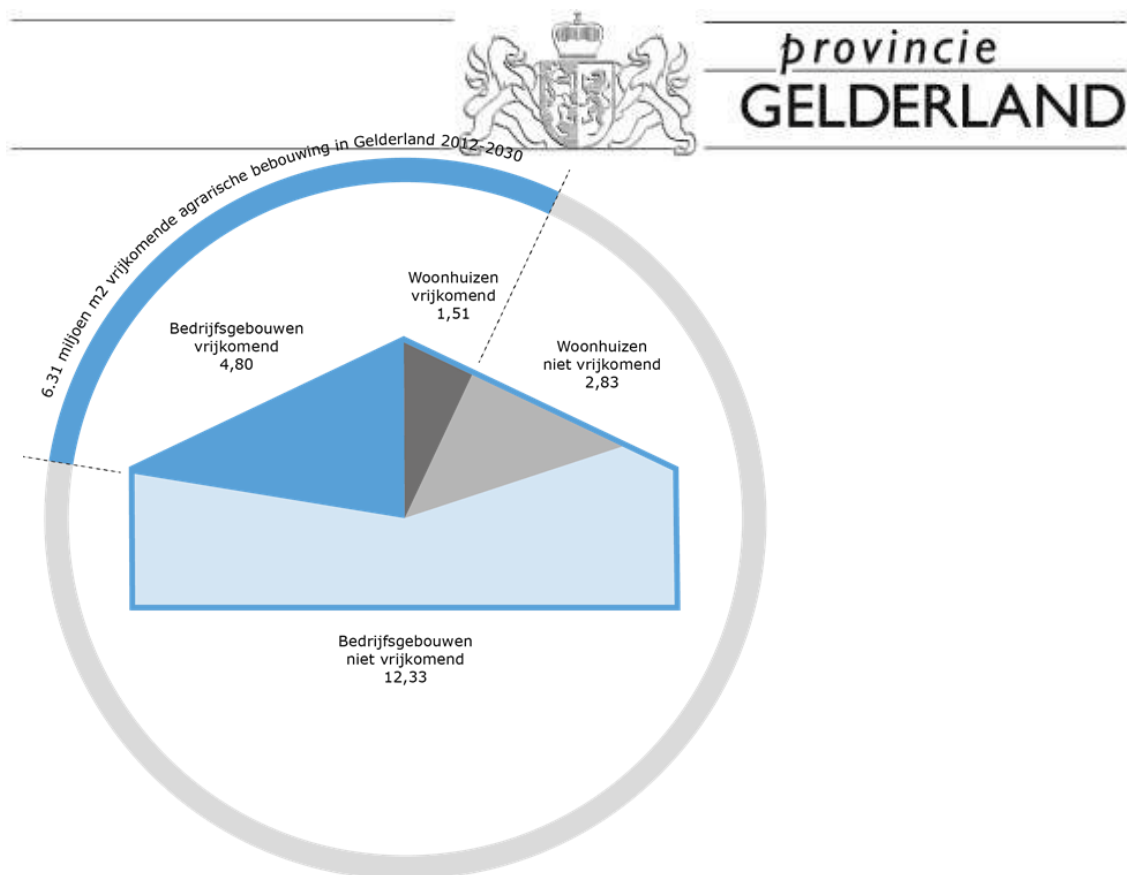
Zoals hierboven genoemd werken we aan een aanpak over hoe om te gaan met leegstand. In opdracht van de provincie Gelderland heeft Alterra een rapport uitgebracht getiteld 'Nadere analyse vrijkomende agrarische bebouwing Gelderland'. Dit naar aanleiding van een motie in 2014 in Provinciale Staten van Gelderland. Dit was een motie van SGP, ChristenUnie, VVD, PVV en CDA die is aangenomen met een verzoek aan het college van GS een studie te verrichten naar de wenselijkheid van nieuwe strategieën en oplossingen om sloop van agrarische bebouwing te kunnen financieren. Hieruit kwam de vraag van provincie Gelderland voort om de omvang van vrijkomende agrarische bebouwing uit het onderzoek van voorjaar 2014 nader te specificeren voor Gelderland. In het rapport van Alterra worden diverse zaken aangereikt.

Het totale agrarische vastgoed in Gelderland bedraagt in 2012 ruim 21 miljoen m². Daarvan is minimaal 80% van de oppervlakte bedrijfsgebouwen (stallen en schuren).

Vrijkomende agrarische gebouwen

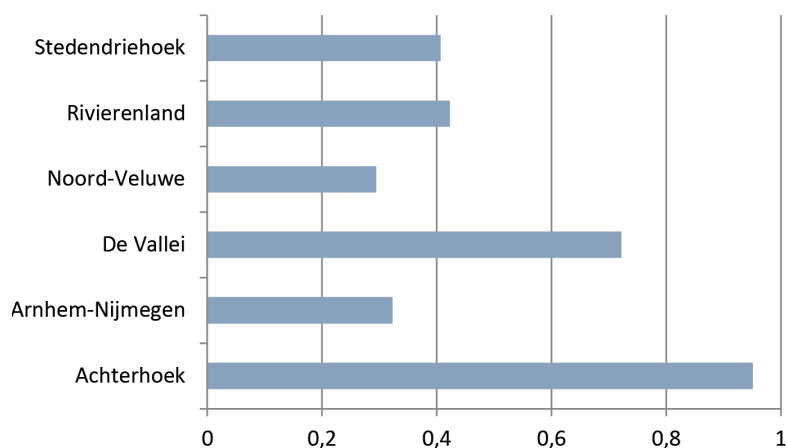
De komende 15 jaar komt in Gelderland ruim 6,3 miljoen vierkante meter agrarisch vastgoed beschikbaar (Figuur 1). Dit is bijna 30% van de huidige omvang agrarisch vastgoed. Ruim driekwart van de agrarische gebouwen die vrij gaan komen zijn bedrijfsgebouwen (dus zonder woonfunctie). Totaal is dit in Gelderland 4,8 miljoen vierkante meter.

In de Gelderse regio's Achterhoek en De Vallei is de omvang van de vrijkomende agrarische gebouwen absoluut het grootst.

Figuur 1. Agrarische bebouwing en prognose vrijkomende agrarische bebouwing 2012-2030 naar woon- en bedrijfsgebouwen (in miljoen vierkante meter).

Waar op landelijk niveau van de 32 miljoen m² vrijkomende agrarische bebouwing ca. 15 miljoen m² leeg komt te staan wordt er voor Gelderland naar inschatting een leegstand in 2030 verwacht van ruim 3 miljoen m². In de onderstaande figuur wordt dit weergegeven per gebied in Gelderland.

Figuur 9. Indicatie potentiële slooppopgave agrarische bedrijfsgebouwen per regio.

Sloop is een oplossing om leegstand te voorkomen en de ruimtelijke kwaliteit te verbeteren. Per stal zullen de kosten per vierkante meter sterk variëren. ~~En dat is~~ 25 euro per m² voor sloop van de schuren en stallen en nog eens 10 euro per m² voor asbestverwijdering.

De ontwikkelingen in de landbouw en de vrijkomende agrarische erven bieden mogelijkheden om een rol te spelen bij de verdere inrichting van het natuurnetwerk. Denk bijvoorbeeld aan de grond die beschikbaar komt bij de stoppende boeren, maar ook de vrijkomende agrarische erven kunnen natuurlijk ingericht worden en als verbindend element tussen de natuurgebieden in het natuurnetwerk een rol krijgen. Wellicht kunnen vanuit dit perspectief andere bronnen voor financiering van sloop aangeboord worden.

Andere ontwikkelrichtingen

Voor agrarische ondernemers, die in schaal willen vergroten, is het Plussenbeleid opgesteld richting duurzame ontwikkeling. Schaalvergroting is echter niet het enige perspectief voor ondernemers. Er zijn voor ondernemers ook andere ontwikkelrichtingen kansrijk voor een vitaal platteland. Behoud van een vitaal platteland vergt altijd verdienmodellen, om de natuurlijke kwaliteit, de milieukwaliteit of de ruimtelijke kwaliteit te behouden of te verbeteren. In de Agenda Vitaal Platteland, die wij in het najaar 2016 met uw Staten bespreken, worden de ontwikkelperspectieven verder uitgewerkt.

In deze bijlage hebben wij enkele mogelijkheden uitgewerkt voor uitbreiden van een niet-grondgebonden veehouderijactiviteit. Hierdoor willen wij inzichtelijk maken hoe de bestaande waarborgen en het mogelijke Plussenbeleid doorwerken bij groei van bedrijfsactiviteiten.

Realistische situaties – 3 voorbeelden uit de praktijk

1. Een agrariër in de FoodValley wil uitbreiden met kleinschalige biologische pluimvee-activiteit

Een familie heeft het idee om i.v.m. gezinsopvolging met een niet-grondgebonden activiteit uit te breiden in de omgeving van Ede t.b.v. kleinschalige biologische pluimvee. De ondernemer krijgt hiervoor echter geen vergunning voor het perceel in het kader van de Natuurbeschermingswet. Er is in de omgeving van Ede en Barneveld op dit moment geen NB-wetvergunning meer mogelijk i.v.m. PAS.

Suggesties en adviezen die door provincie zijn gedeeld met familie:

- andere locatie zoeken voor activiteit. Bekend is dat Ede en Barneveld vol zitten qua PAS;
- bij de uitbreiding ervoor zorgen dat het totale bedrijf minder emissies krijgt;
- wachten tot er meer ruimte komt op 1 juli 2018, de tweede tranche van de PAS in provincie Gelderland.

Kortom: vanwege de NB-wetvergunning kan de uitbreiding in dit gebied niet plaatsvinden.

2. Een agrariër in Noord-Veluwe wil naar 2,5 hectare uitbreiden

Een agrariër heeft het plan om zijn bedrijf, dat nu 1,5 hectare groot is, uit te breiden naar 2,5 hectare. Zijn onderneming zit in een voormalig Landbouwontwikkelingsgebied waarvoor in de periode voor 2014 geen maximale maten zaten aan groei, maar sinds de Omgevingsverordening van kracht is wel. Uitbreiden met het bedrijf kan niet groter dan 1,5 hectare.

De ondernemer heeft een plan uitgewerkt waarin hij extra maatregelen wil nemen zoals investeringen in daglicht, warmtewisselaars en extra beplanting. Hij zal in het nieuwe stalconcept zowel op het nieuwbouw-deel als op het bestaande bedrijfsdeel flink omlaag gaan met de emissies van geur en fijnstof. De nieuwe investering in betere technieken zijn voor het bedrijf en de omgeving in milieukundig opzicht en qua dierenwelzijn een verbetering. De toename van het aantal dieren op deze locatie bevindt zich in 'concentratiegebied Oost' (Gelderland, Overijssel, Utrecht), waar hij zijn dierrechten vandaan haalt. Dit betekent dat er elders in dit gebied een ander bedrijf is gestopt.

Indien het Plussenbeleid in werking zou treden dan zou dit niet automatisch betekenen dat de ondernemer mag uitbreiden. Aanvullend moet hij het volgende regelen:

- vanuit de PAS een Nb-wet-vergunning (provincie),
- in gesprek met de omgeving – een verslag geven van de dialoog die gevoerd is;
- toestemming gemeenteraad om het bestemmingsplan aan te passen voor deze uitbreiding,
- indien de gemeenteraad in principe positief staat tegenover de uitbreiding op deze locatie, dan moet er naast het afgeven van een omgevingsvergunning een verslag van de dialoog met omgeving worden overlegd en moeten afspraken over de aanvullende investeringen inclusief boetebeding zijn gemaakt.

De ondernemer ligt in het voormalige Landbouwontwikkelingsgebied. Daar liggen geen landschappelijke waarden van provinciaal belang. Het is aan de gemeente om lokaal beleidsregels toe te passen voor erfinpassing of landschappelijk inpassing. De provincie heeft in de Omgevingsvisie opgenomen aan dat standaard erfinpassing geen plus-maatregel is. Ook de dialoog kan hiertoe een rol spelen; wat vinden omwonenden van belang?

3. Een agrariër in de Achterhoek wil uitbreiden naar 1,5 hectare

In het Nationaal Landschap De Graafschap wil een ondernemer uitbreiden en dient een verzoek in bij de gemeente. Het verzoek heeft betrekking op het veranderen van de vorm en gelijktijdig het uitbreiden van het agrarisch bouwperceel naar maximaal 1,5 ha.

De gemeente besluit geen medewerking aan dit verzoek te verlenen. Redenen zijn onder andere dat de locatie in het Nationaal Landschap De Graafschap ligt, een gebied met karakteristieke waarden.

Het landschappelijk inpassingsplan van de initiatiefnemer is door onafhankelijke deskundigen van het Gelders Genootschap beoordeeld en versterkt de kernkwaliteiten van het Nationaal Landschap onvoldoende.

Indien het Plussenbeleid in werking zou treden dan zou dit niet automatisch betekenen dat de ondernemer mag uitbreiden. Aanvullend moet hij het volgende regelen:

- vanuit de PAS een Nb-wet-vergunning (provincie),
- in gesprek met de omgeving – een verslag geven van de dialoog die gevoerd is;
- toestemming gemeenteraad om het bestemmingsplan aan te passen voor deze uitbreiding,
- de gemeenteraad moet bovendien toezien dat het uitbreidingsplan voldoende de kernkwaliteiten van het Nationaal Landschap versterkt. De spelregels voor hoe om te gaan met deze kernkwaliteiten zijn verankerd in de provinciale visie en verordening:
[https://gelderland.tercera-ro.nl/plannen/NL.IMRO.9925.SVOmgvisie-vst1/b_NL.IMRO.9925.SVOmgvisie-vst1_22.pdf](https:// gelderland.tercera-ro.nl/plannen/NL.IMRO.9925.SVOmgvisie-vst1/b_NL.IMRO.9925.SVOmgvisie-vst1_22.pdf)
- indien de gemeenteraad de uitbreiding zou goedkeuren, dan moet er naast het afgeven van een omgevingsvergunning ook een verslag van de dialoog met omgeving worden overlegd en moeten er afspraken gemaakt zijn over de aanvullende investering inclusief boetebeding.

Fictieve situatie 1

In het zuidelijk deel van de Achterhoek (ten westen van een kleine kern) wil een bedrijf vanuit een bestaand bedrijf uitbreiden tot vijf hectare*).

Op deze plek bevinden zich geen kwaliteiten van provinciaal belang.

Nu kan deze uitbreiding niet vanwege de provinciale verordening. Met het Plussenbeleid kan dat veranderen als er aan de volgende serie voorwaarden wordt voldaan.

Als een bedrijf wil weten of hij kan uitbreiden op deze plek dan heeft hij nodig:

- dierrechten – eerst moet hij deze zien te krijgen doordat er boeren elders in concentratiegebied Oost (Overijssel, Gelderland, Utrecht) moeten stoppen,
- een Nb-wet vergunning
- hij moet voldoen aan normen en regels voor milieu, water, veehouderij,
- hij moet voldoen aan standaard eisen op het gebied van best beschikbare technieken, erfinpassing, lokaal beleid voor landschappelijke inpassing,
- de gemeenteraad moet positief staan tegen het idee van het aanpassen van het bestemmingsplan,
- hij gaat in gesprek met de omgeving over aanvullende maatregelen en maakt hiervoor afspraken met de gemeente,
- als provincie monitoren we of de verkeersveiligheid goed geregeld is en beoordelen we vanuit de ontheffing door GS (zorgvuldigheidstoets) of de spelregels van het Plussenbeleid goed zijn verwerkt.

Welke effecten zijn in principe niet uit te sluiten:

- er komt een grote loods in het gebied ten westen van de kleine kern die heel zichtbaar is. Immers: grootschalige stallen kunnen fraai en minder mooi worden ontwikkeld,
- er komen verkeersaantrekkende bewegingen met overlast voor de omgeving. Immers: de verkeersafwikkeling is de verantwoordelijkheid van de gemeente.

In Omgevingsvisie is een jaarlijkse monitoring opgenomen om eventuele ongewenste effecten in een vroegtijdig stadium bespreekbaar te maken. Ook om te zien wat dit betekent t.o.v. het beoogde doelbereik? In verband met de verplichte ontheffing bij deze schaal via de provinciale zorgvuldigheidstoets kunnen deze factoren in een vroeg stadium op ambtelijk en als het nodig is op bestuurlijk niveau worden geadresseerd.

*) 5 hectare = 50.000 m² = 100 x 500 m.

Fictieve situatie B

Rond een middelgrote kern in de FoodValley komt een initiatief van een ondernemer die alle biologische pluimbedrijven die stoppen wil overnemen met het voornemen om op de bestaande locaties een biologisch pluimveebedrijf te ontwikkelen van 5 hectare. Waarom bestaande bedrijven overnemen: er is geen fysieke ruimte in de regio voor een extra uitbreiding van die omvang, dus hij moet bestaande locaties overnemen.

De middelgrote kern in FoodValley ligt naast de Veluwe: een N2000-gebied, een gebied dat via de verordening beschermd wordt vanuit de kernkwaliteiten en spelregels voor het Gelders Natuurnetwerk en de Groene Ontwikkelingszones. Het gebied grenst daarnaast aan het nationaal Landschap Veluwe. Delen van het gebied van FoodValley bevatten gebieden van het voormalige extensiveringsgebied: hiervoor geldt met het Plussenbeleid dat uitbreiden alleen mogelijk is als bij de betreffende inrichting geen toename van depositie van ammoniak plaatsvindt.

Nu is deze uitbreidingswens niet mogelijk vanwege de provinciale verordening. Met het Plussenbeleid kan dat heel misschien veranderen als er aan de volgende voorwaarden wordt voldaan.

Als een bedrijf wil weten of hij kan uitbreiden op deze plek dan heeft hij nodig:

- dierrechten – eerst moet hij deze zien te krijgen doordat er boeren elders in concentratiegebied Oost (Overijssel, Gelderland, Utrecht) moeten stoppen,

- een Nb-wet vergunning – ligt in dit gebied niet voor de hand i.v.m. de PAS,
- hij moet voldoen aan normen en regels voor milieu, water, veehouderij,
- hij moet voldoen aan standaard eisen op het gebied van best beschikbare technieken, erfinpassing, lokaal beleid voor landschappelijke inpassing,
- de gemeenteraad moet positief staan tegen het idee van het aanpassen van het bestemmingsplan – gegeven het autonome beleid van de FoodValley is de kans niet groot dat de gemeente hier positief tegenover staat,
- hij gaat in gesprek met de omgeving over aanvullende maatregelen en maakt hiervoor afspraken met de gemeente - – gegeven het autonome beleid van de FoodValley is de kans niet groot dat de gemeente hier positief tegenover staat,
- als provincie monitoren we of de verkeersveiligheid goed geregeld is en beoordelen we vanuit de ontheffing door GS (zorgvuldigheidstoets) of de spelregels van het Plussenbeleid goed zijn verwerkt.

Kortom, in deze situatie van de middelgrote kern van FoodValley is een dergelijke 'uitbreiding' naar 5 hectare alleen voorstelbaar als er

- a) vanuit bestaande bedrijven veel gaan stoppen in deze kern zodat er dierrechten en PAS-ruimte vrij komen;
- b) als met de uitbreiding een aanzienlijke verlaging van de totale depositie komt - ten gunste van het milieu;
- c) als de inspanningen van de sector en gemeenten om de luchtkwaliteit te verbeteren als veel verder zijn; op dit moment heeft het verbeteren van de luchtkwaliteit veel bestuurlijke prioriteit in dit gebied. De gemeenten staan niet positief tegenover een nieuwe uitbreiding van biologisch pluimvee.

Welke effecten zijn strikt genomen niet uit te sluiten, maar wij verwachten niet dat dit zal optreden:

- er komt een grote loods in het gebied die heel zichtbaar is. Immers: grootschalige stallen kunnen fraai en minder mooi worden ontwikkeld. Dit is iets dat in samenspraak met betrokken partijen moet worden vormgegeven;
- er komt een groot bedrijf met biologisch pluimvee midden in FoodValley.

In verband met de verplichte ontheffing bij deze schaal via de provinciale zorgvuldigheidstoets kunnen deze factoren in een vroeg stadium op ambtelijk en als het nodig is op bestuurlijk niveau worden geadresseerd.

BIJLAGE 5 Provinciale kaderstelling voor landschap

Extract uit de bijlage bij de Omgevingsvisie: Kernkwaliteiten Gelderse Nationale Landschappen
In dit extract zijn ter illustratie twee hoofdstukken uit de bijlage opgenomen:
Hoofdstuk 1,, de inleiding op de kernkwaliteiten van nationale landschappen en hoofdstuk 4 als voorbeeld van invulling van de kernkwaliteiten voor nationaal landschap De Graafschap.
Voor de volledige bijlage wordt verwezen naar de Omgevingsvisie.

Kernkwaliteiten Gelderse Nationale Landschappen

Vastgesteld door Provinciale Staten van Gelderland op 9 juli 2014

Deze bijlage bij de Omgevingsvisie bevat de kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen in Gelderland. Het beleid voor de Gelderse Nationale Landschappen is vastgelegd in de Omgevingsvisie (Omgevingsvisie Gelderland 2014).

Inhoud van de uitwerking Kernkwaliteiten Gelderse Nationale Landschappen:

1. Inleiding kernkwaliteiten Nationale Landschappen
 - a. Aanleiding en doel;
 - b. De 7 Gelderse Nationale Landschappen;
 - c. Omgaan met kernkwaliteiten binnen de Nationale Landschappen;
 - d. Kernkwaliteiten in hun regionale context;
2. Kernkwaliteiten Nationale Landschap Arkemheen;
3. Kernkwaliteiten Nationaal Landschap Gelderse Poort;
4. Kernkwaliteiten Nationaal Landschap De Graafschap;
5. Kernkwaliteiten Nationaal Landschap Nieuwe Hollandse Waterlinie;
6. Kernkwaliteiten Nationaal Landschap Rivierengebied;
7. Kernkwaliteiten Nationaal Landschap Veluwe;
8. Kernkwaliteiten Nationaal Landschap Winterswijk.

1. Inleiding kernkwaliteiten Gelderse Nationale Landschappen

a. Aanleiding en doel

Gelderland is een provincie waar mensen met plezier wonen, werken en verblijven. Mensen waarderen de omgeving en de diversiteit aan landschappen. In Gelderland kunnen we samen leven te midden van natuur, landschap, landbouw en water, met een rijke historie. Deze kwaliteiten van Gelderland zijn niet vanzelfsprekend. Voor het behouden, verder ontwikkelen en versterken van de kwaliteiten heeft de provincie uitspraken gedaan in de Omgevingsvisie. Beschrijvingen van de kernkwaliteiten van het landschap zijn onderdeel van de aanpak.

Landschap in de Omgevingsvisie: de landschappelijke hoofdstructuur

De provincie wil samen met haar partners de basiskwaliteit van landschappen in Gelderland behouden. De provincie richt zich in het bijzonder op de landschappen die symbool staan voor een mooi, divers en dynamisch Gelderland, de symbolen van het Gelders landschap. Dit zijn de landschappen van boven regionale waarde. Ze geven een afspiegeling van de diversiteit van het Gelders landschap: van het laag dynamische landschap, waar natuurlijke processen regeren, tot de landschappen met een hoge dynamiek, waar veel ruimtelijke ontwikkelingen spelen en nog gaan spelen. Met deze landschappen staat Gelderland op de kaart. De provincie wil deze symbolen ontwikkelen, versterken en behouden. Deze symbolen zijn:

1. de natuur van Gelderland als groene ruggengraat van het landschap;
2. de dragers van het diverse cultuurlandschap:
 - a. de Nationale Landschappen;
 - b. de cultuurhistorische landgoederen en landgoederenzones;
3. de bijzonder kwetsbare landschappen:
 - a. de waardevol open gebieden;
 - b. de Nieuwe Hollandse Waterlinie;
 - c. de historische verdedigingslinie de Limes;
4. het hoog dynamische landschap, denk aan de A15 corridor en gebiedsontwikkelopgaven zoals Park Lingezegen.

De aanpak verschilt op onderdelen maar uitgangspunt is altijd kennis over de voorkomende en latente kwaliteiten.

Kernkwaliteiten in beeld

De beschrijving van de basiskwaliteit van het Gelderse landschap is uitgewerkt in de provinciale uitgave Landschapsontwikkeling, Inspiratiebron voor denkers en doeners (2006), hierna genoemd het landschapsboek.

De kernkwaliteiten van de natuur van Gelderland zijn uitgewerkt in de uitwerking voor het Gelders Natuurnetwerk (GNN) en de Groene Ontwikkelzone (GO). Voor deze structuren zijn de kernkwaliteiten van natuur en landschap integraal opgenomen.

De kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen zijn in dit document vervat. Voor de beschrijving is geput uit bestaande informatie: de Streekplanuitwerking Waardevolle Landschappen (2005) en de provinciale uitgave Landschapsontwikkeling, Inspiratiebron voor denkers en doeners

De kernkwaliteiten van de afzonderlijke cultuurhistorische landgoederen zijn niet door de provincie gedefinieerd. Op moment dat zich daar ontwikkelingen voordoen nodigt de provincie eigenaren uit de bestaande kwaliteiten in beeld te brengen en een planmatige doorkijk te geven voor het behouden en ontwikkelen van de kernkwaliteiten. De langgoederenzones zijn als zodanig aangemerkt in de beschrijvingen van de Nationale Landschappen (deze overlappen vrijwel geheel) en in het landschapsboek.

De kernkwaliteit van de waardevolle open gebieden is de openheid. Daarop is in de Omgevingsvisie een toelichting gegeven.

De kernkwaliteiten van de historische verdedigingslijnes de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Limes zijn elders verder uitgewerkt in de Omgevingsverordening. De beschrijving in deze uitwerking is er slechts een op hoofdlijnen.

Het hoogdynamische landschap is niet als een gebiedscategorie op kaart gezet en de kernkwaliteiten zijn niet op voorhand gedefinieerd, zoals dat wel gedaan is voor de andere symbolen. Dit omdat dynamiek zich niet laat begrenzen en een definitie van kernkwaliteiten een momentopname zou zijn. Neemt niet weg dat de ruimtelijke ontwikkelingen in dynamische landschappen zich op een goede manier dienen te verhouden met de kwaliteiten van het betreffende gebied. Daarom is goede agendering, proces- en regievoering nodig en uiteindelijk een op maat gesneden integrale gebiedsontwikkeling.

Rollende uitvoeringsagenda Omgevingsvisie

In de uitvoeringsagenda van de Omgevingsvisie is het opstellen van een Gebiedenatlas opgenomen. In samenwerking met regio's, gemeenten en eventueel andere partners worden de gebieden tegen het licht gehouden. Want het landschap is aan verandering onderhevig. De Gebiedenatlas is bedoeld om inzicht te krijgen in de actuele kenmerken en kernkwaliteiten, de stuwende krachten, bedreigingen en de gewenste ontwikkelingsrichting. De resultaten kunnen aanpassingen in de beschrijving van de kernkwaliteiten van de verschillende symbolen van het Gelders landschap tot gevolg hebben.

b. De 7 Gelderse Nationale Landschappen

De provincie wil samen met haar partner door ruimtelijke ontwikkelingen de kernkwaliteiten behouden, herstellen en versterken en de landschappelijke samenhang door ruimtelijke ontwikkelingen vergroten. De provincie beschermt de kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen en geeft richting aan ontwikkelingen met kwaliteit. Naast de inzet op de kernkwaliteiten gaat de provincie de economische betekenis van de Nationale Landschappen vergroten door promotie en marketing.

(bron: Omgevingsvisie)

Het Rijk heeft twintig karakteristieke gebieden in Nederland aangewezen als Nationaal Landschap, waarvan er zeven liggen in Gelderland:

- Arkemheen-Eemland (gedeeltelijk in Gelderland en Utrecht)
- Gelderse Poort;
- Graafschap;
- Nieuwe Hollandse Waterlinie;
- Rivierengebied;
- Veluwe;
- Winterswijk.

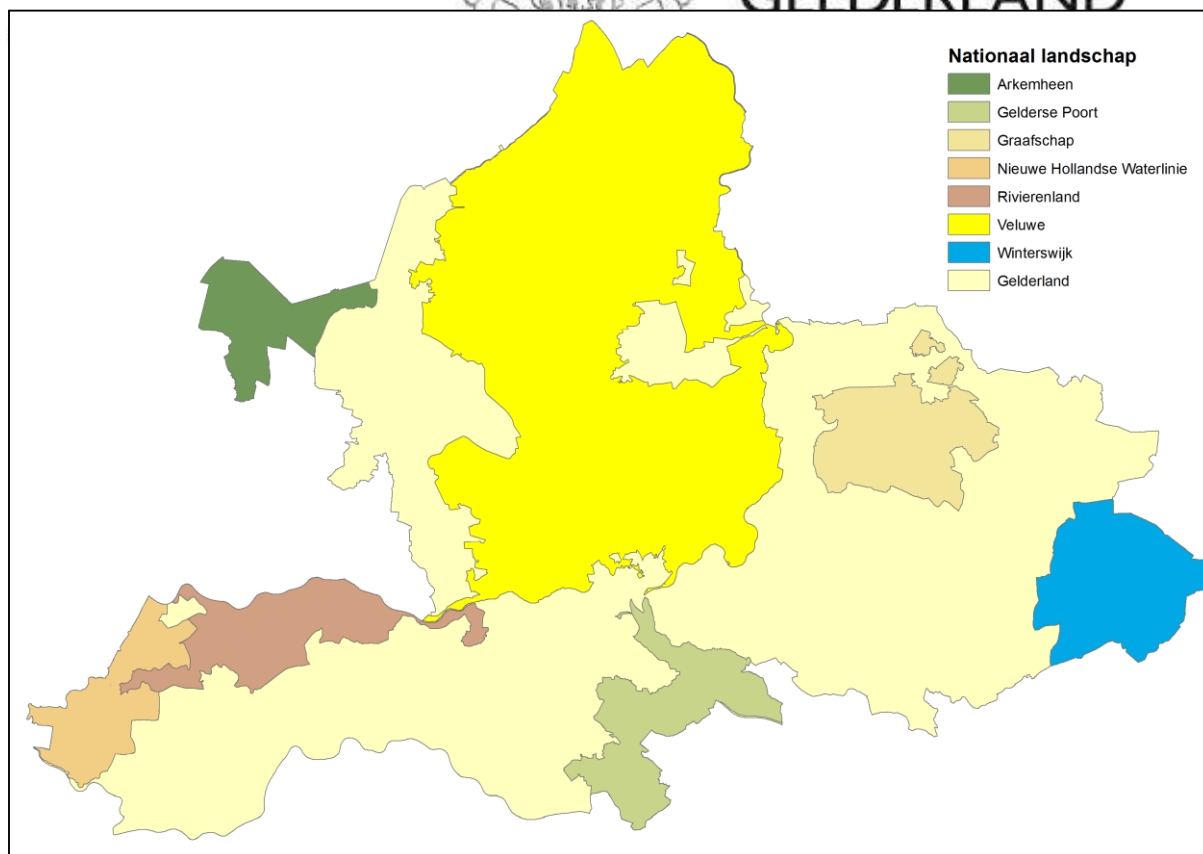
De Nationale Landschappen zijn de symbolen bij uitstek van het Gelderse cultuurlandschap. Ze geven op (inter)nationale schaal een afspiegeling zijn van de landschappelijke diversiteit en hebben daarom onze speciale aandacht. Deze cultuurhistorische landschappen zijn de resultante van harmonisch samengaan van natuurlijke processen en menselijk handelen. Kenmerkend zijn de samenhang tussen natuur, reliëf, grondgebruik en bebouwing. De ontstaansgeschiedenis van het landschap is hier nog leesbaar. De Nationale Landschappen zijn zeer attractief en dus van grote waarde voor de vrijetijdsector. Ze kunnen economische spin-off genereren voor het gebied.

Het ruimtelijk beleid is er op gericht om de kernkwaliteiten van deze gebieden te behouden en verder te ontwikkelen. Behoud wordt bereikt middels een regel in de verordening die bepaalt dat allen activiteiten zin toegestaan die de kernkwaliteiten van een Nationaal Landschap behouden of versterken. De kernkwaliteiten Nationale Landschappen zijn per landschap beschreven.

Verbijzondering binnen de Nationale Landschappen zijn de Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW, één van de Nationale Landschappen) en de Romeinse Limes (onderdeel van de Nationale Landschappen Rivierengebied en Gelderse Poort). Dit zijn cultuurhistorisch fenomenen van wereldbelang die gedeeld worden met andere provincies en waaraan wordt samengewerkt met de buurprovincies.

Het specifieke ruimtelijke beleid voor de linies is uitgewerkt in de Omgevingsvisie en de Omgevingsverordening .

De begrenzing van de Nationale Landschappen zijn vastgelegd op de kaart behorende bij de Omgevingsverordening. In het kader van de Gebiedenatlas gaan we met gemeenten de begrenzing van de Nationale Landschappen heroverwegen, op basis van de kwaliteitsbeschrijving.

c. Omgaan met kernkwaliteiten binnen de Nationale Landschappen

In de praktijk van het werken met de kernkwaliteiten van het landschap zijn er verschillende situaties denkbaar, die onderscheidend zijn in de beoordeling van ruimtelijke initiatieven en bepalingen over wat de provincie vraagt. Hieronder een overzicht van de verschillende samenloop situaties met daarbij het leidende regiem.

Beleidscategorie	Valt samen met beleidscategorie	Leidend	Afwegingsformule
Nationaal Landschap		Nationaal Landschap	'Ja-mits' de kernkwaliteiten behouden blijven of versterkt worden
„	Tevens Gelders Natuurnetwerk (GNN)	GNN	Ruimtelijke afweging volgens de systematiek van de GNN
„	Tevens Groene Ontwikkelzone (GO)	GO	'Ja-mits': ja voor ontwikkeling van functies die hier thuishoren, mits ontwikkelingen de samenhang tussen de natuurgebieden bevorderen, het functioneren als netwerk versterken en overgangen tussen natuurbestemmingen en andere functies zoner
„	Tevens Nieuwe Hollandse	NHW	'Ja-mits' de kernkwaliteiten niet worden aangetast

Beleids categorie	Valt samen met beleids categorie	Leidend	Afwegingsformule
	Waterlinie (NHW)		
„	Tevens Romeinse Limes	Limes	‘Ja-mits’ de kernkwaliteiten niet worden aangetast
„	Tevens Waardevol open gebied	Waardevol open	‘Nee-tenzij’: géén activiteiten die de openheid en de kernkwaliteiten van het Nationaal Landschap aangetasten; ‘Ja-mits’: ja windturbines die bijdragen aan de maatschappelijke opgave energietransitie, onder voorwaarde van een ruimtelijk-landschappelijk ontwerp

Ontwerpende benadering

De Omgevingsvisie geeft aan dat de provincie bij het omgaan met kernkwaliteiten de ontwerpende benadering wil bevorderen. Daarom vraagt de provincie aan gemeenten om bij voorgenomen activiteiten in de Nationale Landschappen deze benadering te (laten) toepassen, om te kunnen komen tot een goed oordeel over de wenselijkheid van deze activiteiten. In het Landschapsboek is daarover het volgende opgenomen:

De ontwerpende benadering gaat uit van een vooraf nadenken over de plek en over de inrichting ervan. In het maken van een ontwerp worden de ruimtelijke ingrepen afgestemd op de kenmerken van de omgeving. De ontwerpende benadering kent drie schaalniveaus:

- Het niveau van locatiekeuze: waar past een ontwikkeling het beste in de omgevingen op welke wijze?
- Het niveau van het terrein: situering, ontwerp en inrichting van de diverse gebruiksvormen in het terrein en ten opzichte van elkaar.
- Het niveau van de functie: de vormgeving van een object of gebruiksvorm.

De intensiteit en omvang van de ontwerpende benadering zijn afhankelijk van de aard van de ingreep en de omgeving ervan.

Dit alles hoeft niet te betekenen dat er altijd zware nieuwe verantwoordingsverplichtingen voor initiatiefnemer en/of gemeenten ontstaan, en/of dat er een nieuwe landschapsanalyse gemaakt moet worden. Bestaand materiaal, zoals een actueel bestemmingsplan / LOP, kan voldoende basis zijn om tot gemotiveerde keuzes te komen. De bruikbaarheid van bestaand materiaal wordt ook bepaald door de aard en schaal van de ruimtelijke ingreep.

De provincie verplicht zich om het omgaan met landschappelijke en cultuurhistorische kernkwaliteiten te faciliteren. Dat doet ze door planbegeleiding, zowel bij algemene planvorming zoals die van hernieuwde bestemmingsplannen buitengebied, als bij planherzieningen als gevolg van particuliere initiatieven. De bij de provincie beschikbare kennis zal daarbij actief worden ingebracht.

De provincie wil meedenken met projecten en initiatieven en eraan bijdragen dat deze in kwaliteitstermen, ontleend aan de uitwerking Kernkwaliteiten Nationale Landschappen, het Landschapsboek en ander relevant materiaal, zo goed mogelijk gerealiseerd worden.

Stappenschema 'Omgaan met kernkwaliteiten Nationale landschappen (invulling 'ja, mits')

Stappenschema voor de planvorming of beoordeling van een ruimtelijke activiteit op een bepaalde plek in een Nationaal Landschap of een waardevol open gebied (bij hoofdafwegingsformule van 'ja, mits de kernkwaliteiten worden behouden of versterkt').

1. <i>Tast de activiteit op die plek de kernkwaliteiten aan?</i>	Nee: Locatiekeuze akkoord
	Ja: Door met vraag 2
	Ja: Locatiekeuze akkoord
2. <i>Is het mogelijk om aantasting van de kernkwaliteiten te voorkomen door aangepaste inrichting en vormgeving?</i>	Nee: Ga door met vraag 3
	Ja: Vergroot plangebied en verbreed initiatief met voor kernkwaliteiten positieve elementen zodat op groter gebiedsniveau afgewogen kan worden of kernkwaliteiten worden behouden of versterkt (maatwerk op gebiedsniveau)
3. <i>Kunnen de kernkwaliteiten behouden of versterkt worden door vergroting van het plangebied en verbreding van de activiteit?</i>	Nee: Activiteit kan op die locatie niet plaatsvinden, tenzij van groot maatschappelijk belang

Activiteit volgens plan uitvoeren en zorgen voor kwaliteitsbewaking tijdens de uitvoering zodat niet alsnog nadelige effecten optreden.

Een landschapsontwikkelingsplan (LOP) kan hulpmiddel zijn bij motivering van de locatiekeuze, een beeldkwaliteitsplan bij inrichting en vormgeving. Locatiekeuze, inrichting en vormgeving krijgen hun weerslag in bestemmingen en voorschriften in het bestemmingsplan. Indien vereveningsbeleid van toepassing is wordt tevens de vereveningsopgave vastgelegd.

Toelichtend op het schema

Dit stappenschema gaat uit van nieuwe ruimtelijke activiteiten en heeft daarom betrekking op ruimtelijke ontwikkelingsplannen of onderdelen van conserverende plannen die een wijziging of uitwerking betreffen.

Idealiter wordt landschap zo vroeg mogelijk in het planproces meegenomen, van locatiekeuze tot daadwerkelijk ontwerp. Dit vraagt om een goed proces en samenspel tussen initiatiefnemer, ontwerper en beleidsbewaker. Het opstellen van een ontwerpplan voor de ruimtelijke procedure komt daarna. Dit stappenschema is dan geen toets achteraf en dan is beter gewaarborgd dat de kernkwaliteiten worden behouden en versterkt.

Bij grotere plannen zal de gemeente van meet af aan betrokken zijn en kan landschap vanaf het begin worden meegenomen. Bij kleinere plannen van particuliere initiatiefnemers wordt de gemeente soms pas in een later stadium, als er al een schetsontwerp ligt, in kennis gesteld met het

verzoek het ruimtelijk te regelen. Dan zal eerder sprake zijn van een toets achteraf volgens onderstaand schema.

d. Kernkwaliteiten in hun regionale context

Dit hoofdstuk is bedoeld om de kernkwaliteiten van het Nationale Landschap in hun regionale context te plaatsen.

Achterhoek

Het landschap van de Achterhoek bestaat uit een complex van kleinschalige landschappen, grootschalige ontginnings- en ruilverkavelingslandschappen, stuwwallen, verspreid liggende dorpen en een verstedelijkte zone langs de Oude IJssel. Vanouds zijn de dekzandruggen in dit landschap als akkers in gebruik door boeren die zich op de rand van zo'n rug vestigden. Dat leverde 'ensembles' op van glooiend land met op de rand van zo'n glooiing een boerderij met erfbeplanting en lager gelegen weiden langs beken. De ensembles bestaan tegenwoordig uit agrarische bedrijven, agrotourisme, een enkele zorgboerderij en ambachtelijke bedrijven. De oude bouwlanden (escomplexen en esjes), archeologische schatkamers, zijn op veel plaatsen nog goed herkenbaar. Kleine kernen en buurtschappen liggen verspreid in het landschap aan relatief rustige landwegen. Veel dorpen in dit landschap hebben, door de nog steeds herkenbare oude karakteristieke patronen, een duidelijke relatie met het omringende landschap. Langs sommige (uitvals)wegen zijn de afgelopen jaren linten van bedrijvigheid en soms woonwijken gegroeid. Daardoor is een deel van de overgang naar het omliggende landschap 'dichtgeplakt'. Nieuwe bedrijvigheid komt verder voor bij grotere kernen als Lichtenvoorde, Groenlo en Doetinchem. Op diverse plaatsen is een waardevol contrast waarneembaar tussen open landschap of open essen en besloten (Doetinchem) en kleinschalig (Berkeldal, Needse Berg) landschap. Het verstedelijkte gebied langs de Oude IJssel van Doetinchem tot Ulft contrasteert met het open landschap ten zuiden daarvan.

Winterswijk en de Graafschap zijn uitgestrekte waardevolle, kleinschalige gebieden. Tevens zijn het aardkundig en cultuurhistorisch waardevolle landschappen. Het kleinschalige landschap van Winterswijk kenmerkt zich vooral door de reliëfrijke afwisseling van beekdalen, meanderende beken en hogere dekzandruggen met oude essen. Het is een karakteristiek kleinschalig coulissenlandschap met grote variatie. Op de plateaurand, vanouds strategisch gelegen boven het moeilijk toegankelijke, lage natte middengebied, liggen grote, open essen en kronkelen beken van bijzondere kwaliteit naar het laag. De dorpen hebben vaak nog een duidelijke relatie met het omliggende landschap. Dat uit zich op verschillende manieren: bijvoorbeeld door opgaand geboomte, doordat een beekdal tot bij de dorpskern komt, doordat de oude enkgronden bij het dorp nog herkenbaar zijn, of doordat oude wegen over de hogere ruggen in dit landschap nog steeds de uitvalswegen zijn. Rondom Winterswijk liggen de cultuurhistorisch bijzondere scholtenboerderijen. Het landschap van de Graafschap is een mozaïek van bossen en weilanden, in wat grootschaliger vorm dan Winterswijk. Hier bepalen de statige kastelen en buitenplaatsen het landschapsbeeld. De beeklopen gaan geheel op in het omringende landschap. Landschappelijk gezien hoort de oude Hanzestad Zutphen bij de Graafschap. Zutphen kent een historische stadskern met daarvandaan radialen naar de omliggende wijken en de omgeving, een rivierfront met uiterwaarden en natuurontwikkeling en oude landgoederen aan de andere zijde.

Het landschap in de KAN-regio is inmiddels sterk verstedelijkt. Het vormt een uitgestrekt stedelijk netwerk met suburbaan wonen, plaatselijk hoge dichtheden en relatief weinig hoogbouw. De vele stedelingen, de infrastructuur en de bedrijvigheid zijn de landschapsvormende krachten. De middelgrote steden Arnhem en Nijmegen liggen tegenover elkaar op de flanken van respectievelijk het Veluwemassief en de Nijmeegse stuwwal, gescheiden door de rivieren Waal en Nederrijn en de tussenliggende vlakke Over-Betuwe. Beide hebben een herkenbare historische stadskern en een cultuurhistorische radiale structuur. Om de stadskern heen bevinden zich woonwijken en stadsuitbreidingen uit verschillende tijden, met name uit de laatste decennia. Tussen de wijken in komt het landschap via groene lobben met parken de stad in. Deze geleding met groene lobben (gekoppeld aan stuwwallen en landgoederen) is een belangrijke landschappelijke kwaliteit van het gebied. De groene lobben bestaan uit halfopen bos- en natuurgebieden en functioneren als stedelijk uitloopgebied.

Vanuit Arnhem en Nijmegen zijn stedelijke corridors gevormd. Nieuwe woonwijken ontstaan in de randen van dorpse kernen (Wijchen-Beuningen, Duiven-Westervoort, Elst, Lent) en bedrijvigheid groeit op zichtlocaties langs de grote infrastructuur. De identiteit van het KAN-gebied wordt gevormd door een combinatie van enerzijds nieuwe hooggewaardeerde stedelijke kenmerken en anderzijds het onderliggende en omliggende landschap, dat van een grote variatie en kwaliteit is. Het landschap en de ondergrond getuigen van een rijke bewoningsgeschiedenis waarbij de strategische (grens)ligging een opvallend gegeven is: van Limes (de oude noordgrens van het Romeinse rijk) tot aan Market Garden.

Grondgebonden landbouw die steeds meer inspeelt op de nabijheid van stedelijke en half-stedelijke kernen, draagt bij aan het instandhouden van de landschapskwaliteit. Glastuinbouw vormt in de oostelijke Over-Betuwe een landschappelijk gezien eigen 'glazen stad'.

De volgende deelgebieden vormden de groene randen van het Knooppunt: 7 Stuwwal Nijmegen /bekken Groesbeek, 8 Ooijpolder en Rijnstrangen, 9 Hollanderbroek, 10 Rivierduin Wijchen-Bergharen, en 24 Veluwemassief. Ze zijn van groot belang als groen om de stad. De stuwwallen rond het KAN-gebied zijn zeer bepalend voor de belevingswaarde van het rivierenlandschap. De lange zichtlijnen vanaf en richting stuwwallen zijn daarbij belangrijk. Het landschap op de stuwwallen wordt gekenmerkt door grootschalige beslotenheid. Rivieren met uiterwaarden vormen groene en open corridors in het verstedelijkende land.

Rivierenland

Het rivierenlandschap kent vanouds een oost-westgerichte structuur met rivieren, uiterwaarden, dijken, oeverwallen en kommen. De landschappen in de omgeving van 11 Lienden, 12 Ommerense en Rijswijkse Veld, 13 Buren - Kerk-Avezaath, 15 Passewaay-Opijnen, 14 De Regulieren, 16 Komoverwalensemble Bommelerwaard zijn hiervan fraaie voorbeelden. Er is nog steeds een logische overgang van de kleinschalige oeverwallen naar de grootschalige kommen. Hierdoor is het open gebied nog goed herkenbaar. Het bouwen gebeurde oorspronkelijk op de oeverwallen en was gericht op de rivieren. De dijk- en kerkdorpen liggen nog steeds in slingerende linten door het landschap, op regelmatige afstand van elkaar. Een typisch kenmerk voor een dijkdorp is het bouwen in achter elkaar gelegen stroken. Straatnamen als Voor- en Achterstraat geven dit weer.

De oeverwallen bestaan uit een kleinschalig patroon van bebouwing, fruitteelt, boomteelt en andere landbouw. In tegenstelling tot de oeverwallen vond in de kommen oorspronkelijk geen bebouwing plaats. De kommen bestaan nog steeds uit grasland en worden gebruikt voor weidebouw. Ze worden van oudsher dan ook gekarakteriseerd door openheid en een gevoel van rust. In de jaren 50 en 60 van de vorige eeuw is er door de ruilverkavelingen in de kommen een ander landschap ontstaan. Zo zijn er bijvoorbeeld linten van boerderijen gebouwd en soms ook populierenbossen geplant. Een aantal kommen heeft hierdoor een deel van zijn open karakter verloren. In sommige kommen, zoals het Ommerense en Rijswijkse Veld, is nog de typische verkaveling herkenbaar.

De bewoning van het Rivierengebied heeft allerlei sporen achtergelaten. Dat zijn bijvoorbeeld overblijfselen van de Romeinse bewoning, zoals de Limes, maar ook kastelen, forten, eendenkooien, de Hollandse Waterlinie en historische stadjes als Culemborg en Zaltbommel. De recreatieve aantrekkelijkheid bevordert instandhouding van het landschap. Verder zijn er oude verkavelingspatronen.

Elke rivier met uiterwaarden heeft zijn eigen karakter: De Waal is dynamisch en veranderlijk, de Rijn is vanaf de stuw van Driel weinig dynamisch en verstillend, de Maas is smal, kent relatief weinig dynamiek en is verstillend met de kernmerkende 'bakenbomen' of 'kribbomen'. Ook kent de Maas in tegenstelling tot beide andere rivieren veel akkerbouw in de uiterwaarden omdat deze hoog gelegen zijn.

Gelderse Vallei

De Gelderse Vallei bestaat uit de verstedelijkte gebieden van Wageningen, Ede, Rhenen en Veenendaal (WERV) in het zuiden en die van Amersfoort en Nijkerk in het noorden, met daartussen een relatief open landelijk gebied. Waardevolle landschappen zijn 17 Het Binnenveld, 18 Scherpenzeel, 19 Veldbeek en 20 Arkemheen. De stedelijke gebieden van Amersfoort-Nijkerk en het WERV-gebied zijn oorspronkelijk kleine (dorps)kernen, die snel uitgegroeid zijn tot steden met grote nieuwe woonwijken en uitgestrekte bedrijventerreinen. De uitstraling van deze gebieden is minder stedelijk dan de verstedelijkte zones in het KAN-gebied. Het Binnenveld is binnen het WERV het groene hart. Qua landschap maakt het deel uit van de gradiënt van zowel de Utrechtse Heuvelrug als het Veluwemassief: van hoog en droog naar laag en nat. Samen met de aanliggende stuwwallen vormt het een gletsjerrelict uit de ijstijd. Het Binnenveld biedt fraai zicht op de stuwwallen.

Amersfoort-Nijkerk wordt aan de noordzijde begrensd door de zeer waardevolle open polder Arkemheen, die als groen tegenwicht fungeert voor het verstedelijkte gebied. Het landschap aan de oostzijde van het verstedelijkte gebied is meer besloten. Een bebouwing in lage dichtheden van Nijkerkerveen en Hoevelaken ligt er als een rode nevel tegenaan. De overgangen van Veluwe en Utrechtse Heuvelrug naar de Gelderse Vallei herbergen nog veel oude landgoederen en uitenplaatsen (Scherpenzeel, Veldbeek). De waardevolle, kleinschalige landschappen rond de Veldbeek en bij Scherpenzeel verenigen het natte karakter van broekontginningen met het aantrekkelijke landschap van landgoederen en relatief natuurlijke beken. De rest van het middengebied heeft een relatief open landschap. De beekdalen hier zijn nauwelijks in het landschap herkenbaar. De landbouw als drager van het landschap bestaat uit een mix van grondgebonden en intensieve veehouderijen. Er komt veel verspreide bebouwing voor. De

belevingswaarde van het landschap is in deze intensieve landbouwgebieden gering.

Randmeergebied (hoort bij regio Noord-Veluwe)

Beeldbepalend voor het Randmeergebied is de zichtbare overgang van de besloten stuwwalflanken naar de kust. Er liggen landschappelijke zones parallel aan de Randmeren, die een voor Nederland unieke landschappelijke gradiënt vormen. Van zuid naar noord zijn dit:

- het besloten, grootschalige boslandschap van het Veluwemassief
- een kleinschalig coulissenlandschap met een rij van nederzettingen, houtwallen, parkbossen, essen en strokenverkaveling
- een strookvormig verkaveld open weidegebied naar de kuststrook met aan de kust plaatselijk strandwallen met blokverkaveling.

Het gebied wemelt van de prehistorische en middeleeuwse relictten in landschap en ondergrond, niet in de laatste plaats op de overgang naar het Veluwemassief.

De beekdalen die vanaf het stuwwalmassief naar de Randmeren lopen, zijn structuurbepalend. De dorpen en vrijstaande woningen in het karakteristieke lint langs het Veluwemassief dringen plaatselijk diep het open weidegebied in en dreigen aan elkaar te groeien en de fraaie landschappelijke overgangen onzichtbaar te maken. De aanwezigheid van de spoorlijn en de A28 stimuleert deze aaneengesloten verstedelijking. In de open, lage gronden is weidebouw karakteristiek. De kleinschalige en grondgebonden landbouw is een drager van het landschap.

Veluwemassief (hoort bij regio's Noord-Veluwe, Stedendriehoek, Vallei, KAN)

Het Veluwemassief vormt de grootschalige 'groene long' van Nederland. Dit grootschalige landschap bestaat uit uitgestrekte bossen, kleine oude dorpen en gehuchten, enclaves van heide en stuifzand, aardkundig en archeologisch interessante fenomenen en recreatieve bedrijven, vliegvelden en snelwegen. Het natuurlijk systeem is een belangrijke vormer van dit landschap en wordt als zodanig ook herkend: de eindeloze Veluwe waar bos groter is dan een krant, waar het zand kan stuiven en waar ontmoetingen met groot wild mogelijk zijn. Maar het gebied kent ook een rijke cultuurgeschiedenis: in prehistorie tot en met de vroege Middeleeuwen is het gebied relatief dicht bewoond geweest; de sporen daarvan zijn door het later slechts extensieve gebruik goed bewaard gebleven in landschap en ondergrond.

Meer centraal in het gebied en aan de zuidkant liggen uitgestrekte heidevelden. De oostelijke helft kent veel reliëf en bestaat vooral uit (oud) loofbos, landgoederen en aan de randen sprengen en recreatiebedrijven. De menselijke invloed en de toegankelijkheid is daar relatief gering. De westelijke helft is vlakker en kent meer afwisseling van heide, vennen, zandverstuivingen, naaldbos en recreatie(bedrijven). De toegankelijkheid is hier groter dan in de oostelijke helft. De randen van de Veluwe zijn vanuit de wijde omgeving over snelwegen goed bereikbaar en dus beleefbaar, maar in het natuurkerngebied zelf wordt de ontsluiting bewust afgebouwd (ontsnippering). Grootschalige verblijfsrecreatie vormt echter ook een bedreiging voor het landschap.

IJsselvallei (hoort bij regio's Noord-Veluwe, Stedendriehoek, Achterhoek, KAN)

De Oost-Veluwe en IJsselvallei vormen samen een unieke landschappelijke gradiënt. Deze gradiënt gaat van het hoge, grootschalige en besloten landschap van het Veluwemassief via een kleinschalig coulissenlandschap en een rij van nederzettingen naar het geheel open komkleigebied van de

IJssel. De zogenaamde 'wiggen' tussen de verstedelijkte gebieden vormen de gaafste delen van de g radiënt. De rand van het besloten boslandschap van de Veluwe biedt plaats aan oude landgoederen met hier en daar lange laanstructuren tot op de Veluwe. Het boslandschap gaat over in een reliëfrijk, kleinschalig en gradiëntrijk landschap met landbouw en sprengbeken. De beken en sprengingen zijn sturend geweest voor de occupatie van het gebied. Het is een afwisselend landschap met grote recreatieve waarde. Dit zorgt mede voor de instandhouding van het landschap, maar intensieve verblijfsrecreatie vormt tevens een bedreiging.

In de zone onder aan de helling liggen langs de (historische) doorgaande weg karakteristieke dorpen. Deze dorpen dreigen aan elkaar te groeien. De IJsselvallei is een weids, open gebied met noord-zuid lopende wettingen, oude verkavelingspatronen, met populieren beplante wegen en grootschalige landbouw. Soms verdicht de bebouwing langs die wegen zich tot kleine dorpen. Langs de IJssel ligt bebouwing, fruitteelt en akkerbouw op de oeverwal achter de dijk. Dit gebied vormt tegenwoordig een prachtig landelijk woonmilieu.

Het zuidelijk deel van de IJsselvallei is grofmaziger dan het noordelijk deel. Het landschap heeft minder structuur (is 'amorf') en heeft elementen van rivierenlandschap, ruilverkaveling en landgoederen.

Als een onderdeel van het landschap van de IJsselvallei is onder invloed van de A1 en A50 het oorspronkelijke dorp Apeldoorn uitgegroeid tot een stedelijk gebied met grote, nieuwe woonwijken en uitgestrekte bedrijventerreinen. In de toekomst moet dit verstedelijkingsproces, met dat in Deventer en Zutphen, vorm krijgen als de Stedendriehoek. Er wordt hard gewerkt aan een nieuwe identiteit. Het onderliggende en omliggende landschap zal die sterk mee bepalen, hetzij in een naar verhouding nieuwe stedelijke vorm, hetzij meer aansluitend op de bestaande vormen van de afzonderlijke dorpen en steden.

De IJssel is van de grote Gelderse rivieren relatief het meest natuurlijk met zijn meanderende loop en zijn vele gave, onvergraven uiterwaarden; de IJssel is daarmee cultuurhistorisch en aardkundig zeer interessant. Aan de noordkant bij Hattem en Heerde, en aan de zuidkant bij Arnhem-Dieren is er een fraaie steile overgang van Veluwemassief naar rivier.

provincie
GELDERLAND

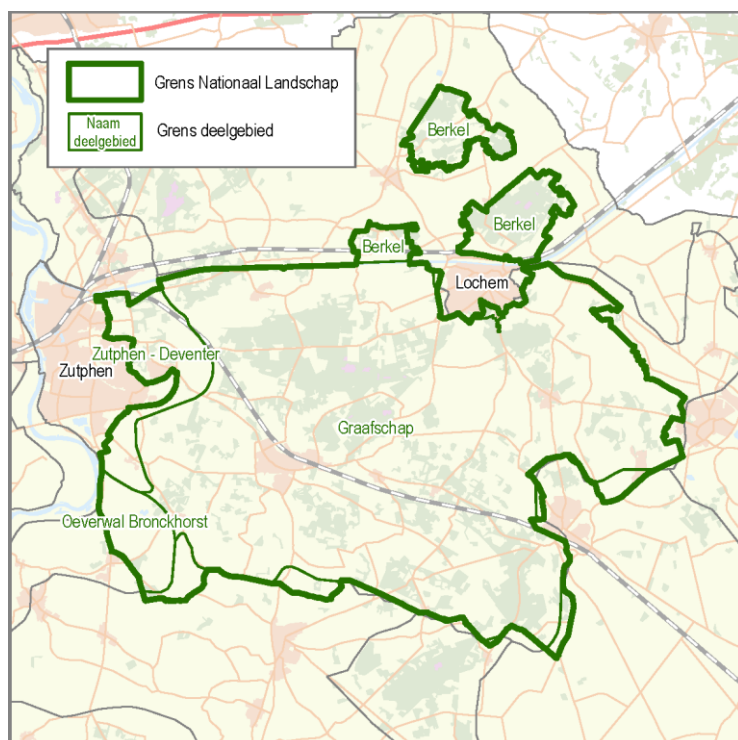
2. Kernkwaliteiten van Nationaal Landschap de Graafschap

Voor de beschrijving is geput uit bestaande informatie: de Streekplanuitwerking Waardevolle Landschappen (2005) en de provinciale uitgave Landschapsontwikkeling, Inspiratiebron voor denkers en doeners (2006, hierna Landschapsboek). De namen van de landschappen corresponderen met de namen uit de Streekplanuitwerking en het Landschapsboek.

In de uitvoeringsagenda van de Omgevingsvisie is het opstellen van een Gebiedenatlas opgenomen. In samenwerking met regio's, gemeenten en eventueel andere partners worden de gebieden tegen het licht gehouden. Want het landschap is aan verandering onderhevig. De resultaten kunnen aanpassingen in de beschrijving van de kernkwaliteiten en/of de begrenzing van het Nationaal Landschap tot gevolg hebben.

Nationaal Landschap De Graafschap is beschreven in de deelgebieden:

- a. Berkel
- b. Graafschap
- c. Oeverwal Bronckhorst
- d. Zutphen-Deventer

Kleinschalig karakteristiek oeverwallenlandschap met kleine dorpen Olburgen, Rha en het 'stadje' Bronckhorst

- De bewoningsplaatsen zijn grotendeels oud, zowel de gehuchten als de verspreide bebouwing en het 'stadje' Bronckhorst. Een deel van de oude bewoningsplaatsen is kunstmatig verhoogd, zoals de Slotheuvel bij Bronckhorst en boerderijen niet ver van de rivier.

Overgangsgebied van open uiterwaarden van de IJssel naar het besloten landschap van de Graafschap

- IJsseldijk en restanten van functioneel geworden dijken. In de uiterwaarden watertjes die aansluiten op het patroon van oude rivierarmen.
- Water vanuit het landgoederenlandschap van de Graafschap en de omgeving daar ten zuiden van via Grote Beek, Baakse Beek / Stroomkanaal van Hackfort en Bakerwaardsche Laak / Oosterwijkse Vloed in de IJssel. Het patroon van waterlopen is, hoewel gekanaliseerd, karakteristiek. De beken voegen zich naar het door de rivier gemaakte land.
- Landgoederen en landgoedachtige structuren in de omgeving van Baak en Wichmond.

Oude IJsselarmen

- De oude IJsselarmen zijn structuurbepalend voor het landschap en van groot aardkundig belang.
- Sommige oude rivierarmen zijn geërfd door weteringen, zoals de Bakerwaardsche Laak.
- Vrij uitzicht vanaf de dijk over het binnendijkse landschap en over de rivier met uiterwaarden

b. Graafschap

Talrijke landgoederen als samenhangende ruimtelijke eenheden bestaande uit een statig huis, (oprij)lanen, historische tuin, bos, landerijen

- De kastelen of landhuizen van de landgoederen liggen langs de beken en riviertjes, waarbij de Baakse Beek eruit springt. Het stromende water voedt grachten en andere waterpartijen.
- De landgoederen hebben veelal rond het kasteel of landhuis, en daarvan uitstralend, een fraaie en imposante inrichting met gebouwen, tuinen, parkbossen en lanen. Verder weg van het huis worden de mazen van het net van lanen wijder en ligt de nadruk van het grondgebruik op productie.
- Tot de landerijen behoren veel karakteristieke oude bouwlanden (escomplexen en eenmansesjes) die verweven zijn in het landgoedlandschap; deze oude bouwlanden zijn veelal langgerekt en in dezelfde richting als de oude watergangen gelegen (min of meer oost-west).

Oost-west stromende gekanaliseerde beken in halfgesloten landschap

- De stromende watergangen maken onderdeel uit van het stroomgebied van de Berkel en Baakse Beek. Ze zijn vanaf de Middeleeuwen tot tegenwoordig voor allerlei doeleinden vergraven: bevaring, het voeden van grachten, het leveren van waterkracht, het bevoeien van grasland, het ontwateren van landbouwgronden. Een deel is van niet-natuurlijke oorsprong, zoals de meeste 'goten'. De structuur van watergangen is met dit alles een zeer karakteristieke mengeling van natuurlijke en culturele kwaliteiten geworden.
- Oude bewoningsplaatsen, zowel op landgoederen als daarbuiten, met oud bouwland (essen en esjes) liggen vaak op hogere plaatsen aan beken en de Berkel. De lagere gronden zijn veelal in gebruik als grasland.

Halfgesloten landschap met mozaïek van bossen, weilanden en grote boerderijen; parkachtige uitstraling

- Grootschalige gesloten of open gebieden komen niet voor; het meest gesloten landschap komt voor op de hogere zandige bebossingen zoals het Grote Veld. Het meest open landschap bestaat uit de ontgonnen broeken die nu veelal als grasland in gebruik zijn, zoals de gronden in het gebied van de Wildenborgsche en Barchemse veengoten. Het contrast tussen de relatief open broekgebieden en de relatief gesloten hogere bebossingen is een kwaliteit die mede het halfgesloten karakter van het gehele gebied bepaalt.
- Kleinschalige maar vaak heel karakteristieke openheid komt voor op oude bouwlanden.
- De parkachtige uitstraling wordt mede bepaald door de vele (eiken)lanen, ook buiten de landgoederen.

Samenhangende eenheid van hooggelegen beboste en besloten stuwwalkern van Lochemerberg met karakteristieke krans van open essen

- Bij de krans van essen horen oude gehuchten, zoals Zwiep en Barchem, en oude hoeven.
- Het geheel van stuwwal en essen ligt tussen het lage land langs de Berkel aan de noordzijde en aan de zuidwestzijde het lage land langs de Barchemse en Wildenborchse Veengoot.

Karakteristieke, ook cultuurhistorisch waardevolle open essen en esdorpen Gelselaar en Geesteren, microreliëf

- Gelselaar en Geesteren hebben, ondanks vele ontwikkelingen, met hun losse bebouwingspatroon en de hen omringende goed herkenbare essen, een hoge ruimtelijke kwaliteit en ensemblewaarde.
- In het gehele gebied komt, met name in het oude cultuurland met essen, beken e.d. veel microreliëf voor.

Kenmerken

- Historische binnensteden
- Nieuwe stedelijke ontwikkeling langs de radialen
- Rond de kern suburbane ontwikkeling
- Fraaie landgoederen aan de oostzijde
- Vrij uitzicht vanaf de dijk over het binnendijkse landschap en over de rivier met uiterwaarden

d. Berkel

Kenmerken

- Gekanaliseerde beken
- Fraaie landgoederen (bijvoorbeeld Ampsen, Verwolde, Gorssel)
- Broekgebieden (zoals Emsbroek en tussen Laren en Markelo)
- Contrasten tussen open Berkeldal (rivierweiden) en kleinschalige landschappen
- Geïsoleerd, en grote rust
- Duidelijke terrasrand tussen Groenlo en Eibergen
- In oostelijke helft fraaie open essen

2.7.4 Bescherming landschap

artikel 2.7.4.1 Waardevol open gebied

1. Een bestemmingsplan voor gronden binnen een Waardevol open gebied maakt ten opzichte van het ten tijde van de inwerkingtreding van de verordening geldende bestemmingsplan geen bestemmingen mogelijk die de openheid van de waardevolle open gebieden aantasten.
2. In afwijking van het bepaalde in het eerste lid kan een bestemmingsplan binnen een waardevol open gebied voorzien in de mogelijkheid tot het oprichten van een windturbinepark met meer dan drie windturbines voor zover het bestemmingsplan is voorzien van een ruimtelijk ontwerp en is voldaan aan het bepaalde in de artikelen 2.8.1.1, tweede en derde lid.
3. In afwijking van het bepaalde in het eerste lid is uitbreiding van agrarische bebouwing binnen of aansluitend aan het bestaande agrarische bouwperceel toegestaan.
4. Indien de uitbreiding als bedoeld in het derde lid een omvangrijke uitbreiding betreft, die aansluitend, maar wel buiten het bestaande agrarische bouwperceel, plaatsvindt, moet het bestemmingsplan zijn voorzien van een beeldkwaliteitsplan en een ruimtelijk landschappelijk ontwerp dat als toelichting bij het bestemmingsplan is opgenomen.

artikel 2.7.4.2 Nationaal landschap

1. Een bestemmingsplan voor gronden binnen een Nationaal landschap en buiten de GO, het GNN en de Nieuwe Hollandse Waterlinie, maakt ten opzichte van het ten tijde van de inwerkingtreding van de verordening geldende bestemmingsplan alleen bestemmingen mogelijk die de kernkwaliteiten van een Nationaal Landschap niet aantasten of versterken. Deze kernkwaliteiten zijn vastgelegd in Bijlage 6 Kernkwaliteiten Nationale Landschappen van deze verordening.
2. In afwijking van het bepaalde in het eerste lid zijn activiteiten die afbreuk doen aan de kernkwaliteiten of deze kernkwaliteiten niet versterken mogelijk:
 - a. als er geen reële alternatieven zijn;
 - b. er sprake is van redenen van groot openbaar belang; en
 - c. er compenserende maatregelen worden getroffen ter waarborging van de kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen zoals vastgelegd in Bijlage 6 Kernkwaliteiten Nationale Landschappen.
3. De geometrische plaatsbepaling van het bepaalde in dit artikel is vervat in het GML-bestand NL.IMRO.9925.PVOVa1Divers-vst1 en is verbeeld op de bij deze verordening behorende kaart Regels Landschap.

2.7.5 Nieuwe Hollandse Waterlinie

artikel 2.7.5.1 Aanwijzing en begrenzing van de Nieuwe Hollandse Waterlinie

Het erfgoed van uitzonderlijke universele waarde de Nieuwe Hollandse Waterlinie betreft het als zodanig aangeduide gebied waarvan de geometrische plaatsbepaling en de begrenzing met een nauwkeurigheid van 12,5 meter zijn vastgelegd in het GML-bestand NL.IMRO.9925.PVOmgverordening-vst1 en is verbeeld op de bij deze verordening behorende kaart Regels Landschap.

artikel 2.7.5.2 Beschrijving van de kernkwaliteiten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie

1. De kernkwaliteiten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zijn:

- a. het unieke, in samenhang met het landschap ontworpen negentiende en twintigste-eeuwse hydrologische en militair verdedigingssysteem, bestaande uit:
 - i. inundatiegebieden;
 - ii. zones met verdedigingswerken als forten, batterijen, lunetten, betonnen mitrailleurkazematten en groepsschuilplaatsen in hun samenhang met de omgeving;
 - iii. voormalige schootsvelden (visueel open) en verboden kringen (merendeels onbebouwd gebied) rondom de forten;
 - iv. waterwerken als waterlichamen, sluizen, inlaten, duikers en dijken functionerend in samenhang met verdedigingswerken en inundatiegebieden;
 - v. overige elementen als beschutte wegen, (resten van) loopgraven en tankgrachten; de landschappelijke inpassing en camouflage van de voormalige militaire objecten;
 - vi. de historische vestigingsstructuur van de vestigingssteden Muiden, Weesp, Naarden, Nieuwersluis, Gorinchem en Woudrichem;
2. de grote openheid;
 - a. het groene en overwegend rustige karakter.
2. Gedeputeerde Staten geven een nadere beschrijving van de kernkwaliteiten van de Nieuw Hollandse Waterlinie in de Gelderse Kernkwaliteiten Nieuwe Hollandse Waterlinie - uitwerking en toepassing.

artikel 2.7.5.3 Bescherming van de Nieuwe Hollandse Waterlinie

1. Een bestemmingsplan voor gronden die onderdeel uitmaken van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals aangegeven op de kaart Regels Landschap maakt ten opzichte van het ten tijde van de inwerkingtreding van de verordening geldende bestemmingsplan geen activiteiten mogelijk die de kernkwaliteiten zoals bedoeld in artikel 2.7.5.2, eerste en tweede lid, aantasten.
2. De toelichting op een bestemmingsplan bevat een beschrijving van de in het plangebied aanwezige cultuurhistorische waarden, het door de gemeente te voeren beleid en van de wijze waarop met eventuele veranderingen wordt omgegaan. Bij de beschrijving van de verschillende waarden wordt gebruik gemaakt van de nadere beschrijving van de kernkwaliteiten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals bedoeld in artikel 2.7.5.2, tweede lid.

2.7.6 Romeinse Limes

artikel 2.7.6.1 Aanwijzing en begrenzing Romeinse Limes

Het erfgoed van uitzonderlijke universele waarde de Romeinse Limes betreft het als zodanig aangeduide gebied waarvan de geometrische plaatsbepaling en de begrenzing zijn vastgelegd in het GML-bestand NL.IMRO.9925.PVOmgverordening-vst1 en is verbeeld op de bij deze verordening behorende kaart Regels Landschap.

artikel 2.7.6.2 Beschrijving kernkwaliteiten Romeinse Limes

De kernkwaliteiten van de Romeinse Limes zijn te omschrijven als : de Limes is de unieke, samenhangende en goed bewaard gebleven voormalige (militaire) grens van het Romeinse Rijk. De Limes ligt naast de toenmalige loop van de Rijn met archeologische overblijfselen uit de periode 0 tot 400 na Chr. bestaande uit:

- i. forten (castella), burgerlijke nederzettingen (kampdorpen/vici) en grafvelden;
- ii. militaire infrastructuur, bestaande uit wegen, waterwerken en wachttorens;
- iii. scheepswrakken.

artikel 2.7.6.3 Bescherming Romeinse Limes

1. Een bestemmingsplan voor gronden die onderdeel uitmaken van de Romeinse Limes die op kaart zijn aangegeven als terreinen met een beschermde status, maakt ten opzichte van het ten tijde van de inwerkingtreding van de verordening geldende bestemmingsplan geen activiteiten mogelijk die de kernkwaliteiten zoals bedoeld in artikel 2.7.6.2, eerste en tweede lid, aantasten.
2. De toelichting op een bestemmingsplan bevat een beschrijving van de in het plangebied aanwezige cultuurhistorische waarden, het door de gemeente te voeren beleid en de onderbouwing hiervan.
3. De wijze waarop met eventuele veranderingen wordt omgegaan, wordt vervat in daartoe strekkende planregels in het bestemmingsplan.
4. Bij de beschrijving van de waarden wordt gebruik gemaakt van de beschrijving van de kernkwaliteiten van de Romeinse Limes als bedoeld in artikel 2.7.6.2.

2.7.7 Natte Landnatuur

Een nadere toelichting vindt u onder Toelichting 2.7.2 Beschermingszone Natte Landnatuur

artikel 2.7.7.1 Beschermingszone natte landnatuur

1. Onder hydrologische beschermingszone wordt in deze paragraaf verstaan: de als zodanig aangewezen gebieden, waarvan de geometrische plaatsbepaling en de begrenzing is vastgelegd in het GML-bestand NL.IMRO.9925.PVOVa1Divers-vst1 en is verbeeld op de bij deze verordening behorende kaart Regels Natuur.
2. In een bestemmingsplan dat betrekking heeft op gronden die deel uitmaken van een hydrologische beschermingszone worden geen functies toegestaan die significant nadelige effecten kunnen hebben op de instandhouding van de natte landnatuur, tenzij:
 - a. er geen reële alternatieven zijn;
 - b. sprake is van een reden van groot openbaar belang;
 - c. de nadelige effecten worden gemitigeerd of gecompenseerd overeenkomstig het bepaalde in 2.7.1.1, derde tot en met zesde lid, en artikel 2.7.1.3.
3. Voor zover een bestemmingsplan betrekking heeft op gronden die deel uitmaken van een hydrologische beschermingszone binnen een Groene Ontwikkelingszone, leidt de saldering als bedoeld in artikel 2.7.2.2 niet tot aantasting van de kwaliteit van de natte landnatuur.

Autonomo beleid voor uitbreidingen veehouderijen provincie Gelderland

Wat voor de Commissie onvoldoende helder is geworden, is dat het Plussenbeleid een aanvulling is op een breder palet aan instrumenten gericht op verbeteringen van het landelijk gebied en veehouderij.

Hieronder daarom een toelichting van de waarborgen en activiteiten van partners en de provincie op dit moment.

Voorwaarden aan uitbreidingen op dit moment

- bedrijfsuitbreiding van niet-grondgebonden veehouderijactiviteiten in Gelderland is alleen mogelijk op en grenzend aan bouwpercelen bij bestaande agrarische erven en onder kwaliteitsvoorwaarden
- de kwaliteitsvoorwaarden voor uitbreidingen zijn vastgelegd in:
 - wetten, besluiten, programma's van het Rijk. Zoals:
 - milieuregels waaronder de handreiking Fijnstof en Veehouderijen, toe te passen in de vergunningverlening Milieubeheer, artikel 5.16. Het bevoegd gezag kan een omgevingsvergunning milieu voor een oprichting of uitbreiding van een veehouderij in principe verlenen, als er geen overschrijding van de grenswaarden plaatsvindt;
 - Wet Geurhinder en Veehouderij: welke voorziet in reductie van de uitstoot van geur;
 - Wet algemene bepalingen omgevingsrecht i.v.m. omgevingsvergunning;
 - Natuurbeschermingswet en de Programmatische Aanpak Stikstof;
 - Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren;
 - Besluit algemene regels ruimtelijke ordening;
 - Besluit emissiearme huisvesting, in 2015 aangescherpt met normen voor de maximumemissie van ammoniak uit stallen.
 - provinciale regelgeving vanuit eigen provinciale keuze voor o.m. water, natuur, cultuurhistorie, landschap.

In 2014 heeft Gelderland als eerste provincie in Nederland een integrale visie en – verordening uitgewerkt gebaseerd op het borgen van kwaliteiten en spelregels. Voor het Gelders Natuurnetwerk (voorheen de EHS), de Groene Ontwikkelingszone, de Nieuwe Hollandse Waterlinie, Waardevol open gebied en de Nationale Landschappen geldt dat activiteiten moeten voldoen aan de spelregels die hiervoor in de verordening zijn opgenomen.

*De Omgevingsvisie beschrijft hoe de provincie de komende tien jaar wil omgaan met ontwikkelingen en initiatieven rond economische structuurversterking, duurzaamheid, innovatie en bereikbaarheid. Maar ook met natuur, landschap, cultuurhistorie en ruimtelijke kwaliteit. Daarbij is er sprake van regionale diversiteit en een andere wijze van werken door de provincie: **minder vooraf vastleggen wat wel of niet mag**. Wel vanuit heldere doelen over economische structuur en kwaliteit van de leefomgeving ruimte bieden voor initiatieven in een veranderende omgeving.*

De Omgevingsvisie integreert en vervangt vijf plannen die voorheen separaat waren: de Structuurvisie, het Waterplan, Milieubeleidsplan, de Reconstructieplannen en het Verkeer- en vervoersplan. De Omgevingsvisie stelt kaders voor toekomstige activiteiten, zoals de realisatie van windparken, aanleg of uitbreiding van bedrijventerreinen. Deze hebben mogelijk nadelige gevolgen voor het milieu. Het planMER bij de Omgevingsvisie maakt inzichtelijk wat die milieugevolgen zijn.

In de Omgevingsverordening zijn de beleidsregels opgenomen die andere partijen in juridische zin binden. In de Omgevingsvisie is daarvoor de basis opgenomen qua doelen en beleid.

Het opnemen van juridische regels voor de Groene ontwikkelingszone, Waardevol open gebied Nationaal Landschap in de Omgevingsverordening is een eigen provinciale keuze

geweest in 2014. De kernkwaliteiten zijn uitgewerkt en hangen 'aan' de Verordening. Het beleid voor landschap is overigens meer dan regels alleen. Juist ook behoefte aan actieve partijen die de kwaliteit zichtbaar en voelbaar maken.

De Omgevingsverordening is geheel in lijn met de Omgevingsvisie maar bevat juridische teksten: deze klinken minder uitnodigend. Dat we de regels goed vastleggen is belangrijk. Dit is het kader waarbinnen we ruimte geven. In die zin vormen de regels vooral een vangnet. Niet voor alle goede gesprekken die we in cocreatie hebben, maar voor die situaties dat we er niet in goed overleg uit kunnen komen. Dit is de bottom line. Daar spreekt in uiterste gevallen ook de Raad van State ons op aan ("als u dat dan wil, waarom heeft u het niet in de verordening verankerd"). Burgers kunnen de provincie daar ook op wijzen, ook zij kunnen er immers (indirect) rechten aan ontlelen.

○ vergunningverlening

Indien een uitbreidingsplan tot uitvoering komt zijn meestal vergunningen nodig. Het antwoord op de vraag welke vergunningen een agrarisch bedrijf nodig heeft in geval van uitbreiding is niet in zijn algemeenheid aan te geven. Dat hangt samen met de vraag waar een bedrijf ligt, welke activiteiten precies worden ondernemen en welke te beschermen wettelijke belangen spelen. Vergunningen en/of ontheffingen die benodigd kunnen zijn in geval van bouw of uitbreiding van stallen:

- omgevingsvergunning bouwen (gemeente),
- omgevingsvergunning milieu (gemeente)
- vergunning Natuurbeschermingswet (provincie),
- ontheffing Flora en Faunawet (Rijk)
- waterschapsvergunningen (Waterschap)
- eventueel andere bijzondere vergunningen (diverse overheden)

De gemeente is het bevoegd gezag om het bedrijf binnen de wettelijke en provinciale kaders mogelijkheden te geven voor groei.

Als blijkt dat een gemeente als bevoegd gezag niet handelt binnen de geldende kaders van de Omgevingsvisie en Omgevingsverordening, dan neemt de provincie nadere stappen. Als een initiatiefnemer een vergunning aanvraagt bij de provincie, dan toetsen we de activiteit aan de vigerende regelgeving waar de provincie een bevoegdheid heeft in de vergunningverlening. Specifiek inzake de Natuurbeschermingswet toetst de provincie het effect van de activiteiten op te beschermen instandhoudingsdoelen van N2000 gebieden.

○ dierrechten: regels van het Rijk

Er is geen beleid of regelgeving welke direct stuurt op dieren aantallen op regionaal of bedrijfsniveau. Wel zijn er regels voor groei in 'landsdelen' vanuit het Rijk. Gelderland behoort tot het concentratiegebied 'Oost': Gelderland, Overijssel en Utrecht. De compartimentering verbiedt dat er dierrechten worden verplaatst van buiten dit gebied. Een bedrijf dat varkens of pluimvee houdt, heeft dierproductierechten nodig. Deze mogen binnen het gebied Oost worden gesplitst, overdragen of verplaatst. Daar gelden regels voor. Deze dierrechten zijn gebaseerd op de derogatie van EU-normen voor maximale mestproductie (uitbreiden kan pas als een ander bedrijf stopt).

- vanuit de provincie geldt verder: er is geen nieuwvestiging mogelijk. Uitbreiden kan alleen grenzend aan een bestaand bedrijf.

Autonome ontwikkeling FoodValley – zorgen voor verbeteringen in het gebied

In de FoodValley en een deel van de Noord Veluwe is sprake van een verhoogde dichtheid met veehouderijen. In de rest van de provincie is sprake van meer geïsoleerde gevallen.

Voldoen aan wettelijke milieuregels

Volgens de huidige milieuregels voldoet de provincie aan de wettelijke milieuregels. In Europa geldt 40 µg/m³ als grenswaarde voor de jaargemiddelde concentratie van fijn stof. De grenswaarden uit de Wet luchtkwaliteit bedragen voor zowel NO₂ als PM₁₀ 40 µg/m³ jaargemiddeld. In alle delen van de

provincie Gelderland blijft de achtergrondconcentratie ver beneden de 30 µg/m³ voor PM₁₀. Daarmee voldoet de FoodValley in de huidige situatie aan de wettelijke randvoorwaarden.

Sinds 2012 kunnen gebieden worden aangewezen waar sprake is van structurele grenswaardeoverschrijdingen en op 22 maart 2013 is via de Regeling NIBM rondom Barneveld een dergelijk gebied aangewezen. Dit gebied dat bestaat uit delen van de gemeenten Barneveld, Ede, Renswoude en Scherpenzeel en is weergegeven in figuur 4.25 van de PlanMER. Uit de monitor van het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL) is gebleken dat in dit gebied de grenswaarden voor PM₁₀ worden overschreden, of zijn de concentraties zo hoog zijn dat vrijwel iedere nieuwe activiteit zal leiden tot nieuwe overschrijdingen. Daarom is het noodzakelijk om in dit gebied de toepassing van de NIBM-grondslag te beperken voor veehouderijen die meer dan 800 kg fijn stof per jaar emitteren. Anders zouden nog meer overschrijdingen van de grenswaarden voor PM₁₀ kunnen plaatsvinden.

Beperking van de toepassing van NIBM betekent niet dat in de aangewezen gebieden geen ontwikkelingen meer mogelijk zijn voor bedrijven die meer dan 800 kg fijn stof per jaar emitteren. Er blijft een mogelijkheid voor (veehouderij)bedrijven om uit te breiden. Dan moet wel aannemelijk gemaakt moet worden dat:

- aan de grenswaarden wordt voldaan, of
- dat er geen sprake is van een verdere verslechtering, of
- dat een project in het NSL past

Kortom, in de FoodValley, en in mindere mate in de Noord-Veluwe, zijn er kansen om een (substantiële) verbetering te realiseren. Echter: de verbeteringen die met het Plussenbeleid kunnen worden gerealiseerd, zijn 'bijvangst' bij groei. Het Plussenbeleid is niet bedoeld als instrument om de luchtkwaliteit in het gebied te verbeteren. Naast het Plussenbeleid werken de provincie, de gemeenten Ede, Barneveld, Scherpenzeel en Renswoude (Utrecht) samen met de sector, de GGD en de WUR aan een aanpak in de gebieden met hoge concentraties fijn stof in die gemeenten. Hierover wordt op reguliere wijze geïnformeerd (PS2016-587). Dit leidt zowel vanuit het perspectief van het leefmilieu, als vanuit het perspectief van de volksgezondheid, tot een situatie die kan worden verbeterd. De milieukwaliteit, en daarmee ook de gezondheidssituatie, kan verbeteren door emissiereducerende maatregelen.

Aanvullend flankerend autonoom beleid

Andere flankerende beleidsinstrumenten rond veehouderij en de verbetering van de omgevingskwaliteit zijn te noemen, zoals:

- de aanpak van FoodValley voor verbetering van de luchtkwaliteit,
- de gesprekken van FoodValley met de pluimveesector,
- het sloopfonds van FoodValley,
- de plannen van de varkenshouderij om binnen de sector kwaliteit te stimuleren en bedrijven die willen stoppen ook echt te laten stoppen.

In de statenbrief Vitaal Platteland die Gedeputeerde Staten op 24 oktober 2016 hebben vastgesteld (PS2016) is een nadere beschouwing opgenomen van die zaken die de provincie en partners in meest brede zin op dit moment al doen en voornemens zijn nog te gaan doen. Zie deze brief voor meer informatie die is opgenomen als bijlage 1. In bijlage 2 is daarnaast een overzicht opgenomen van zaken die de provincie de afgelopen jaren doet en heeft gedaan.

Toelichting keuze: wat valt onder een plus?

Over de aard van wat deze maatregelen zijn, is het volgende in de Omgevingsvisie (waarnaar de Omgevingsverordening verwijst) uitgewerkt:

“Het gaat bij aanvullende maatregelen niet over gangbare maatregelen die al vanuit bestaande vigerende beleidskaders nodig zijn. Aanvullende maatregelen zijn extra maatregelen ter verbetering van de ruimtelijke kwaliteit op het terrein van landschappelijke inpassing, milieu- en dierenwelzijn de groeiruimte.

Gemeenten werken vooraf in beleid uit of zij in in bepaalde gebieden lokale of regionale aandachtspunten zien voor de inhoudelijke focus van deze aanvullende maatregelen vanuit een goede ruimtelijke ordening. Deze inhoudelijke focus zal daarvandaan meer of minder sturend zijn voor de aard van de genoemde aanvullende maatregelen passend bij de aard van een gebied. Gemeenten kunnen de accenten in de inhoudelijke focus van de aanvullende maatregelen eerst in regionaal verband uitwerken. Ofwel om het beleid dat – nadat het regionaal is verwoord zelf nader aan scherpen.

Conform de aankomende Nationale Omgevingsvisie en Omgevingswet verwacht de provincie dat gemeenten actief beleid voeren op aandachtspunten in hun gebied. Aandachtspunten die vanuit een goede ruimtelijke ordening lokaal en in een gebied (regionaal) aandacht verdienen. Wij geven hieronder aan om welke gebieden het gaat en wij verwachten dat gemeenten deze rol ook actief oppakken.

De provincie verwacht van gemeenten dat zij op de volgende zaken sturing geven in de uitwerking van het lokaal maatwerk om vanuit een goede ruimtelijke ordening aanvullende maatregelen te vragen:

- aanvullende maatregelen voor fijn stof (onderdeel van een milieu-plus) in de regio FoodValley om de totale achtergrondbelasting te verbeteren in het gebied (link naar Atlas Leefomgeving),
- aanvullende maatregelen voor geur (onderdeel van een milieu-plus) in de regio FoodValley. Zie bijlage Geurhinder als gevolg van geurachtergrondconcentratie,
- op basis van de urgentie over leegstand in het buitengebied (ruimtelijke kwaliteits-plus) in de regio Achterhoek zijn er extra maatregelen nodig die de landschappelijke kwaliteit verbeteren en sloop bevorderen.”

In de Omgevingsvisie zijn vervolgens de maatregelen uitgewerkt waaraan wordt gedacht als het gaat om ‘plus-maatregelen’. Dit is uitgewerkt onder het kopje “ondergrens van de extra duurzaamheidsmaatregelen (wat zijn ‘plus-investeringen’):

Ruimtelijke kwaliteit

Hier gaat het om maatregelen die verder gaan dan standaard beleid. Aanvullende maatregelen zijn bijvoorbeeld extra investeringen in:

- extra streekeigen beplanting,
- fruitbomen,
- loop- en wandelpaden,
- bezichtigingsruimte,
- bijdrage aan een ecologische verbindingzone,
- sloop van vrijkomende agrarische bebouwing.

Milieu

Hier gaat het om maatregelen die verder gaan dan standaard beleid. Aanvullende investeringen zijn bijvoorbeeld:

- filtersysteem,
- afzuigsysteem,
- luchtwassysteem,
- biofilter.

Het gaat bij aanvullende maatregelen niet op de gangbare emissie reducerende technieken of gangbare BBT. Wat gangbaar is, is o.m. omschreven in artikel 1.1 van de Wabo. Dit verschilt per

diersoort, per jaar en per gebied. Voor ammoniak kan in het kader van aanvullende BBT-maatregelen bijvoorbeeld gekeken worden naar kolom C van "Besluit emissiearme huisvesting" gepubliceerd in Staatscourant d.d. 25/6/2015 waarin gewenste grenswaarden voor 2018 worden genoemd. De ondernemer moet aantonen waarom zijn maatregel voor een plus in aanmerking komt en moet dat expliciet maken. Het is aan de gemeente om deze afweging te beoordelen.

Dierwelzijn

Hier gaat het om fysieke maatregelen die verder gaan dan standaard beleid. Aanvullende maatregelen zijn bijvoorbeeld gericht op:

- oppervlakte,
- groepsgrootte,
- stalinhoud,
- voorkomen hittestress,
- schuurvoorziening,
- erfverharding,
- hygiënesluis,
- mestafvoerpunten.

Voorbeelden van maatregelen op het gebied van ruimtelijke kwaliteit, milieu en dierwelzijn zijn ook te vinden in de Maatlat Duurzame Veehouderij en het Beter Leven Keurmerk (sterrenstelsel) en Milieukeur. Deze certificaatsystemen zijn waardevol omdat zij aangeven wat in algemeenheid duurzamere stalconcepten zijn. Zij geven ondernemers houvast om duurzamere stalconcepten toe te passen door fiscaal voordeel te bieden. De controle op de uitvoering van de maatregelen wordt door een onafhankelijke instantie uitgevoerd. Jaarlijks worden deze systemen met stakeholders en ondernemers besproken en vinden er actualisaties plaats.

Bedrijfsvoeringsmaatregelen zijn niet aan te merken als een extra maatregel. Ook de volgende zaken zijn niet aan te merken als een extra maatregel

- een goede erfinpassing,
- rekening houden met landschappelijke en natuurkwaliteiten,
- voldoen aan milieunormen of aan normen voor dierwelzijn,
- emissiereducerende milieutechnieken (gangbare BBT cf Wabo artikel 1.1) die al standaard worden voorschreven.

Als peildatum voor 'wat een extra maatregel is' geldt de datum van de ter inzage legging van het ontwerpbesluit door de gemeente: dat kan een ontwerp bestemmingsplan/wijzigingsplan zijn maar ook een ontwerp omgevingsvergunning.

In de ontwerp-Omgevingsvisie is nu als een norm gegeven voor een "plus", namelijk de norm voor een investeringsbijdrage. Die norm is tussen de 15 à 20 euro per vierkante meter bruto staloppervlakte van de uitbreiding. De kern van het Plussenbeleid is dat de ondernemer bij de uitbreiding iets extra's doet voor zijn omgeving. De tegenprestatie in de vorm van een of meer fysieke maatregelen moet in balans zijn met de uitbreiding en de verwachte rentabiliteit van de investering. Centraal staat daarmee de vraag 'we hebben 20.000 euro, wat kunnen we daarmee in deze omgeving en wat vinden de burens daarvan'?

Gemeenten geven aan deze norm nader invulling. Uit het overleg met gemeenten is gebleken dat zij hun verantwoordelijkheid daarin serieus nemen. Gemeenten zullen daar waar nodig de bestaande samenwerkingsverbanden in de regio aanwenden om tot objectieve berekeningen te komen. Daar waar geen regionale samenwerkingsverbanden zijn, is inschakeling van een onafhankelijke deskundige (zoals de SAAB, Stichting Advisering Bouwplannen) aangewezen. We hebben er geen bezwaar tegen als de beste oplossingen en maatregelen voor het bedrijf en omgeving ook worden 'terugverdiend'. Hetzij door het bedrijf in de bedrijfsvoering hetzij door fiscale gunstige voorwaarden vanuit andere certificaten. Op deze manier kan ook een win-win situatie ontstaan.

"Met betrokken partijen is gezocht naar een meer eenvoudige manier voor de verrekening. Een verrekening die past bij een ruimtelijke ordening. Ook is gekeken of er variatie mag zijn in de hoogte van het bedrag. Een afrekeningmethodiek die aan deze 8%-investeringsomvang recht doet, is een bedrag te vragen ter waarde van 15-20 euro per vierkante meter bruto stalvloeroppervlakte uitbreiding. De gedachte hierachter is dat er ruimte is om ter plaatse een afweging te maken.

In sommige gebieden in Gelderland liggen mogelijk geen nadere aandachtspunten vanuit het oogpunt van de provincie of gemeente. Het voorstel is dat in die gebieden de wensen van de ondernemer en zijn omgeving maximaal sturend zijn voor de aard en hoeveelheid van de maatregelen. D.w.z. als de ondernemer kan aantonen dat hij voldoet aan wensen van de omgeving, dan kan ook een bedrag van minder dan 15 euro mogelijk zijn.”

Toelichting 8% investeren

In de ontwerp-Omgevingsvisie is nu als een norm gegeven voor een “plus”, namelijk de norm voor een investeringsbijdrage. Die norm is tussen de 15 à 20 euro per vierkante meter bruto staloppervlakte van de uitbreiding. De kern van het Plussenbeleid is dat de ondernemer bij de uitbreiding iets extra's doet voor zijn omgeving. De tegenprestatie in de vorm van een of meer fysieke maatregelen moet in balans zijn met de uitbreiding en de verwachte rentabiliteit van de investering. Centraal staat daarmee de vraag ‘we hebben 20.000 euro, wat kunnen we daarmee in deze omgeving en wat vinden de burens daarvan’?

Gemeenten geven aan deze norm nader invulling. Uit het overleg met gemeenten is gebleken dat zij hun verantwoordelijkheid daarin serieus nemen. Gemeenten zullen daar waar nodig de bestaande samenwerkingsverbanden in de regio aanwenden om tot objectieve berekeningen te komen. Daar waar geen regionale samenwerkingsverbanden zijn, is inschakeling van een onafhankelijke deskundige (zoals de SAAB, Stichting Advisering Bouwplannen) aangewezen. We hebben er geen bezwaar tegen als de beste oplossingen en maatregelen voor het bedrijf en omgeving ook worden ‘terugverdiend’. Hetzij door het bedrijf in de bedrijfsvoering hetzij door fiscale gunstige voorwaarden vanuit andere certificaten. Op deze manier kan ook een win-win situatie ontstaan.

“Met betrokken partijen is gezocht naar een meer eenvoudige manier voor de verrekening. Een verrekening die past bij een ruimtelijke ordening. Ook is gekeken of er variatie mag zijn in de hoogte van het bedrag. Een afrekeningmethodiek die aan deze 8%-investeringsomvang recht doet, is een bedrag te vragen ter waarde van 15-20 euro per vierkante meter bruto stalvloeroppervlakte uitbreiding. De gedachte hierachter is dat er ruimte is om ter plaatse een afweging te maken.

In sommige gebieden in Gelderland liggen mogelijk geen nadere aandachtspunten vanuit het oogpunt van de provincie of gemeente. Het voorstel is dat in die gebieden de wensen van de ondernemer en zijn omgeving maximaal sturend zijn voor de aard en hoeveelheid van de maatregelen. D.w.z. als de ondernemer kan aantonen dat hij voldoet aan wensen van de omgeving, dan kan ook een bedrag van minder dan 15 euro mogelijk zijn.”

De opdracht in 2014 van de Staten was om een Plussenbeleid te maken voor toekomstige groeiruimte: ruimte die nog niet in bestemmingsplannen verankerd was en waarvoor een aanpassing van het bestemmingsplan nodig was. Ervan uitgaande dat in bestemmingsplannen nog mogelijkheden zijn die nog niet vergund dan wel benut zijn, zou dit betekenen dat onbenutte planologische ruimte niet onder het Plussenbeleid zou vallen. M.a.w. groei van 0,7 naar 1,5 ha zou de komende jaren zonder aanvullende kwalitatieve voorwaarden mogelijk blijven - als er nu al ruimte in een bestemmingsplan aanwezig is hiervoor.

Een zienswijze van de GNMF op dit onderdeel n.a.v. de NRD heeft ertoe geleid daarom besloten is om te onderzoeken of het Plussenbeleid in deze bestaande bestemmingsplannen ook van toepassing kan worden. Dus op de latente ruimte in bestemmingsplannen die nog niet benut is.

Hierover is veel gesproken met de Staten en met gemeenten. Het gesprek ging over de vraag of met het doorzetten van aanvullende kwalitatieve voorwaarden op bestaande niet benutte planologische ruimte niet de 'bestaande rechten' zouden worden aangetast? Niet benutte ruimte in een bestemmingsplan wordt door veel betrokken partijen als een 'recht' gezien.

Het bleek de provincie Gelderland in het algemeen een zo ruim overgangsrecht heeft m.b.t. niet benutte ruimte in bestaande bestemmingsplannen dat de provinciale verordening de beschikbare ruimte tot in de eeuwigheid respecteert, ook als het bestemmingsplan wordt herzien.

Mede n.a.v. de zienswijze van de GNMF op de NRD is bespreekbaar geworden: een aanpassing hiervan. Dit heeft ertoe geleid dat Gedeputeerde Staten na uitgebreid overleg medio 2016 hebben voorgesteld om het ruime overgangsrecht van de provincie niet langer onverkort op de niet-grondgebonden veehouderij van toepassing te laten zijn.

"Wij willen gemeenten een redelijke termijn geven om hun bestemmingsplannen in overeenstemming te brengen met het Plussenbeleid. Aangesloten wordt bij de in de Wet ruimtelijke ordening gegeven termijn van tien jaar, waarbinnen een bestemmingsplan in ieder geval geactualiseerd dient te zijn. Dit geeft gemeenten voldoende ruimte om op een moment dat actualisatie aan de orde is het bestemmingsplan aan te passen aan het Plussenbeleid zonder dat dit op korte termijn extra arbeidscapaciteit kost. De oudere bestemmingsplannen zullen eerder - binnen de termijn van twee jaar moeten worden herzien waardoor deze sneller in lijn worden gebracht met het Plussenbeleid. Met deze set aan maatregelen blijven de bestaande mogelijkheden tot uitbreiding in vigerende bestemmingsplannen in stand en treden de aanvullende voorwaarden van het Plussenbeleid in werking binnen de genoemde termijnen."

Discussienotitie Veehouderij in de omgevingsvisie

1 aanleiding

In de Statencommissie LCJ op 11 april is uitgebreid gesproken over de notitie “Duurzame veehouderij: ruimtelijke zonering”. In dat kader heeft u aangegeven behoefte te hebben aan een verdere concretisering en daarover nogmaals met ons college van gedachte te willen wisselen. Dat zou dan een belangrijke input kunnen vormen voor de nieuw op te stellen omgevingsvisie. Ons college heeft toegezegd najaar 2012 te komen met een verdere uitwerking van het toekomstig beleid voor de Gelderse veehouderij. Voorliggende “Discussienotitie Veehouderij in de omgevingsvisie” komt aan die toezegging tegemoet.

Met het begrip discussienotitie geeft ons college aan dat er nog geen sprake is van nieuw beleid. Het gaat om een bouwsteen die in de komende maanden in een breed planvormingsproces een rol zal spelen. Gelderse burgers, maatschappelijke organisaties en marktpartijen leveren op verschillende manieren ideeën, bouwstenen en standpunten aan. Ook de uitwerkingsstap per regio zal nog vorm moeten krijgen. Dat alles zal voorjaar 2013 tot een integrale afweging en besluitvorming moeten leiden. In mei 2013 kunt u van ons een ontwerp-omgevingsvisie verwachten.

Nieuwe trends en ontwikkelingen vragen om een nieuw proces en een nieuwe inhoud voor de Gelderse omgevingsvisie. Niet werken vanuit het verleden maar juist denken vanuit de gewenste duurzame toekomst en daarbij de vraag stellen “hoe kan het provinciale beleid een stimulerende bijdrage daaraan leveren”.

Die toekomst moeten we verkennen met onze samenwerkingspartners. Nieuw Gelders beleid is alleen maar effectief als het gedragen wordt en dus samen ontwikkeld wordt met ondernemers, onderzoekers en onderwijs, met belangenvertegenwoordigers en maatschappelijke organisaties en met mede(semi) overheden. Vanuit de Gelderse land- en tuinbouworganisatie (LTO) en vanuit het netwerk Betuwse Bloem zijn bouwstenen aangeleverd ten behoeve van de omgevingsvisie.

Op het vlak van land- en tuinbouw hebben we ten behoeve van een goed Gelders omgevingsvisie onze partners opgezocht. Afgelopen maanden zijn enige discussie / -gesprekstafels georganiseerd. Doel is geweest om met veel partijen de toekomst te verkennen. Welke trends zijn te (voor)zien en kunnen (of zelfs moeten) we er iets mee in onze nieuwe omgevingsvisie. Voor zover deze gesprekken reeds zijn gevoerd zijn de resultaten al benut bij het schrijven van voorliggende statennotitie. Deze statennotitie zal in het voortgaande open planproces rond het opstellen van de omgevingsvisie een belangrijke rol spelen.

Ons college wenst met voorliggende statennotitie ook de discussie met uw Staten te voeren. Het is daarbij wenselijk in dit stadium accent te leggen op de doelen die we zouden willen bereiken en niet te snel terecht te komen in een discussie over de instrumenten.. Wij willen graag uw mening horen en zullen die bij de verdere beleidsafweging betrekken.

2 Algemeen

De land- en tuinbouw kenmerkt zich door een grote dynamiek. Markten worden steeds opener en het beschermend gemeenschappelijk landbouwbeleid van Europa wordt afgebouwd. In deze open marktwerking speelt een lage kostprijs een essentiële rol. Tegelijkertijd moet de landbouw duurzamer en groener worden en wordt ze gevraagd te investeren in milieu, dierwelzijn, volksgezondheid, voedselveiligheid, klimaat. Veel bedrijven stoppen in deze race hetgeen de schaalvergroting van de “blijvers” verder aanjaagt. De schaalvergroting op haar beurt roept weer maatschappelijke weerstand op. Andere ondernemers kiezen voor verbreding.

De provincie wil een concurrerende landbouw in Gelderland behouden maar wel een landbouw die goed is voor mens, dier en omgeving en daarmee kan rekenen op een breed maatschappelijk draagvlak. Per sector liggen er verschillende opgaven waaraan gewerkt moet worden. Was het in het verleden zo dat de overheid een centrale rol vervulde, meer en meer nemen ketenpartijen en ngo's de regie over. Meer en meer wordt vraag gestuurd gewerkt. Eisen ten aanzien van de productie, controle en sanctie worden vanuit de keten ingevuld. De overheid vervult een faciliterende rol.

De opgaven per sector variëren en vergen een verschillende ondersteunende rol vanuit de overheid. Voor het provinciale omgevingsvisie is de vraag “welke ruimte kunnen we de ondernemers bieden om de gewenste ontwikkeling maximaal te ondersteunen?” Dat wil overigens niet zeggen dat alles overal moet kunnen. Generiek maar zeker ook voor gebieden waar andere functies eisen stellen aan de kwaliteit van de (milieugebruiks)ruimte, zullen duidelijke randvoorwaarden moeten worden gesteld. Het gaat er dan niet zozeer om te verbieden maar meer om te verleiden. Ontwikkelingen zijn mogelijk als ze voldoen aan de gewenste duurzame ontwikkeling en kunnen rekenen op maatschappelijk draagvlak.

Alvorens in te zoomen op de belangrijkste productierichtingen in de Gelderse veehouderij: de melkveehouderij en de intensieve veehouderij (paragraaf 4 en 5), wordt eerst nader ingegaan op enige algemene tendensen (paragraaf 3). Bij deze tendensen gaat het zowel om inhoudelijke ontwikkelingen in de veehouderij als om een veranderende omgeving waarin de overheid een andere positie inneemt.

In deze notitie staat de veehouderij centraal. Ook beleidsitems als multifunctionele landbouw, hergebruik vrijkomende agrarische bedrijfsgebouwen, biobased economy, klimaat/energie en bescherming bijzondere gebieden – onderwerpen die in de omgevingsvisie een plek zullen krijgen - worden in deze discussienotitie niet uitgewerkt. Waar relevant wordt hooguit een verwijzing gemaakt naar de uitdagingen die er op die terreinen liggen.

3 Verbinden en samenwerken

Veranderingen gaan snel. Wat gisteren nog ondenkbaar leek, is vandaag onmisbaar. Ontwikkelingen zijn moeilijk te voorspellen maar er zijn enige tendensen waar te nemen die in elk toekomstscenario terug komen. Specifiek voor de land- en tuinbouw gaat het dan om:

- De welvarende (stedelijke) bevolking stelt in toenemende mate eisen aan hun voedsel. Op vlak van smaak, gezondheid, dierwelzijn, milieu, klimaat dienen producenten te voldoen aan de maatschappelijke eisen.
- De marktpartijen nemen het voortouw in duurzaamheidsopgaven. De overheid wordt alleen gevraagd daar waar nodig de transitie te faciliteren.
- De markt werkt meer vanuit netwerken. Alle schakels in de keten (van land tot klant) werken samen om de consument te bedienen. Aanbod gestuurde productie verschuift naar vraag gestuurd. De specifieke eisen van de consument worden in de keten verankerd. De IKB (Integrale Keten Beheersing) eisen worden door de ketenpartijen zelf inhoud gegeven en ook gecontroleerd.
- Om in de keten efficiënt te blijven produceren blijven processen als schaalvergroting en specialisatie optreden.
- Een vrije (wereld)markt leidt tot sterkere fluctuaties in voedselprijzen. Een groeiende wereldbevolking, een verschuiving in het eetpatroon naar meer dierlijke producten en een groeiende oppervlakte voor de productie van bio-brandstoffen zetten het thema voedselzekerheid weer vol op de agenda. Bij goede oogsten is er sprake van overvloed en lage prijzen terwijl een misoogst in een belangrijk productiegebied direct kan leiden tot zeer hoge prijzen.
- Veel bedrijven halen onvoldoende inkomen in de gangbare productie en zoeken aanvulling door het bewerken of vermarkten van hun producten, door te produceren in marktniches of door naast de landbouw een niet agrarische activiteit te ontwikkelen. (verbrede landbouw / multifunctioneel platteland)

Van ondernemers wordt ondernemerschap gevraagd. Zij moeten snel in kunnen springen op veranderingen in de markt en maatschappelijke eisen. Nieuwe producten en innovaties in

productiewijze vragen accuraat handelen. Dit vraagt van de overheid duidelijke beleidskaders en snelle vergunningenprocedures. De overheid lijkt onvoldoende op deze dynamiek in te springen. De vanuit het verleden ontwikkelde zorgvuldige procedures passen vandaag niet meer bij modern ondernemerschap. Regels en procedures dreigen innovaties te blokkeren. Burgers ervaren meer en meer afstand tot de overheid. Door een terugtrekkende overheid (kerntaken) en bezuinigingen nemen burgers meer het heft in eigen handen. Denk aan vrijwilligers- en burgerinitiatieven op het vlak van openbaar vervoer, dorpsvoorzieningen, decentrale energieopwekking. Actief burgerschap doet de grens tussen burgers, bedrijven en (lokale) overheid vervagen.

Burgerinitiatieven en actief anticiperende marktpartijen geven inhoud aan een veranderend rolpatroon en de overheid wordt zich meer en meer bewust dat doelen alleen maar bereikt kunnen worden met draagvlak én door samenwerking. Dat vergt een andere houding van de overheid die zich laat samenvatten in begrippen als: meer luisteren, procesgericht, richtinggevend, inspireren, faciliteren en participeren. Voor de nieuw op te stellen omgevingsvisie zou dit kunnen betekenen dat er meer ruimte komt voor passende regionale / lokale invulling en dat andere partijen verantwoordelijkheid krijgen voor de uitvoering. Voor de concrete beleidsteksten houdt dit in dat:

- De opgave centraal staat: we sluiten aan bij de maatschappelijke behoefte in relatie tot de opgave (van buiten naar binnen)
- Het beleid ontwikkelingsgericht wordt geformuleerd met als centrale vraag : hoe kan het provinciale (omgevings)beleid een stimulerende bijdrage leveren aan “de gewenste ontwikkeling? Van toelatingsplanologie naar uitnodigingsplanologie, van verbieden naar verleiden, van vinken naar vonken.
- Niet het middel maar het doel centraal moet worden gesteld; deze benadering geeft meer ruimte voor maatwerk en past bij de hoge maatschappelijke dynamiek

Uitvoering door partijen in het veld. Teveel is in het verleden naar de overheid gekeken Die moet het maar oplossen. Omgekeerd heeft de overheid zich te gemakkelijk als probleemeigenaar opgesteld. Zo hebben we afgelopen jaren nagenoeg alle maatregelen voor het verbeteren van de verkaveling voor onze rekening genomen, terwijl deze een goed economisch rendement opleveren. Voor gebieden waar een enkelvoudige landbouwkundige inrichtingsopgave ligt kan de verantwoordelijkheid bij de sector worden neergelegd. Kosten voor het proces kunnen grotendeels worden opgebracht door de ondernemers die van de kavelruil voordelen ondervinden.

4 Melkveehouderij

De toekomst van de melkveehouderij wordt in Nederland gunstig ingeschat. Een sterke zuivelketen, een goede infrastructuur, een sterke bedrijfsstructuur (gemiddeld 70 melkkoeien per bedrijf) en het hoge vakmanschap van de agrariër zijn de sterke punten. Grootste belemmering is de schaarste aan en de hoge prijs van de cultuurgrond. Met de beoogde beëindiging van de Europese melkquotering wordt een nationale productiegroei van 10 tot 20% verwacht. Door de afbouw van de directe inkomenssteun vanuit het gemeenschappelijk Europees landbouwbeleid zal het bedrijfsinkomen in toenemende mate in de open (wereld)markt moeten worden verdiend. Kostprijsbeheersing zal een belangrijke drijfveer zijn voor melkveebedrijven. In die lijn zal een verder automatisering(robotisering) specialisatie en schaalvergroting optreden. De bedrijven zullen hun productie moeten verduurzamen. De maatschappelijke eisen hebben betrekking o.a. op de vermindering van de ammoniakemissie, de optimalisatie van stofstromen (groene kringlopen), een verhoging van het dierwelzijn, het verlagen van het antibioticagebruik, een verlaging van de emissie van broeikasgassen, het gebruik van groene (zelf opgewekte) energie en een goede ruimtelijke en landschappelijke inpassing.

De melkveehouderij is sociaal economisch en qua ruimtegebruik de belangrijkste productietak in Gelderland. De oppervlakte van Gelderland bestaat voor 60% uit agrarische cultuurgrond die met name in gebruik is bij de ruim 3000 melkveehouders. Eén op de 7 Nederlandse melkkoeien loopt in Gelderland. De Gelderse bedrijfsstructuur is in vergelijking met het nationale gemiddelde iets ongunstiger: de bedrijfsgrootte is iets kleiner en het aantal bedrijfskavels iets groter. Ondanks deze verschillen mogen bovengenoemde landelijke trends en ontwikkelingen de komende jaren ook in Gelderland verwacht worden.

4.1.1 Gelderse visie melkveehouderij

Provincie Gelderland wenst een concurrerende melkveehouderij te behouden die duurzaam produceert. Het beleid in de omgevingsvisie zal hiertoe ruimte moeten bieden en zal ondernemers moeten uitdagen om (versneld) te investeren in de gewenste verduurzaming. De beoogde groene en duurzame landbouw past niet alleen in een aantrekkelijk landschap, maar levert er ook een belangrijke bijdrage aan. Minder emissies en gesloten mineralenkringen geven meer ruimte aan biodiversiteit in het cultuurlandschap en verminderen de spanning met het beheer van de natuurgebieden.

Dit streefbeeld is echter nog geen werkelijkheid. Mestscheiding (dunne en dikke fractie), mestraffinage en valorisatie zal kunstmest overbodig moeten maken. Dit kan op bedrijfsschaal maar ook centraal en grootschalig invulling krijgen. Nieuwe stalsystemen zullen moeten worden ontwikkeld die een hoog dierwelzijn combineren met lage emissies. De verdergaande schaalvergroting vergt ook permanente aanpassing van de kavelstructuur. Zowel ligging van de grond bij de bedrijfsgebouwen, als de kavelvorm en de kavelgrootte zijn daarbij van belang. In de gebieden met veel houtwallen en landschapselementen (coulissenlandschap) mag de kavelvergroting echter niet ten koste gaan van de kleinschaligheid.

De melkveehouderij is een grondgebonden productietak. Nagenoeg alle bedrijven winnen het ruwvoer op het eigen bedrijf of kopen dat op korte afstand van het bedrijf aan. Het overgrote deel van de melkkoeien wordt ook nog geweid. Beweiding loopt echter terug en er zijn signalen dat een groeiend aantal bedrijven voor ruwvoer niet langer (lokaal) zelfvoorzienend zal zijn. Bedrijfsontwikkeling is nodig om concurrerend te blijven. Zeer grote bedrijven die ruwvoer over grote afstanden moeten aanvoeren en mest moeten afvoeren, passen echter niet in de gewenste verduurzaming van de melkveehouderij. Aspecten als milieu, transportbewegingen en ruimtelijke kwaliteit tasten het breed maatschappelijk draagvlak en het imago van de sector aan.

4.1.2 Kansen en bedreigingen; opgaven voor de Gelderse omgevingsvisie

Om de visie te realiseren, om actief ondersteuning te geven aan de diverse opgaven, zijn voor de melkveehouderij onderstaande punten relevant voor de op te stellen omgevingsvisie.

1. Verduurzaming van de melkveehouderij vergt nieuwe stalsystemen en aanpassingen in de bedrijfsvoering. Deels is die kennis beschikbaar voor aan ander deel dient deze nog ontwikkeld en beproefd te worden. Vanuit het Budget duurzame veehouderij zullen wij vernieuwende projecten ondersteunen. In meerdere van onderstaande punten geven wij nader invulling aan de verduurzamingsopgave.
2. Een goede verkaveling is van groot belang voor het behouden van een concurrerende melkveehouderij in Gelderland. De melkveehouderij heeft al te maken met een relatief iets kleinere bedrijfsomvang en matige verkavelingsstructuur. Actieve inzet van de provincie, met inzet van Europese middelen, blijft van groot belang. Wel zal de verantwoordelijkheid en een groter deel van de kosten voor verkavelingsmaatregelen verschuiven naar de ondernemer (die er structureel voordeel van ondervindt) c.q. de sector. De provincie zal vanuit de wettelijke mogelijkheden die de provincie heeft vanuit de Wet Inrichting Landelijk Gebied (WILG), verkavelingsprojecten mede ondersteunen. Het hebben van zoveel mogelijk cultuurgrond bij de bedrijfsgebouwen heeft naast landbouweconomische ook een aantal maatschappelijke voordelen: koeien in de wei (landschap), milieu, minder tractoren op de openbare weg (verkeersveiligheid). Bij ruilprocessen kunnen bovendien doelen op het vlak van landschap, water en natuur worden meegenomen. Een voldoende grote huiskavel (verkaveling) stimuleren en ondersteunen we ook om weidegang te behouden.
3. Afgelopen jaren is de pilot "Grootschalig boeren in een kleinschalig landschap" verkend. In de gemeente Lochem is in het pilotgebied geanalyseerd hoe de kavelstructuur kan worden verbeterd en tegelijk de kleinschaligheid kan worden behouden. Zoals eerder aan uw commissie toegezegd zullen wij u medio 2013 separaat informeren over de voortgang in deze pilot.
4. De schaalvergroting is ook op de Gelderse gezinsbedrijven noodzakelijk. De inzet van grotere machines en samenhangend daarmee het inschakelen van de agrarisch

loonwerker en het gebruik van automatische melk- en voersystemen betekent dat arbeidsproductiviteit omhoog gaat. Eén arbeidskracht kan en moet met het oog op de kostprijsbeheersing meer koeien verzorgen. Uitgroei van het gezinsbedrijf naar een omvang van twee volwaardige arbeidskrachten, is wenselijk. Deze omvang – in een bepaalde fase bestaand uit grootouder(s) en bedrijfsopvolger - vormt een sterke sociaal economische eenheid: in economisch zin omdat op die schaal bepaalde investeringen rendabel kunnen worden gedaan en sociaal omdat tussen beide arbeidskrachten de taken efficiënt kunnen worden verdeeld en regelmatig een vrij weekend tot de mogelijkheden behoort. In onze omgevingsvisie willen we de ruimte bieden voor concurrerende gezinsbedrijven.

5. De schaalvergroting zal de komende jaren (ná afschaffing van de Europese melkquoteringsregeling april 2015) versterkt doorgaan. Daarbij is er niet alleen sprake van organische groei maar op een aantal bedrijven van forse schaalessprongen tot een omvang van meer dan 2 arbeidskrachten. Het ontstaan van zeer grote melkveehouderijbedrijven die hun ruwvoer over grote afstanden moeten aanvoeren en de mest weer moeten afvoeren achten wij echter niet duurzaam. In onze omgevingsvisie nemen we daarom voor melkveebedrijven die boven de omvang van twee arbeidskrachten willen doorgroeien de eis op van “grondgebondenheid”. Grondgebonden wil zeggen dat het bedrijf binnen een beperkte afstand van het bedrijfsgebouw dient te beschikken over voldoende cultuurgrond (eigendom of langjarige pacht) om in de ruwvoerbehoefte van de veestapel te kunnen voorzien. Om hierop te kunnen sturen zal het begrip grondgebondenheid juridisch nader moeten worden gedefinieerd.
6. Voor de melkveehouderij leggen we geen vaste bouwblokmaat vast in ons omgevingsbeleid. De grondgebondenheid (zie vorige punt) geeft al een forse beperking op de ontwikkeling van de schaalgrootte. Toepassen van een starre bouwblokmaat zal bovendien remmend kunnen werken op dierwelzijn, mestbewerking, bio-vergisting etc.
7. Meer dieren maar bovendien meer ruimte per dier vanuit dierenwelzijn, zorgen ervoor dat grote stallen zullen worden gebouwd. Om goedkoper te bouwen worden bovendien nieuwe materialen / andere vormen benut zoals kassenbouw, zadeldak, serrestallen etc. Van de ondernemer wordt gevraagd vroegtijdig te communiceren met burens, gemeente, welstandcommissie en bij de planontwikkeling ook deskundigheid van architect en landschapsontwerper te benutten. Een beeldkwaliteitsplan kan een goed hulpmiddel zijn om de ruimtelijke kwaliteit te borgen zowel op de schaal van het nieuwe gebouw, de schaal van het erf als het omringende landschap.
8. Vanuit het principe zuinig en zorgvuldig ruimtegebruik worden bij de vestiging van nieuwe grondgebonden bedrijven in eerste instantie bestaande vrijkomende agrarische locaties benut. De vestiging van een nieuw bedrijf is wel mogelijk als een bedrijf moet verplaatsen voor het realiseren van publieke belangen dan wel verplaatst wordt omdat de huidige locatie geen ontwikkelingsruimte biedt. De vestiging is gekoppeld aan de ligging van de cultuurgrond en is daarmee grond- en locatiegebonden.
9. Bedrijven moeten voldoen aan generieke (wettelijke) eisen op het vlak van volksgezondheid, veterinaire, dierenwelzijn, mest en mineralen. Het gaat om landelijk beleid, al of niet voorkomend uit Europese richtlijnen, waarvoor het rijk verantwoordelijk is zowel op vlak van verdere beleidsontwikkeling als handhaving. Om het generieke beleid soepel of versneld te implementeren in onze provincie, of om bedrijven te stimuleren om verdergaande (bovenwettelijke) maatregelen te treffen, zullen we vanuit de provincie innovaties en koploper- praktijkbedrijven ondersteunen.
10. Voor een optimale landbouw zijn goede watercondities nodig. In gebieden met een primair agrarische productiefunctie wordt het waterbeheer afgestemd op de wensen vanuit de landbouw. Om verdrogingschade te beperken is het zaak om in het hellend dekzandgebied water langer vast te houden, zowel in de bodem (sponswerking) als meer ruimte in het watersysteem.
11. Duurzaam bodembeheer verdient extra aandacht: verhogen van het organisch stofgehalte op de zandgronden, het tegengaan van bodemverdichting, minder kerende grondbewerkingen, verlaging van gebruik chemische middelen en kunstmestgebruik en optimalisatie van de mineralenstromen. Goed integraal agrarisch bodembeheer draagt bij aan vele doelen zoals klimaat (koolstofbinding), milieu (minder uitspoeling voedingsstoffen), bodemvruchtbaarheid, biodiversiteit en vasthouden van water.
12. Veel Gelderse Natura 2000 gebieden hebben een te hoge stikstofbelasting om de natuurdoelen te kunnen halen. Naast andere bronnen als verkeer en industrie is een

groot deel deze stikstofbelasting afkomstig uit de (melk)veehouderij. Naast een generiek beleid wordt van veebedrijven in de directe omgeving van overbelaste Natura 2000 gebieden een extra inspanning gevraagd. De melkveehouderij vervult echter in deze zones een belangrijke beheerfunctie en dient zich daarom ook toekomstgericht te kunnen ontwikkelen. De Gelderse "Verordening Stikstof en Natura 2000" beoogt de ruimte die ontstaat door krimp en beëindiging van veebedrijven voor een deel weer beschikbaar te stellen aan ontwikkelende melkveebedrijven. Ook zal via stimuleringsbeleid bedrijven worden gevraagd om extra (technische of op het vlak van de bedrijfsvoering) maatregelen te nemen die zorgen voor een daling van de dier- emissie.

5 Intensieve veehouderij

De Nederlandse intensieve veehouderij maakt zowel economisch als maatschappelijk een moeilijke fase door. De opbrengsten stonden afgelopen jaren onder druk terwijl op het vlak van dierenwelzijn verplicht investeringen moesten worden gedaan. Veel bedrijven zijn gestopt. De blijvers daarentegen hebben de investeringen veelal gecombineerd met een forse groei van het bedrijf. Deze schaalvergroting roept in toenemende mate maatschappelijk verzet op. De vele humane Q-koortspatiënten in 2009/2010 hebben de weerstand tegen de intensieve veehouderij verder doen toenemen. Procedures om de nodige vergunningen te verkrijgen nemen vele jaren in beslag.

Dierziekten en volksgezondheid zijn beleidsterreinen waarvoor het rijk verantwoordelijk is. Om antwoord te krijgen op de vraag of omwonenden van veehouderijbedrijven onaanvaardbare gezondheidsrisico's lopen en of aanvullend beleid daartoe noodzakelijk is, heeft het kabinet de Gezondheidsraad om advies gevraagd. Dit advies wordt op korte termijn (november 2012) verwacht. Op basis van dit advies zal het kabinet en de Tweede Kamer een standpunt in moeten nemen. Indien het rijk op grond van volksgezondheid aanvullend beleid vaststelt dan zullen wij dat overnemen en indien dat gewenst is, ook opnemen in onze omgevingsvisie.

Breed gedragen is de mening dat de intensieve veehouderij fundamenteel een andere koers moet gaan varen. In het advies van de commissie Van Doorn en in het Verbond van Den Bosch is dit toekomstbeeld vastgelegd. De ambitie is om in 2020 in de Nederlandse winkels enkel duurzaam geproduceerd vlees te verkopen. Niet de overheid maar de diverse partijen in de keten gaan afspraken maken om dit te realiseren. De overheid wordt gevraagd dit waar nodig te faciliteren. Met dit nieuwe verdienmodel zal de druk op verdere schaalvergroting afnemen. Hoe deze "zorgvuldige veehouderij" er precies uit gaat zien is nog niet bekend. Hiervoor zal nog het nodige onderzoek nodig zijn en zullen innovaties beproefd moeten worden. In het advies van de commissie Van Doorn wordt het dier centraal gesteld, maar zal bij het ontwikkelen van nieuwe stalconcepten een evenwicht moeten worden gevonden met de overige duurzaamheidsaspecten zoals de emissie van geur en ammoniak en het risico op dierziekten.

Het concentreren van (grote aantallen) dieren in een agroproductiepark is een andere optie. In een dergelijk concept kan juist met de best beschikbare techniek een hoge duurzaamheidsgraad worden bereikt. Door de combinatie van veehouderij met plantaardige teelt of visteelt, de combinatie met energieopwekking uit mest en de directe aanlevering van grondstoffen en verwerking van de producten, kan een hoog rendement worden gehaald op het vlak van duurzame veehouderij, verwerking van grondstoffen, valorisatie van rest(afval)stoffen en decentrale opwekking en gebruik van groene energie. Ondanks deze voordelen zal de grootschaligheid van het complex en de concentratie van dieren, veel maatschappelijk vragen blijven oproepen. Door de directe afhankelijkheid (bedrijfsrisico's) tussen de bedrijven is er bij individuele ondernemers terughoudendheid om "in te stappen".

De intensieve veehouderij is voor Gelderland in economisch opzicht een belangrijke productietak. Naast ongeveer 1000 gespecialiseerde hokdierbedrijven komt op veel grondgebonden bedrijven de intensieve veehouderij als neventak voor. Bovendien zijn in Gelderland veel agribusinessbedrijven te vinden in de toelevering en verwerking. Door het hoge vakmanschap, de schaalgrootte en de sterke ketenorganisatie kan de intensieve veehouderij concurrerend werken t.o.v. omringende Europese productielanden. Het toekomstperspectief van de sector is dan ook gunstig. De verduurzamingseisen zullen nog wel leiden tot een verdere specialisatie en schaalvergroting. De opgave van de verduurzaming zal (later) ook in andere Europese landen

gaan gelden. De kennis, ervaring en de nieuw ontwikkelde stalsystemen kunnen daarmee in de toekomst van “exportwaarde” zijn.

5.1.1 Gelderse visie

Provincie Gelderland wenst het proces van verduurzaming in de sector te ondersteunen. In de omgevingsvisie wordt een toekomstgericht beleid geformuleerd waarbij extra ontwikkelingsruimte wordt geboden aan die bedrijven welke extra verduurzamingsmaatregelen treffen. Bedrijven stoppen en bedrijfslocaties verliezen hun agrarische functie. Belangrijk is echter om toekomstlocaties voor de sector te behouden. Duurzame toekomstlocaties zijn bestaande bedrijfslocaties die zodanig ten opzichte van andere kwetsbare en gevoelige bestemmingen zijn gelegen, dat het bedrijf zich kan ontwikkelen om nu en in de nabije toekomst werk te kunnen bieden aan twee waardige arbeidskrachten. Dit moderne gezinsbedrijf is in economische zin (schaal-optimalisatie) en sociaal opzicht (werkverdeling / vrij weekend) het concurrerende bedrijf dat op het Gelderse platteland toekomst moet houden.

In de beleidsuitwerking land- en tuinbouw (PS 2011-644) is opgenomen dat een actieve bijdrage wordt geleverd aan de (in IPO verband ondertekende) “Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij”. Ons college wil het ontwikkelen en in de praktijk beproeven van nieuwe innovatieve stallen stimuleren. Stallen die goed zijn voor dier, mens, milieu, omgeving en economie. Naast het stellen van duurzaamheidseisen aan de veehouderij zal ook de “afstand tot de burger” verkleind moeten worden. Primaire taak daarvoor ligt bij de sector en bij de individuele varkens- of pluimveehouder. Ondernemers welke voornemens zijn hun bedrijf te laten groeien moeten in gesprek met hun burens. Naast het verlagen van emissies (geur, geluid, licht, ammoniak, fijnstof) en extra maatregelen voor dierwelzijn en volksgezondheid, zal een nieuw te bouwen stal er ook mooi moeten uitzien. De stal zal goed ingepast moeten worden zowel op de schaal van het erf als in de omgeving. Het vroegtijdig daarbij betrekken van deskundigen zoals architect en landschapswaterwerper, kan leiden tot meer ruimtelijke kwaliteit en bijdragen aan snellere procedures.

5.1.2 Kansen en bedreigingen; opgaven voor de Gelderse omgevingsvisie

1. Om te komen tot een duurzame veehouderij is inzet van alle partijen in de keten noodzakelijk. Alle relevante ketenpartijen hebben de Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij ondertekend. In IPO verband heeft ook Gelderland deze samenwerking ondertekend. De provincies zijn primair aanspreekpunt voor één van de 6 speerpunten: te weten “maatschappelijke inpassing”. Binnen dit item gaat het met name om interactie veehouder-burger, transparantie productie en ruimtelijke kwaliteit en landschappelijke inpassing. De slag naar een duurzame veehouderij kan niet in één keer gemaakt worden. Soms staan duurzaamheidselementen haaks op elkaar en zal er een evenwicht gevonden moeten worden. Op andere onderdelen is er nog geen bedrijfssysteem of technologie beschikbaar of praktijkrijp. Vanuit ons budget duurzame veehouderij zullen we komende jaren innovaties die bijdragen aan de verduurzaming ondersteunen.
2. Strikt toepassen van de maximum bouwblokgrootte heeft in toenemende mate negatieve neveneffecten: kan remmend werken op het treffen van dierwelzijnsmaatregelen, kan het bereiken van ruimtelijke kwaliteit hinderen, kan de brandveiligheid verlagen en kan stimulerend werken op het bouwen in meer bouwlagen. De bouwblokgrootte voor de intensieve veehouderij, zoals vastgelegd in de drie Reconstructieplannen, worden in de toekomst minder rigide toegepast voor bedrijven die extra duurzaamheidsmaatregelen treffen.
3. Voor de intensieve veehouderij blijven de huidige bouwblokmaten - 1 hectare in verwevingsgebied en 1,5 hectare in landbouwonwikkelingsgebied - in de basis bestaan. Alleen bedrijven welke aantoonbaar beter scoren op alle 4 duurzaamheidsaspecten kunnen in aanmerking komen voor een groter bouwblok. Beter wil in dit geval zeggen: verdergaand dan waartoe ze wettelijk verplicht zijn. Gemeenten toetsen of de uitbreiding op de 4 aspecten tot extra verbetering leidt en maken de beleidsafweging of de vergunningaanvraag
 - ruimtelijk aanvaardbaar is (architectonisch ontwerp; beeldkwaliteitsplan; vroegtijdig betrekken van de welstandscommissie; landschappelijk inpassingsplan)

- bijdraagt aan de verbetering van het dierenwelzijn (meer leefruimte, meer mogelijkheden voor natuurlijk gedrag)
- bijdraagt aan vermindering van de milieubelasting ofwel een lagere emissie per dier dan wettelijk vereist) en
- bijdraagt aan de verbetering van de volksgezondheid.

Deze 4 punten zullen nog nadere uitwerking vereisen. Vraag daarbij is of elk criterium in het ruimtelijk spoor bruikbaar is, of e.e.a. juridisch afdwingbaar en controleer- en handhaafbaar is. Hierbij zal ook afhankelijk van de plek maatwerk moeten kunnen worden geleverd. Zo zal in het geval omwonenden geur als probleem ervaren de ondernemer m.n. gevraagd worden om op dat aspect een extra stap te zetten terwijl in een gebied waar sprake is van een waardevol cultuurlandschap extra inzet kan worden gevraagd op de aspecten architectuur en landschappelijke inpassing. Voor het verkrijgen van draagvlak in de directe omgeving is de ondernemer primair zelf verantwoordelijk. Ondernemers moeten in gesprek met burens, moeten laten zien hoe er gewerkt wordt en moeten open vertellen wat de toekomstplannen zijn. Afspraken tussen gemeente en ondernemer worden schriftelijk vastgelegd.

4. Het bouwen van stallen met meerdere bouwlagen wordt door de provincie niet uitgesloten. Gemeenten bepalen in het bestemmingsplan de toegestane nok- en goothoogtes. Deze hoogtes bepalen of er binnen die maten ook 2 bouwlagen mogelijk zijn. Zeker in de drogere zandgebieden is het mogelijk de eerste bouwlaag enigszins verdiept aan te leggen. In plaats van twee stallen naast elkaar kan met één stal –met een iets hogere nokhoogte – gesproken worden van zuinig ruimtegebruik. Gemeenten maken hierin een eigen afweging. Enkele gemeenten hebben los van nok- en goothoogte in hun bestemmingsplan, besloten het bouwen in twee bouwlagen niet toe te staan.
5. Jaarlijks stopt ongeveer 3% van de agrarische bedrijven. Daardoor zullen in de komende jaren veel bouwpercelen hun agrarische functie dreigen te verliezen. Een deel van deze locaties is zeer gunstig gelegen en kan worden aangemerkt als “toekomstlocatie”. Intensieve veehouderijbedrijven welke hun bedrijf willen verplaatsen dan wel verder willen ontwikkelen kunnen deze locaties benutten. Buiten de landbouwontwikkelingsgebieden (LOG's) wordt daarom geen ruimte geboden om een nieuw intensief veehouderijbedrijf op te richten.
6. Het huidige beleid ten aanzien van de intensieve veehouderij is voor de regio's Vallei, Veluwe en Achterhoek onderbouwd en vastgelegd in de drie Gelderse Reconstructieplannen; respectievelijk Gelderse Vallei / Utrecht Oost, Veluwe en Achterhoek/de Liemers. Dit beleid is bovendien verankerd in het streekplan 2005. De reconstructiezonering -het gedifferentieerde beleid in respectievelijk extensiveringsgebied, verwevingsgebied en landbouwontwikkelingsgebied – heeft tot doel een afwaartse beweging te bewerkstelligen. Uit onderstaande tabel blijkt dat de veestapel sterker is gekrompen in de extensiveringszones in vergelijking met de verwevingsgebieden en nog sterker met de LOG's. Natuurgebieden hebben dus te maken met een duidelijke verlaging van de ammoniakdepositie vanuit de lokale veehouderij. Het rijk is voornemens de Reconstructiewet in te trekken en vraagt aan de 5 reconstructieprovincies hierop te anticiperen. Uitgangspunt voor Gelderland is om waardevolle elementen uit de reconstructiezonering op te nemen in de nieuwe omgevingsvisie en omgevingsverordening. Tegelijk met de vaststelling van de omgevingsvisie en omgevingsverordening door Provinciale Staten, zullen de drie Gelderse reconstructieplannen buiten werking worden gesteld.

zone	Pluimvee Verandering 2005- 2011	Varkens Verandering 2005- 2011	Pluimveerechte n 31-12-2011	Varkensrechte n 31-12-2011
extensiveringsgebied	-15%	-23%	4,1 %	5,5 %
verwevingsgebied	-7%	-15%	77,0 %	80,9 %
landbouwontwikkelingsgebied	+18%	-4%	18,9 %	13,6 %
TOTAAL	-3,5%	-14%	100 % = 11,63 miljoen	100% = 1,23 miljoen

7. Om de ammoniakdepositie op de gevoelige natuurgebieden te verlagen vanuit de lokale veehouderijbedrijven zijn rond de meest gevoelige en prioritaire natuur extensiveringszones gelegd. In de 250 meter brede extensiveringszones is elke toename van het aantal intensieve veehouderijdieren op een bedrijf op dit moment uitgesloten. Perspectiefvolle bedrijven werd de mogelijkheid geboden hun bedrijf te verplaatsen naar een LOG. Nieuwe bedrijfsverplaatsingen worden ook vanuit kosteneffectiviteit niet meer beoogd. Het beleid gericht op verlaging van de stikstofdepositie is in Gelderland inmiddels in specifiek maatwerk nader ingevuld, inclusief een verdere prioritering op stikstofgevoelige N2000 gebieden. Het beheerplan, de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) en de Verordening Stikstof en Natura 2000 Gelderland, in combinatie met het vergunningenbeleid in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998. In dit specifieke beleid geldt ook geen vaste afstand (zone) maar dient elke uitbreiding getoetst te worden aan de belasting op Natura 2000- gebied. Het beleid voor de extensiveringszone heeft gezien dit specifieke Stikstofbeleid geen meerwaarde meer en kan daarom vervallen en wordt toegevoegd aan het verwevingsgebied.
8. In de landbouwontwikkelingsgebieden (LOG's) houdt de landbouw en dan met name de intensieve veehouderij, het primaat. De intensieve veehouderij heeft binnen deze zone ruimere ontwikkelingsmogelijkheden. Het beperkte aantal nieuwvestigingslocaties dat inmiddels in bestemmingsplannen is vastgelegd, is primair bedoeld om de VIV verplaatsingen te faciliteren. Ook in de LOG's staat het maximaal gebruik maken van bestaande locaties (herbenutting van vrijkomende toekomstlocaties) voorop. In de LOG's zijn nieuwe niet-agrarische ontwikkelingen mogelijk voor zover deze de ontwikkelingsruimte voor de intensieve veehouderij niet aantasten. Het behouden van de agrarische ontwikkelingsruimte geeft invulling aan de verwachtingen en toezeggingen aan de ondernemers – van zowel de bestaande intensieve veehouderijbedrijven als de bedrijven die met VIV subsidie naar de LOG gebieden verplaatsen – bij de aanduiding van landbouwontwikkelingsgebied. Dit beleid is recent, na een jarenlang gemeentelijk planontwikkelingsproces, vastgelegd in bestemmingsplannen.
9. In de verwevingsgebieden is sprake van verweving van diverse activiteiten. De mogelijkheden voor de intensieve veehouderij worden in belangrijke mate bepaald door andere (gevoelige) functies en bestemmingen. In het huidige beleid hebben bedrijven in de regel ontwikkelingsruimte tot 1 hectare intensieve veehouderij. De mogelijkheden daartoe - ook om te groeien tot boven een bouwblokgrootte van 1 hectare - zijn per bedrijfslocatie verschillend. De reconstructieplannen bieden nu de mogelijkheid om aan bepaalde gunstige bedrijfslocaties (toekomstlocatie) de status van "sterlocatie" toe te kennen en het bouwblok te vergroten naar maximaal 1,5 hectare. Zoals onder 2 aangegeven zal in het toekomstige beleid een bedrijf in verwevingsgebied dat groter wil groeien dan 1 hectare moeten voldoen aan verhoogde duurzaamheidseisen. De aanduiding sterlocatie kan daarmee in het toekomstige beleid komen te vervallen.
10. Gebieden buiten de drie reconstructieplannen (zuid Veluwezoom en gehele Rivierengebied) krijgen te maken met het beleid dat bovenstaand is geformuleerd voor de verwevingsgebieden. Kort samengevat luidt het toekomstig beleid:

- Nieuwvestiging voor intensieve veehouderij is overal uitgesloten, (reeds vigerend beleid)
- Bestaande bouwpercelen voor de intensieve veehouderij kunnen voor zover andere functies in de directe omgeving zich daar niet tegen verzetten, worden vergroot tot 1 hectare
- Gemeenten kunnen het intensief veehouderij-bouwblok vergroten tot boven de 1 hectare wanneer de ondernemer bovenwettelijke maatregelen treft en daardoor op alle 4 duurzaamheidsthema's extra stappen zet

11. Het vigerende beleid voor de agro-productieparken – een specifieke werklocatie voor een gerichte ruimtelijke clustering van (agro)productiefuncties. wordt voortgezet. Het bundelen van hoog dynamische functies, het verminderen van transportstromen, en het beter benutten van de reststromen (stoffen, energie) zijn de belangrijkste motieven voor bundeling. Vestiging van de primaire veehouderij in het park is mogelijk maar dit zal per initiatief kunnen verschillen.

6 Slot

Wij hebben in voorliggende statennotitie enige trends aangegeven en hebben op hoofdlijnen onze visie op de melkveehouderij en intensieve veehouderij opgeschreven. Vanuit die visie is puntsgewijs een aantal beleidsideeën geformuleerd die in de lopende discussie voor het opstellen van de nieuwe omgevingsvisie worden ingebracht.

Het gaat in dit stadium om ideeën die de discussie moeten voeden. In deze statennotitie hanteren we nu nog termen en begrippen die nog een verdere afbakening en een juridische vertaling vergen. We staan open voor suggesties vanuit uw commissie.

Voorjaar 2013 zullen wij een integrale afweging maken en zullen wij uw staten een ontwerp omgevingsvisie aanbieden.

Op 11 april 2012 heeft u in de Statencommissie Landelijk gebied, Cultuur en Jeugdzorg de wens geuit betrokken te willen worden bij de verdere beleidsinvulling veehouderij in Gelderse omgevingsvisie. Wij hopen dat deze statennotitie u zal ondersteunen bij uw discussie.

Wij verzoeken uw Staten de notitie te bediscussiëren.